

T.C.
İSTANBUL TİCARET UNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI TİCARET HUKUKU VE AB ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI ENERJİ HUKUKUNDA PETROL
VE DOĞALGAZ TİCARETİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEYLA HUSEYNBEYLİ
1450Y73107

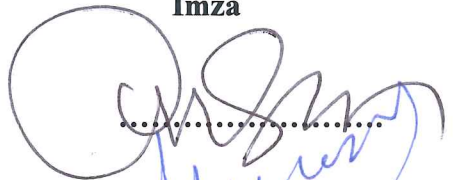

DANIŞMAN: Prof. Dr. Ömer ÖZKAN

İstanbul, 2015

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ONAY SAYFASI

Yüksek Lisans Öğrencisi Leyla Huseynbeyli'nin "Uluslararası Enerji Hukukunda Petrol Ve Doğalgaz Ticareti" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Uluslararası Ticaret Hukuku ve Avrupa Birliği Yüksek Lisans tezi olarak (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunmuştur.

	Adı- Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ömer Özkan	
Jüri Üyesi	: Prof. Dr. Mehmet Melemen	
Jüri Üyesi	: Yrd. Doç. Dr. Murat Çemberci	

Teşekkür

Tez süresi boyunca yardımını esirgemeyen özellikle en büyük teşekkürü entelektüel ufku ve üretkenliği benim için rehber olmuş olan danışmanım Prof. Dr. Ömer Özkan hak etmektedir. Ömer Hocam tezin yazım ve düzenleme sürecinde ilgi ve desteğini hiç esirgemedi. Teze yönelik ilgisini ve desteğini eksik etmeyen sayın Prof. Dr. Ömer Özkana özel teşekkürümü bildirmek isterim. Tez savunma sınavında jüri üyesi olarak bulunan Prof. Dr. Mehmet Melemen ve Yrd. Doç. Murat Çemberci'ye de teşekkürlerimi sunarım. Özellikle bana her zaman yardımcı geçen aileme teşekkürümü sunarım. Öğrenim sürecimde her türlü desteklerini esirgemeyen, yardım talebinde bulunduğum durumlarda geri çevirmeyerek katkı sunan bölüm başkanımız Prof. Dr. Mehmet Hasan EKEN'e de teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) çerçevesinde ülkelerin kendi ihracatları için pazar erişiminin gelişmesini teşvik etmek ve dünya pazarında rekabet güçlerini artırmak için doğal enerji kaynaklarını kullanmak yönünde, petrol ve doğal gaz üreten ülkelere yardımcı olmak ve transit ülke olarak Türkiye'nin AB'de ve uluslararası çapta enerji ticaretinde haklarının daha sıkı korunmasını sağlamak, Azerbaycan ve Türkiye arasındaki kardeşlik hukukunu Doğal Gaz Projesi olan TANAP'ın bağlamında bir daha vurgulamak, Enerji Şartı Anlaşmasının ve enerji hukukundaki ticari kanunların yardımıyla, Türkiye'nin Avrupa ülkelerine enerji nakline ilişkin, enerji politikasını güçlendirmek ve Tanapın bu açıdan her iki devlet, Azerbaycan ve Türkiye için önemli noktalarını dikkate alarak, Azerbaycanın Rusyaya bağımsız enerji ihracını göz önünde bulundurmak Türkiye'nin enerji transiti ülkesine dönüşümünü değerlendirmektir.

ABSTRACT

The purpose of this study is to assist petroleum-producing countries in preserving their ability, in the context of future trade negotiations, to use their natural energy resources to promote their development and enhance their competitiveness in the world market, while defending and improving market access for their exports within the framework of the World Trade Organization (WTO) as well as to provide the protection of legal policy of Turkey as a transit state, within international arena and EU, to emphasise again a brotherhood law among Azerbaijan and Turkey by Tanap Project, to strengthen energy policy related to the energy transport through Turkey to European countries by taking into account the chief points for both Turkey and Azerbaijan related to Tanap Project exporting independently from Russia natural resource of gas of Azerbaijan to Russia and evaluating Turkey to become as an energy transportation region.

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ARDNŞ: Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi

ASCM: Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Uruguay Round Anlaşması

APEC: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği

AKÇT: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu

AAET: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu

AET: Avrupa Ekonomik Topluluğu

BMİDÇS: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

BM: Birleşik Milletler

CVD: Kimyasal Buhar Biriktirme

CNG: Sıkıştırılmış Doğal Gaz

DTÖ: Enerji Şartı antlaşması

EŞA: Enerji Şartı Antlaşması

EÇG: Enerji Çalışma Grubu

ETKB: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

FEED: Başlangıç Aşaması Mühendislik Dizaynı

GATT: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

GBP: Geçici Başvuru Protokolü

GTA: Transit Gaz Anlaşması

HS: Uyumlu Sistem

ICSID: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarının Çözüm Merkezi

KHK: Kamu Hizmeti Komisyonu

MFN: En Çok Kayrılan Ülke

MTBE: Metil tersiyer-butil Eter

MOU: Mutabakat Zaptı

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

PPA: Enerji Alış Sözleşmesi

PTA: Çoktarafli Ticaret Antlaşması

PDA: Proje Destek Anlaşması

SDO: Yurtiçi Petrol Tasarruf Komitesi

SCC: Stockholm Ticaret Odası

SD: Şah Deniz Sahası (SD)

SCP: Güney Kafkasya Boru Hattı

TBT: Ticarete Teknik Engeller Anlaşması

TÇK: Ticaret ve Çevre Komitesi

TAS: Tek Avrupa Senedi

UNCTAD: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

USTR: ABD Ticaret Temsilcisi Ofisi

USITC: ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu

UNCITRAL: Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

Teşekkür.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR.....	v
Giriş.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: ULUSLARARASI ENERJİ POLİTİKASI	5
1. PETROL POLİTİKASI VE PETROL ÜRÜNLERİNİN TİCARETİNE İLİŞKİN DTÖ ANLAŞMALARİ	5
1.1. Uruguay Round'da Petrol ve Petrol Ürünleri	5
1.2. DTÖ Anlaşmaları kapsamında petrol ve petrol ürünlerinin işlenmesi ve üzerindeki etkileri	11
1.2.1 Dünya Ticaret Örgütü'nü Kuran Anlaşma	11
1.2.3. Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları	12
1.2.4. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması	19
1.2.5. Suudi Arabistan'dan ABD'nin Metil Tersiyer-Butil Eter ithalatı	24
1.2.6. Anti-dumping	26
1.2.7. Ticarete Teknik Engeller Anlaşması.....	28
1.3. Çevre ile İlgili Girişimler	31
1.3.1. DTÖ Ticaret ve Çevre Komitesi	31
1.3.2. Kyoto Protokolü	32
1.3.3. Türkiye'nin Durumu ve Çevre Konumu	33
1.3.4. Enerji Vergileri	35
İKİNCİ BÖLÜM: ENERJİ ŞARTI ANLAŞMASI	36
2. Enerji Şartı Antlaşmasının Kapsamı	36
2.1. Transit.....	39
2.2. Enerji Şartı Anlaşması ve DTÖ/GATT	42
2.3. Enerji Şartı Anlaşması, Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Enerji Ticaretindeki İlişkileri	43
2.4. Transite Erişim.....	46
2.5. Transit Şartları.....	47
2.6. Transitin Engellenmemesi	48

2.7. Transit Uyuşmazlıkları.....	48
2.8. Enerji Şartı Antlaşması Madde 45 Geçici Uygulamalar Enerji Şartı Antlaşması	51
2.9. Enerji Şartı Transit Protokolü.....	52
2.9.1. Ticaret, Yatırım Ve Rekabet Politikası.....	56
2.9.2 Enerji Şartı Antlaşması Çerçevesinde Uyuşmazlıkların TahkimYoluyla Çözümü.....	57
2.9.3. Antlaşma Tarafları Arasındaki Uyuşmazlıkların Çözümü.....	59
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TANAP PROJESİ.....	61
3. Enerji Ticaretinde AB Ülkeleri için Transit Geçiş Olan Türkiyenin Rolü ve TANAP projesi.....	61
3.1. AB’de Enerjinin Tarihi Gelişimi.....	61
3.2. AB ve Türkiye’nin Enerji Stratejisi ve Uluslararası Projeleri.....	64
3.3. AB Enerji Güvenliğı Bağlamında Türkiye Enerji Politikaları ve Türkiye’nin Önemi	65
3.4. Türkiye Enerji Piyasasında Kanunsal ve Yapısal Düzenlemeler	68
3.4.1. 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu	68
3.4.2. 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu Sonrası Oluşan Piyasa Yapısı.....	70
3.4.3. 4646 Sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu.....	71
3.5. TANAP Projesi	73
4. Sonuç	84
KAYNAKÇA	93

Giriş

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT 1994), diğer çeşitli anlaşmalar ve Bakanlar Kurulu Kararlarının ortaya çıkmasına yol açan Uruguay Round'u, geleneksel uluslararası ticaret kaygıları ile başa çıkmak için güçlendirilmiş ve daha kapsamlı kuralların belirlenmesiyle sonuçlanmıştır. Yeni kurallar, hizmet ticareti ve fikri mülkiyet haklarının korunması da dahil olmak üzere daha önce GATT tarafından ele alınmayan uluslararası ekonomik ilişkiler alanlarında oluşturulmuştur.¹ Uruguay Round'unun sonuçlandırılmasından kısa bir süre önce GATT Akit Tarafları haline gelmiş veya şu anda DTÖ'ye katılım sürecinde olan ülkelerin birçoğu, aynı zamanda Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'ne (OPEC)² üye ülkelerin bazıları petrol üreten ve ihraç eden ülkelerdir.³ Bu gerçek, çerçeveleme ve petrol politikalarının uygulanmasında bu ülkeler için esnekliği temin edecek DTÖ Anlaşmaları'nın etkilerini araştırma gerekliliğinin altını çizmektedir. İhracat çeşitlendirme fırsatları da dahil olmak üzere petrol bazlı ürünler ve türevlerinin, uluslararası ticaretde, pazar erişimi fırsatları için daha genel olarak bu yeni uluslararası ticaret rejiminin sonuçlarını göz önünde bulundurmaya ihtiyaç vardır. Bundan başka, bu konular ekonomilerini güçlendirmek

¹ Trade Agreements, Petroleum And Energy Policies, United Nations Conference On Trade And Development, UNCTAD/ITCD/TSB/9, United Nations New York And Geneva, 2000, ss 15-17.

² OPEC'in temel amaçları üye ülkelerin petrol politikalarını birleştirmek ve koordine etmek, bireysel ve toplu çıkarlarını güvence altına alan en iyi yöntemleri belirlemek, üretici ulusların çıkarları ve onlar içindüzenli bir gelir sağlamanın gerekliliği göz önüne alınarak zararlı ve gereksiz dalgalanmaları ortadan kaldırmak amacıyla uluslararası petrol piyasalarında fiyatları dengede tutacak araçları tasarlamak, tüketicisi ülkeler için verimli, ekonomik ve düzenli petrol tedariki ve petrol sanayisinde yatırımcılara adil bir geri dönüşdür. Bu hedeflere ulaşmak için, OPEC üyesi devletler üretim kotaları dahil olmak üzere çeşitli araçlar kullanıyor. OPEC üyeliği Cezayir, Endonezya, Irak, İran İslam Cumhuriyeti, Kuveyt, Libya Sosyalist Halk Cemahiriyesi, Nijerya, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezuela'dan oluşmaktadır. Gabon üyeliğini 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren askıya alırken, Ekvador bunu kendi isteğiyle 31 Aralık 1992'de yapmıştır. OPEC üye devletleri dünyanın petrolünün yüzde 40'tan fazlasını üretiyorlar ve dünyanın bilinen ham petrol rezervlerinin yaklaşık dörtte üçüne sahipler. Onlar petrolün yaklaşık yüzde 60'ını uluslararası ticaret amacıyla ihraç ediyorlar.

³ OPEC sitesi: http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/25.htm (erişim tarihi 15.12.2014)

için petrol ithalatına bel bağlayan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için de aynı derecede önemlidir.

Aynı zamanda, petrol ve petrol ürünleri ticaretini etkileyecek yeni konular ortaya çıkmıştır. Bu sektörde çevre koruma önlemlerinin ticari etkisi, DTÖ uyuşmazlık-çözüm hükümlerine göre çözülmüş ilk davanın konusudur ve "ticaret ve çevre" konularında gelecekteki müzakereler bu sektörde ihracatçıların önemli ilgi odağı olacaktır. Önerilen gelecek uluslararası ticaret gündeminde de bulunan yatırım ve rekabet politikasının, aynı zamanda petrol ve petrol ürünleri üreticileri ve ihracatçıları üzerinde önemli etkileri vardır.

Bu genel değerlendirmeler, DTÖ üyeliği dikkate alındığında ve kendi ekonomik politikalarını ve enerji stratejilerini hazırlarken petrol üreten ve ihraç eden ülkeler tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Bu, aşağıda belirtilenler de dahil olmak üzere bir dizi enerji ile ilgili konuların katılım müzakerelerinde ele alınacağı anlamına gelmektedir: OPEC çerçevesinde olmak üzere petrol bazlı ürünlerin ihracatı ve üretiminde devlet kontrolleri; yurt içi fiyatlar ve fiyatlandırma politikası; ihracat tarifeleri ve vergilendirme; devlet ticaret işletmelerinin uygulamaları ve bu sektörde tekelleri; "haksız" ticaret uygulamaları (örneğin sübvansiyonlar ve dumping); yatırım; ve petrol arama, çıkarma, taşıma ve işlenmesi ile ilgili hizmet ticareti.

Tüm bu konular en önemli petrol ihracatçısı ülkelerin DTÖ'ye üyelik sürecinde göze çarpmaktadır.⁴

Bu tezin ilk bölümünün amacı hem dar anlamda petrol veya petrol ürünleri ihracatında ticaret engellerinin (örneğin, artan tarifeler, telafi edici vergiler, anti-dumping vergileri, çevre koruma tedbirleri), hem de geniş anlamda petrol politikalarının zorlukları (örneğin, ihracat kısıtlamaları, ihracat vergileri, ve sübvansiyonlar) gibi potansiyel sorunlar de dahil olmak üzere Uruguay Round sonrası uluslararası ticaret sisteminin petrol ihraç eden ülkeler için etkilerini analiz etmektir. Buna ek olarak, 1. Bölüm petrol ihraç eden ülkeler için DTÖ üyeliğinin

⁴ https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/acc_e.htm (erişim tarihi 16.12.2014)

uluslararası forumda etkin bir şekilde haklarını savunma yeteneği gibi avantajlarını vurgulamaktadır.

Yirminci yüzyılın başından bu yana, petrol sadece ekonomik değil, aynı zamanda stratejik emtia olarak da kabul edilmiştir. Bu, GATT oluşumu öncesinde iki dünya savaşında belirleyici rol oynamış ve savaş sonrası dünyada bir dizi kritik gelişmeleri etkilemiştir. GATT görüşmelerinin başlarında, Kuzey Amerika, Orta Doğu ve Güney-Doğu Asya'da bulunan petrol alanlarının bir çoğu, çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Hollanda ve Fransa sakinlerine ait ulusötesi şirketlerin kontrolü altında idi. Bu, ülkelerin kaynakların kontrolü üzerinde yeni gerginlikleri önlemek istedikleri için, o zamanlar en çok stratejik öneme sahip uluslararası emtiyanı GATT görüşmelerinden çıkarmak için alınan kararlar gibi görünmektedir. Onları endişelendiren, aksi taktirde petrolün politik ve stratejik özelliklerinin GATT'ın "teknik" doğasında arzu edilmeyen bir derecede "siyasallaştırılma"sıydı. Her halükarda, temel petrol ihraç eden ülkeler o zamanlar GATT akit tarafları değildi.⁵

Erken dönem GATT tarihi boyunca, ham petrol ticareti ve fiyatları ile ilgili konular ele alınmamıştır. GATT bağlamında petrol sorunlarını tartışmamak için bir "centilmenlik anlaşması"nın olduğu buradan anlaşılmaktadır. Bu anlaşmanın doğası gereği, herhangi bir yazılı belgede belirtilmediği gözüküyor.⁶

Ancak, 1970'lerin petrol "şokları" doğal kaynaklar konusunda dışa bağımlı ülkelerin güvenlik açığını vurgulamıştır. Bu, GATT gözetiminde yürütülen Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin Tokyo Round'na (1973-1979) ihracat kısıtlamaları konusunun dahil edilmesi konusunda, Birleşik Devletler önderliğinde bazı sanayileşmiş ülkeleri teşvik

⁵ Ancak, bu kategoride bulunan bazı ülkeler (örneğin, Endonezya, Kuveyt, ve Nijerya) OPEC kurulmadan önce GATT Akit Tarafları idiler. Bazı OPEC üyeleri ve diğer petrol ihraç eden gelişmekte olan ülkeler hemen önce ya da Uruguay Round sırasında GATT'a kabul edilmiş ve DTÖ'nün gerçek üyeleri (örneğin Meksika, Brunei Sultanlığı, ve Venezüella) haline gelmişler. OPEC ve OPEC üyesi olmayan petrol ihraç eden gelişmekte olan GATT / DTÖ ülkelerinin durumu hakkında ayrıntılı bilgi için, bkz Tablo F ve G

⁶ Şener Büyüктаşkın, **Dünya Ticaret Sistemi (Gatt, Dünya Ticaret Örgütü Ve Türkiye)**, Ankara, 1997, s 7

etmiştir. GATT Geçici Uygulama Protokolü ("büyükbaba maddesi")⁷ kapsamında etkisi azaltılan, GATT'ın öngörülerinin daha ötesine giden, hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan pek çok ülkenin güçlü direnci Tokyo Round'nda ihracat vergileri de dahil olmak üzere ihracat kısıtlamaları konusunda herhangi bir somut anlaşmayı engelledi.

Ham petrol siyaset ve ekonomisinin eşsizliği pratik olarak uluslararası ticaretin tüm kantitatif analizlerinin "ana akım"ın ham petrol ihracatı ve ithalatından açık bir şekilde ayrı yapılması gerçeğinden hemen belli oluyor. Ayrıca, petrol ürünlerinin ithalatı politikasının, öncelikle enerji ihtiyacıyla belirlendiği görülmektedir; dolayısıyla, tarifeler veya ithalat vergileri ticaret politikası aracından daha çok gelir araçları olarak önemli role sahipler. Bu, ithalat tarifeleri de dahil olmak üzere petrol ürünleri ile ilgili vergi ve ücretlerin mali yapısını büyük ölçüde açıklıyor.

⁷ Protokol dipnot 19'ta tartışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: ULUSLARARASI ENERJİ POLİTİKASI

1. PETROL POLİTİKASI VE PETROL ÜRÜNLERİNİN TİCARETİNE İLİŞKİN DTÖ ANLAŞMALAR

1.1 . Uruguay Round'da Petrol ve Petrol Ürünleri

Uruguay Round görüşmeleri sırasında petrol ve petrol ürünleri ile ilgili bazı politikalarla başa çıkmak amacıyla çok taraflı ticaret kurallarını sıkılaştırmak için bazı katılımcılar tarafından girişimlerde bulunulmuştur.⁸ Bu girişimler Doğal Kaynak Bazlı Ürünlere İlişkin Müzakere Grubu çerçevesinde ağırlıklı olarak ele alınmıştır.

Bu ürünlerin ticareti için girişimler üzere sorumluluk sahibi olanlar tarafından tanımlanan temel sorunlar, "ikili fiyatlandırma" uygulamaları ve ihracat kısıtlamalarıdır. Onlar "ikili fiyatlandırma" uygulamalarının hammaddede uygulanan ihracat kısıtlamaları (veya vergiler) aracılığıyla yerli sanayinin lehine fiyat farklılıklarını sürdürerek ticareti bozduğunu savunmuşlardır. Benzer şekilde, hammadde ve işlenmiş ürünler üzerinde farklı ihracat vergileri, dünya pazarında hüküm sürenden daha düşük fiyatlarla yerli sanayiye hammadde temini ile sonuçlanmıştır. "İkili fiyatlandırma" son yıllarda önemli ticaret problemlerine neden olmasa da, bu tür uygulamaların özellikle petrol fiyatlarının yeniden artması durumunda gelecekte ticaret ilişkilerinde bozulmalara yol açabileceği iddia edilmiştir.

Bu uygulamalar doğal kaynaklar konusunda son derece sorunluydu, çünkü kaynaklara eşit dağıtım ve erişime dayanmıyordu. "İkili fiyatlandırma" ihracat kısıtlamaları (veya vergiler) olmadan etkili olamayacağı için ihracat kısıtlamaları (veya vergiler) sorunu, doğrudan "ikili fiyatlandırma" ile bağlantılı olarak kabul edilmiştir: Bu tür kısıtlamaların olmaması durumunda, tedarik problemleri ve fiyatlar üzerinde olası bir aşırı baskı ile diğer ülkeler daha düşük yurtiçi fiyatlarla bu ürünleri

⁸ Bkz: ABD gönderimleri için MTN.GNG/NG3/W/2, MTN.GNG/NG3/W/13 ve Avrupa Topluluğu gönderimleri için MTN.GNG / NG3 / W / 23 ve MTN.GNG / NG3 / W / 37

satın alabilirdi.⁹ Aynı zamanda ihracat kısıtlamalarının (veya vergiler) düşük fiyatlı girişlere erişim sağlayabilecek yerli üretici ve ihracatçılar üzerinde sübvansiyona benzer bir etkiye sahip olduğu ileri sürülmüştür.

Bu konunun fikir öncüleri GATT 1947 yorumlanmasının sorunu etkili bir biçimde ele almadığını iddia etmişlerdir. Onlar (a) Tokyo Round Sübvansiyonlar Kodu hükümleri çerçevesinde,"İkili fiyatlandırma"nın fiyatlandırma uygulamalarının açık bir şekilde ihracatı teşvik ya da "sübvansiyon" (ya da ihracatçılara bir avantaj sağlamak) amaçlı olduğu belirli durumlarda bile önlem uygulanabilir sübvansiyona sebebiyet

⁹ GATT XX (i) Maddesi, malzemelerin ülke dahili fiyatları,ihracat ya da yerli sanayiye sağlanan korumayı artırmamak ve ayrımcılık yapmama ile ilgili bu Anlaşmanın hükümlerine bağlı kalmak kaydıyla hükümetin dengeleme planının parçası olarak dünya fiyatının altında tutulduğunda yerli işleme sanayisine bu gibi malzemelerin temel miktarda sağlanması için yerli mallarda hammadde ihracatına gerekli kısıtlamalar ile ilgili destekleyici önlemler sorununa ilişkin tek GATT hükmüdür. GATT görüşme tarihine göre, bu hüküm fiyat dengeleme programlarını haklı çıkarmak için 1947 yılında Hazırlık Komitesi Cenevre toplantısında Yeni Zelanda tarafından önerilmiştir. Bu gibi programlar olmadan, bazı malların, özellikle de deri gibi hammaddelerin fiyatlarının dünya seviyesine yükselmediği, böylece yerli ayakkabı sektörüne yönelik herhangi bir deri ayrıldığı ileri sürülmüştür.

Bununla birlikte, bazı kaygılar daha sonra özel durumu suistimal tehlikesi açısından dile getirilmiştir. 1950 yılında, bir GATT Çalışma Partisi hammaddelerde ihracat kısıtlamaları kullanımını incelenmiş ve ihracat kısıtlamalarını ifade eden istisna hükmünün planın kendisiyle değil, hükümetin dengeleme planı ile bağlı olduğunu not almıştır. Bu nedenle, Madde XX (i) 'de sıralanan çeşitli şartlar bu tür planın diğer yönleri için değil yalnızca ihracat kısıtlamaları için geçerli olmayı amaçlamıştır. Çalışma Partisi, "ne malzemelerin alımı için bu endüstriye bir fiyat avantajı sunarak,ne yabancı rakiplere piyasada mevcut bu tür malzemelerin tedarikini azaltarak, ne de diğer yollarla, korumak veya bir yerli sanayini teşvik etmek amacıyla hammadde ihracatı üzerine sınırlamalar konmasına Anlaşma'nın izin vermediği sonucuna varmıştır. Ancak, herhangi bir ihracat kısıtlamasının hedef sorununun her durumda gerçekler temelinde belirlenmesi gerektiği kararlaştırılmıştır." Hammaddede (bu malzemeyi işleyen yerli sanayiye yardımcı etkisi olabilecek) ihracat kısıtlamalarını sürdüren ülkelerin sorunu ve bitmiş ürünün ithalatının yasaklanması / kısıtlanması ile ilgili, "aslında bu ihracat kısıtlamalarının yerli sanayiye sağlanan korumayı artırıp artırmayacağını yakından inceleme imkanı verecek" Madde XX (i)'ye göre ihracat kısıtlamalarının meşru olup olmadığını dikkate alan genel bir uzlaşma vardı.(John Jackson, World Trade and the Law of GATT, The Bobbs-Merril Company, Inc., 1969, § 19.2.)

vermeyeceğini;¹⁰ (b) "ikili fiyatlandırma"nın genel GATT XI;7 Maddesi kapsamına girmediğini;¹¹ (c) "ikili fiyatlandırma" kurulmasında bir vasıta olabileceği için ihracat vergilerine GATT'ın kendisinin izin verdiğini; ve (d) kaynak bazlı endüstrilerde yüksek derecede devlet mülkiyet ve kontrolünün GATT XVII. Maddesinde (devlet ticari işletmeleri) ele alınmayan ticari bozulmalara katkıda bulunabileceğini savunmuşlardır.

Doğal Kaynak Bazlı Ürünlere İlişkin Müzakere Grubu'nun belirlenen üç sektörde (yani, ormancılık, balıkçılık ve demir içermeyen mineraller ve metallere) görevini yapması ve müzakerelere katılması gerektiğini, bu ürünler için eksiksiz bir biçimde ticaretin serbestleştirilmesini sağlamasını vurgulayan birçok gelişmekte olan ülke bu argümana karşı çıktı. Bunun üzerine, sektörel görüşmeler (örneğin tarifeler, tarife tırmanması ve tarife dışı önlemler gibi) piyasa erişim sorunlarına odaklanmıştır. "İkili fiyatlandırma", ihracat kısıtlamaları ve hammadde ihracatını etkileyen diğer önlemler konusunda farklı görüşler vardır. Gelişmekte olan ülkeler koruma önlemleri, ya da geliştirme amaçları bağlamında ihracat kısıtlamalarının kullanımını

¹⁰ "İkili fiyatlandırma" konusu resmen GATT Konseyi'nin "ikili fiyatlandırma" uygulamalarının çalışmasına düzenlemeler yapılmasını talep ettiği 1982 GATT Bakanlar Toplantısında gündeme getirilmiştir. 17 Haziran 1986 tarihinde, doğal kaynaklar için fiyatlandırma politikalarının önlemlenebilir sübvansiyon oluşturması sorusuna ilişkin, Kanadalı heyet şu açıklamayı yaptı:"Doğal-kaynak fiyatlandırma politikaları, ulusal egemenlik konularının yanı sıra karşılaştırmalı avantaj ile de ilgili olduğundan Akıd Taraflar için çok önem arz etmiştir. Tüm akid taraflar, üretici veya tüketici olsun, egemen güçlerin doğal kaynaklarını geliştirme hakkının güvence altına alınması ve bilinen doğal kaynak üreticisi ülkelerin genel karşılaştırmalı avantajlarının korunmasıyla ilgilenmişlerdir." Kanada özellikle, VI. Madde ve Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Kodu (BISD 26S / 56) kapsamında sağlanan tek taraflı karşılama hakkının, ülkenin genel karşılaştırmalı üstünlüğünü inkar etmek amacıyla tasarlandığına inanmıyordu. Kabul edilmelidir ki, örneğin genişletmek için yapılan tek taraflı hareketle belirlenen ve süreç içerisinde belirsizleşen sübvansiyon konsepti tüm sözleşme taraflarını etkileyecek şekilde yapılmalıdır. Kaynak ve kaynak altyapılı politikalar geniş bir yelpazede etkilenebilir.

¹¹ Bununla birlikte, yukarıda belirtildiği gibi, ikili fiyatlandırma doğal kaynak ihracatında bazı kısıtlama veya vergiler olmadan var olamazdı. Amerika Birleşik Devletleri, bazı durumlarda bu uygulamanın yasak vergi dışı ihracat kısıtlanmasına eşdeğer olduğuna inanıyordu.

sağlanan GATT XI:2(a), XX (g) and XX (j) Maddelerine uygun olarak ihracat kısıtlamaları veya diğer önlemlere olası başvuruyu kabul ediyor.¹²

Amerika Birleşik Devletleri görüşmelerin GATT Maddelerinin kod veya ayrıntıları şeklinde belirtilmiş doğal kaynak-bazlı ürünlerin ticaretini yöneten ilkeleri araştırması gerektiğini öne sürerken, ABD dahil olmak üzere çoğu katılımcılar, "ikili fiyatlandırma" uygulamalarının ve ihracat kısıtlamalarının genel nitelikli sorunlar olduğunu ve genel bir şekilde ele alınması gerektiğini düşünmüştür. Amerika Birleşik Devletleri aynı zamanda doğal kaynak-bazlı ürünlerde ikili fiyatlandırma ve ihracat kısıtlamaları sorunlarının Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Müzakere Grubu bünyesindeki sübvansiyonlar bağlamında geniş bir şekilde gözden geçirilmesini önerdi. Ürünlerine yönelik sübvansiyonlar ihracatçılara rekabet avantajı sağladığı için böyle bir yorumun Doğal Kaynak Bazlı Ürünlere İlişkin Müzakere Grubu tartışmalarında özellikle yararlı olacağına inanılıyordu.

Bu bağlamda, Demir İçermeyen Metaller ve Mineraller üzerine önceki GATT Çalışma Grubu raporunun sonuçlarına özellikle "*koruyucu etkiye sahip olabilecek hükümet ya da hükümetlerarası hibe ve krediler, mali tedbirler, fiyatlandırma politikaları, araştırma için yardım, vb şekillerde genel nitelikli diğer önlemlerin varlığını*" gösteren gözlemlerde atıf yapılmıştır.¹³ Bu kapsamda, Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Müzakere Grubu için temel sorun, önlemlenebilir sübvansiyon oluşturacak doğal kaynakların (petrol ve petrol ürünleri dahil) belirli fiyatlandırma politikalarıydı.¹⁴

Yorumun nasıl yapılacağıyla ilgili çok az bilgi vardır. 7 Kasım 1990 tarihli Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması Yönetim Kurulu Başkanı'nın taslak metninde,¹⁵ petrol ve petrol ürünleri ile ilgili olan iki hüküm kabul edilebilir:

Yönetim Kurulu Başkanı'nın taslak metni Madde 2.1:

¹² Bkz. Multilateral Trade negotiations The Uruguay Round, MTN.GNG/NG3/W/33, Special Distribution, 8 February 1990, s. 5

¹³ Bkz. GATT, L/5995.

¹⁴ Bkz. a.g.m, s. 7

¹⁵ Bkz. a.g.m, s. 6

"Yukarıdaki Madde 1.1'de tanımlandığı gibi bir sübvansiyonun, imza sahibinin topraklarındaki mevcut işletmelerde kazanılan gelirin diğerleri üzerinde de geçerli olduğunu gösteren işletme, sanayi, işletme grupları (bundan böyle "belirli işletmeler" olarak anılacaktır) için ne kadar spesifik olup olmadığını belirlemek amacıyla aşağıdakiler uygulanmalıdır: ... "

Yönetim Kurulu Başkanı'nın taslak metni Madde 14 (e):

"Hükümet, söz konusu mal ve hizmetlerin tek sağlayıcı veya alıcısı olduğunda, hükümet mal ya da hizmet kullanıcıları veya sağlayıcıları arasında ayrımcılık yapmadığı sürece, mal veya hizmet teminatı veya alımının bir fayda sağlayacağı söylenemez. Ayrımcılık, normal ticari hususlar nedeniyle mal veya hizmetlerin kullanıcı veya sağlayıcıları arasındaki davranışlara farklılık katmaz. "

26 Kasım 1990 tarihinde, Meksika, bu taslak metinden kendisini ayrı tutan, Ticaret Müzakereleri Komitesi'yle iletişime geçti. Onun görüşüne göre, taslak, net bir şekilde Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Müzakere Grubu'nun ele aldığı meselelerin dışındaki, bugüne kadar olan doğal kaynaklarla ilgili yurt içi fiyatlandırma politikaları, bu doğal kaynakların uluslararası malzemelerinin güvenliği, yerli sanayiye (ulusal ya da "misafir") sunulan koşullar ve en sonunda bu kaynaklara erişime ilişkin konuları kapsıyordu. "Ne işletmeler, ne de sanayiler arasında hiçbir ayırım olmaması gerektiğini" destekleyerek, Meksika "ayrımcılık yapmama gereksiniminin sadece imzacı ülkenin ulusal sınırları içinde bulunan üretim tesislerinin dikkate alınmasına dayandığını " belirtmiştir. Ayrıca, "böyle bir açıklama olmadığından, koşulların, Yönetim Kurulu Başkanı'nın taslağında belirtildiği gibi doğal kaynaklar ile donatılmış ülkelerin karşılaştırmalı avantajlardan vazgeçmesi veya aksi takdirde onların ihracat pazarlarında telafi edici tedbirler uygulamasına maruz kalabileceği anlamına geldiğini iddia etti. Bu Ulusal Uygulama'nın temel GATT konseptine tamamen aykırı olarak akit tarafların sınırları ötesinde uygulandığı anlamına gelmektedir".

Bu anomaliyi çözmek için, Meksika Yönetim Kurulu Başkanı'nın taslağındaki söz konusu hükümleri belirten 2.1 ve 14 (e) Maddeler'in, akit tarafın topraklarıyla sınırlandırılmasını önerdi. Meksika'nın bu önerileri Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması'nda Madde 2.1'nin son versiyonunda yansıtılmıştır:

"1. Maddenin 1. fıkrasında tanımlandığı gibi sübvansiyonun otoritelerin yetki alanı içinde bulunan işletme ve sanayilere veya işletme ve sanayi gruplarına ("belirli işletmeler" olarak bu Anlaşmada anılacaktır) özgü olup olmadığını belirlemek amacıyla aşağıdaki ilkeler uygulanacaktır..."

Madde 14'ün (e) bendi son versiyondan silinmiştir.

Petrol, başka herhangi bir ticari önlem gibi ihracat kısıtlamaları da dahil olmak üzere Meksika ve Venezüella İhracat önlemlerinin kabulüne ilişkin müzakerelerinde, GATT'ın (örneğin, MFN ve ayrımcılık yapmama) genel kurallarına tabi tutuluyor. Doğal kaynaklar sektöründe ticaret kısıtlayıcı önlemler (petrol de dahil olmak üzere), özellikle iç tüketim için üretimi de sınırlandıran belirli koşulları kapsayan GATT XX (g) Maddesi (tükenebilir doğal kaynakların korunması ile ilgili genel istisnalar) çerçevesinde meşrulaştırılabilir. Bu istisna, genelde ham petrolün uluslararası ticaretinin çok taraflı ticaret sisteminin kuralları dışında tutulduğu ve kendine özgü kurallarla yönetildiği algısını güçlendirmeye hizmet etmiştir. Bu, sadece Meksika (1986) ve Venezuela (1990) gibi petrol üreten ve ihraç eden ülkelerin ham petrol ihraç politikalarının yönetimi için esneklik sorununun ön plana çıktığı GATT'a üyelik müzakerelerinde oldu. Nitekim, bu 1980 yılında GATT'a üyelik görüşmeleri başarıyla sonuçlandıktan sonra Meksika'nın üyeliği reddetme kararında en önemli unsur olmuş olabilir.¹⁶ Meksika 1986 yılında GATT'a katıldığı zaman, bu hala Meksika Katılım Protokolü'nde özellikle göz önünde bulundurulmuş, önemli bir sorun olarak algılanmaktaydı.¹⁷ Böylece, Protokol'ün 5. paragrafı uyarınca: "Meksika Meksika Siyasi Anayasası doğrultusunda, doğal kaynaklar üzerindeki egemenliğini uygulayacaktır. Bu ihracat kısıtlamaları yerli üretim ya da tüketim kısıtlamaları ile bağlantılı olarak etkili bir şekilde yapılırsa, Meksika sosyal ve kalkınma ihtiyaçları temelinde, özellikle enerji sektöründe, doğal kaynakların korunmasına ilişkin bazı ihracat kısıtlamaları sürdürülebilir (vurgu eklenmiştir)."

Uruguay Round'u esnasında GATT'a katılmış Venezuela, petrol ile ilgili sorunları çözmek için standart Geçici Başvuru Protokolü'ne (GBP) herhangi bir değişikliğin

¹⁶ Bkz: Örneğin, 18 Mart 1980 tarihinde Başkan José López Portillo tarafından yapılan konuşma ile ilgili basında çıkan haberlere.

¹⁷ Bkz: GATT, Temel Göstergeler ve Seçilmiş Belgeler Serisi, 33. eki, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşma'nın Meksika Katılım Protokolü, s. 3-6.

yapılması gerektiğini düşünmüyordu. Bu görüşe göre, özellikle de "bu tür önlemler yerli üretim ve tüketim üzerindeki kısıtlamalar ile bağlantılı olarak etkili olursa, bu Anlaşmada hiçbir şeyin, tükenbilir doğal kaynakların korunması ile ilgili önlemlerin destekçileri tarafından kabulünü veya uygulanmasını engellemek amacıyla yapıldığı düşünülemez" hükmünü içeren GATT XX (g) Maddesi doğrultusunda Meksika PPA'nın 5. paragrafı Meksika'nın çok taraflı hak ve yükümlülüklerini değişmedi. Nitekim, bu son durum Meksika'nın GBP'nün enerji sektörüne ilişkin özel hükmüyle aynıydı. Venezuela böyle bir hükmün herhangi bir avantaj sağlamadığı sonucuna vardı ve bu nedenle kendi GBP 'ne veya petrol sektörünün yönetimine ilişkin Çalışma Grubu'nun nihai raporuna herhangi özel hükümler ekleme talebinde bulunmadı.

1.2. DTÖ Anlaşmaları Kapsamında Petrol ve Petrol Ürünlerinin İşlenmesi ve Üzerindeki Etkileri

1.2.1 Dünya Ticaret Örgütü'nü Kuran Anlaşma

Dünya Ticaret Örgütü'nü kuran Marakeş Anlaşmasının giriş paragrafı, "entegre edilmiş, daha uygun ve dayanıklı çok taraflı ticaret sistemi" çerçevesinde "ticaret ve ekonomik alanlardaki ilişkileri" yürütmek için DTÖ üyeleri adına net bir siyasi iradeni yansıtmaktadır. Bu sistem "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, geçmiş ticari liberalleşme çabalarının sonucu ve Uruguay Round'da Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin tüm sonuçlarını" kapsamaktadır.¹⁸

Petrol ihraç eden ülkeler ve petrol veya petrol ürünlerinin uluslararası ticareti üzerinde yeni uluslararası ticaret rejiminin etkisinin incelenmesi DTÖ'nü kuran Anlaşmanın somut etkileri dikkate alınarak başlamalıdır. DTÖ, DTÖ Anlaşmasına ekli anlaşmalar ile ilgili tüm konularda "Üyeleri arasında ticari ilişkilerin yürütülmesi için ortak kurumsal çerçeveyi" sağlamaktadır. Bu anlamda, DTÖ, hukuki ve gerçek boyutlarda, petrol üreten ve petrol tüketen üyeleri arasında ticari ilişkilerin yürütülmesi için kurumsal çerçeve olacaktır.

¹⁸ Bkz: Uruguay Round'u Nihai Senedi'nin tam metni için, GATT Sekreterliği, Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri Uruguay Round Sonuçları. (Hukuki Metinler, Cenevre, 1994 İngilizce, Fransızca ve İspanyolca mevcuttur).

"Bakanlık Konferansı'nda kararlaştırılan görüşmelerin sonuçlarının uygulanması için bir çerçeve ve çok taraflı ticari ilişkiler...ile...ilgili olası müzakereler formunun" yanısıra, DTÖ, ayrıca anlaşmalara ilişkin konularda "Üyeleri arasında müzakereler için forum" oluşturuyor.¹⁹ Bu, hem Çok Taraflı Ticaret Anlaşmalarının uygulanması sonucu ortaya çıkan petrol ile ilişkili konularda, hem de çevrenin korunması ve büyük ölçüde uluslararası ticarete (petrol ticareti de dahil olmak üzere) etkili olan rekabet ve yatırım politikaları konusunda gerçek olacaktır.

1.2.3. Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları

Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları DTÖ'nün Marrakesh Anlaşması Ek 1'de yer alıyor. Ek 2 (Anlaşmazlıkların Çözümünün Tabii tutulduğu Prosedür ve Kuralların anlaşılması) ve Ek 3 (Ticaret Politikası Değerlendirme Mekanizması) Ek 1 ile birlikte DTÖ Anlaşması'nın tamamlayıcı ve bütün üyeler için bağlayıcı kısımlarıdır. Aynı zamanda, Ek 4'teki çok taraflı Ticaret Anlaşmaları sadece onları kabul etmiş üyeler için, DTÖ Anlaşması'nın önemli kısımlarından birisidir.²⁰

DTÖ anlaşmaları kapsamındaki konuların çeşitliliği ve karmaşıklığı daha çok mevcut yayının kapsamı dışında olacak geniş kapsamlı bir yorum gerektirecektir.²¹ Bu bölümün amacı, petrol üreticisi ve ihracatçısı ülkeler için ve petrol ve petrol ürünlerinin uluslararası ticareti için doğrudan potansiyel etkiye sahip belirli anlaşmalarda bazı hükümleri incelemektir. GATT 1994'e ek olarak, bunlar,

¹⁹ GATT Sekreterliği, a.g.m, s. 6-18.

²⁰ Dört çoktaraflı anlaşma vardı: Sivil Uçak Ticareti Anlaşması, Devlet İhaleleri Anlaşması, Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması ve Uluslararası Sığır eti Anlaşması. Bunlardan son ikisi artık geçersizdir. ÇTA'nı kabul etmemiş mevcut DTÖ üyelerinin onlara katılmasına dair hiçbir beklenti yoktur. Ancak, ÇTA'na katılım için DTÖ üyesi tarafından bir resmi teklif gelmese de, en azından Devlet İhaleleri Anlaşması'na katılmalarında gayri resmi bir çıkarları olduğu gözükten DTÖ'ye yeni kabul edilen ülkelerin katılması beklenebilir.

²¹ Bkz: Uruguay Round sonuçlarının kapsamlı bir incelemesi için, UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı), Ticaret ve Kalkınma Raporu, 1994, Bölüm Üç ("Uruguay Round: Bir İlk Değerlendirme"), ve takviyesi, Destekleyici Bildiriler, Birleşmiş Milletler, New York ve Cenevre, 1994.

sübvansiyonlar ve telafi edici tedbirler, anti-damping, ticarete teknik engeller, hizmet ticareti ve fikri mülkiyete ilişkin anlaşmaları içeriyor.

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994 (GATT 1994)Marakeş Anlaşması Ek 1A uyarınca, GATT 1994 oluşmaktadır: "DTÖ Anlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarihten önce yürürlüğe girmiş hukuki araçlar açısından modifiye edilmiş, değiştirilmiş veya rektifiye edilmiş " ²² GATT 1947 hükümleri (Geçici Uygulama Protokolü hariç²³);

DTÖ Anlaşması öncesinde de mevcut olan, belli GATT yasal araçlarıyla ilgili hükümler;²⁴

Uruguay Round'nda görüşülen bazı Anlayışlar;²⁵ ve GATT 1994'ün Marrakesh Protokolü (mal ticaretindeki tarife imtiyazları ve taahhütlerine ilişkin).

GATT Madde I: 1 uluslararası ticaret sisteminin ilk temel ilkesi- en çok gözetilen ulus kaydı (En Çok Kayırılan Ulus) fıkrasını ortaya koymaktadır.²⁶ Bu fıkra, gümrük vergileri, harçlar, onlara öngörülen yöntemler ve ithalat ve ihracat ile ilgili tüm kurallar ve formaliteler için geçerlidir (ithalat veya ihracat ödemelerinin transferi).

²² GATT Sekreterliği, Sonuçları , a.g.m., s. 21.

²³ Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1947 Geçici Uygulama Protokolü aracılığıyla uygulanmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi, GATT "geçici" olarak uygulanmıştır. Bu protokolün önemli bir özelliği "bu Protokol'ün döneminde yürürlükteki kanunlara aykırı olmadan en geniş ölçüde" uygulanacağını gösteren Genel Anlaşmanın II. Bölüm hükmüdür.

²⁴ Protokoller ve tarife imtiyazlarına ilişkin sertifikalar da dahil olmak üzere; Geçici uygulama ve geçici uygulamanın kaldırılmasına ilişkin hükümleri hariç katılım protokolleri; muafiyet kararları; ve GATT 1947 Akit Tarafların diğer kararları.

²⁵ II. Madde ile ilgili bu Anlayışlar: 1 (b) (diğer ücretler ve vergiler), Madde XVII (devlet ticaret işletmeleri), denge ödeme hükümleri, Madde XXIV (gümrük birliği ve serbest ticaret bölgeleri), yükümlülüklerden muafiyet ve Madde XXVIII (tekrar görüşmeler).

²⁶ Herhangi bir başka bir ülke menşeli ve ya o ülkeye gidecek ürün, herhangi bir sözleşme yapan taraf tarafından verilen herhangi bir avantaj, iyilik, ayrıcalık veya dokunulmazlığa, diğer tüm akit tarafların topraklarında olan veya oraya yöneltilen benzer ürün gibi derhal ve koşulsuz sahip olacaktır.(Madde I: 1).

MFN ilkesi GATT'ın ikinci temel taşı olan Ulusal Muamele ile bağlantılıdır.²⁷ Madde III (İç Vergilendirme ve Yönetmelikte Ulusal Muamele) İç vergilendirme ve ulusal kanunlar, düzenlemeler ve koşullara göre, ithal ürünlerinin yerli ürünlere uygulanandan daha "az elverişli" muameleye tabi tutulacağını öngörmektedir.

GATT'ın üçüncü en önemli prensibi Devletlerin hala GATT yükümlülüklerini karşılarsalar bile kendi yerli üreticilerini koruma şekliyle ilgilidir. Kendi başına korunma GATT çerçevesinde yasak değildir; Ancak, Madde XI (Sayısal Kısıtlamalar Genel Eliminasyonu) "kotalar, ithalat veya ihracat lisansları veya diğer önlemlerle etkili hale gelen, vergi, diğer masraflar veya diğer hizmetler dışında herhangi bir ürünün ithalatı, ihracatı veya ihracat için satışında herhangi bir sözleşme tarafları tarafından hiçbir yasak uygulanmayacağını veya yapılmayacağını" öngörmektedir.²⁸ Buna, kısıtlama veya yasaklar uygulamasında ayrımcılık yapmamayı temin eden ve "kısıtlamaların yokluğunda beklenebilecek hisselerle olabildiğince yaklaşan ticaret dağılımının koruması için yöntemler ortaya koyan Madde XIII (Ayrımcı Olmayan Sayısal Kısıtlamalar İdaresi) katkıda bulunmuştur.²⁹ Birlikte ele alındığında, bu hükümler, yerli sanayinin herhangi bir korumasının doğrudan (örneğin miktar kısıtlamaları, ithalat lisansları ve önceki ithalat izinleri gibi) ithal edilen malların miktarlarını etkileyen önlemler ile değil, sadece tarifeler (yani, fiyatları etkileyen tedbirler) aracılığıyla gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade ediyor. Bu hükümler hem ithalat, hem de ihracatta geçerlidir.

GATT Madde XI: 1 devletin şu anda özel firmaların petrol endüstrisinin tüm aşamalarına katılmasına izin veren, ya da bu yönde giderek hareket eden (Venezuela örneğinde olduğu gibi) petrol ihracatçısı ülkeler için daha önemli hale gelebilir. Diğer bir yandan, üretim maksimizasyonu önümüzdeki birkaç yıl içinde bu sektörde

²⁷ Özellikle, bu, Madde III:2 ve III:4, "iç vergiler ya da başka ... ücretler" ve ürünlerin "satışı, alımı, taşımacılığı, dağıtımı veya kullanımı için teklif sunan, iç satışı... etkileyen yasalara, düzenlemelere ve gereksinimlere" bağlantısı yoluyla genişlemektedir.

²⁸ GATT Sekreterliği, Sonuçlar ..., a.g.m., S. 500. Madde XI: 2, genel kuralın istisnalarını belirliyor; Bu, gıda maddeleri (ya da diğer temel ürünler) sıkıntısı, emtia standartlarının uygulanması ve herhangi bir tarımsal veya balıkçılık ürünlerine hükümet önlemlerin uygulanması ile ilgilidir.

yatırım yapan firmalar için mantıklı bir strateji olurken, bu tür bir davranış açık bir şekilde petrol fiyatlarını sürdürebilmek için ihracat kısıtlamaları koordine eden herhangi bir OPEC stratejisi aleyhinde işler. Öte yandan, miktar kısıtlamalarının yasaklanması ithalat ve ihracat için eşit olarak geçerli olsa da, Madde XI: 2 (b) "uluslararası ticarete malların pazarlanması... için gerekli" görülen miktar kısıtlamalarına izin veriyor. Bu hüküm, petrol ve petrol ürünleri üzerindeki ihracat kısıtlamalarına yer açacak bir dilde GATT Paneli³⁰ tarafından yorumlanmıştır: "Madde XI:2 (b) hazırlayanlar: bu hükmün uzun bir süre boyunca kısıtlanmış ürünün sarf malzemelerini yayarak bir malın pazarlanmasını ilerletmek için tasarlanmış ihracat kısıtlamalarını kapsayacağı konusunda anlaşılabilir".

Petrol ve petrol ürünlerine uygulanan tarifelerle ilgili Uruguay Round kapsamında hiçbir görüşme yapılmamıştır (AB ilgili olanlar hariç).

Bu ürünler, Malların sınıflandırılmasında uyumlu Sistem'de (HS) de tanımlandığı üzere türlerine göre gruplandırılmıştır. Bu gruplar şunlardır: ham petrol; petrol ürünleri; hidrokarbonlar, birincil formdaki plastik malzemeler ve tüm petrol ürünleri. Dokuz gelişmiş ülke dahil, yedi gelişmekte olan ülke ve geçiş döneminde olan iki ekonomi için Tarife ortalamaları belirlenmiştir. Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Japonya için Uruguay Round öncesi ve sonrası detaylı MFN tarifeleri belirlenmiştir.

Ham petrolde Tarife Uygulamalarına İlişkin Uruguay Round'da elde edilen sonuçlar diğer sektörlerden oldukça farklıdır. Öncelikle, gösterilen tüm pazarlarda ham petrol tarifelerinde herhangi bir azalma yoktur. İkincisi, diğer sektörlerin aksine, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'nın ham petrol için MFN tarifeleri ile hiçbir bağlantısı yoktur. Petrol ürünleri ile ham petrol için olan tarife durumu önemli ölçüde farklıdır. Uruguay Round sonrası bu ürünler için olan MFN tarife seviyeleri ham petrolden daha yüksek kalmıştır.

Hidrokarbonlara göre Uruguay Round sonuçları diğer sanayi ürünleri ile çok daha fazla uyumludur: Maksimum tarifeler (en azından endüstriyel pazarlar ve büyük gelişmekte olan ülkelerde) ortadan kalkmış ve tarife satırlarında önemli genel tarife indirimleri ortaya çıkmıştır. Gelişmiş pazarlarda petrokimya üzerinde MFN tarifeleri

³⁰ Bkz: Kanada Paneli Raporu - İşlenmemiş Herring ve Salmon İhracatını Etkileyen Önlemler, GATT,L / 6268, 22 Mart 1988 tarihinde kabul etmiştir. Ayrıca BISD 35S / 98.

zaten Uruguay Round öncesinde sınırlandırılmıştı. Ayrıca, kıymet üzerinden hesaplanan çok sayıda özel vergilerden uzak bir değişim sonucunda şeffaflık artmıştır.

Uruguay raundunda birincil formdaki plastikler için tarife durumunu özetlenmektedir. Uruguay Round'un buradaki etkisi hidrokarbonlar üzerindeki etkisine çok benziyor. İlk olarak, maksimum tarifeler ortadan kaldırılmıştır ve yüzde 6,5 oranında düzgün bir maksimum tarife üç ana endüstriyel pazarda bu ürün gruplarına uygulanmıştır.

Özetle, Uruguay Round'nun ham petrol MFN tarifelerine neredeyse hiç etkisinin olmadığı ve petrol ürünleri ile ilgili sadece sınırlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilebilir. Bununla birlikte, tarife indirimleri, petrokimyasal ürünlerde de önemli olmuştur. Tarife indirimleri sadece gelişmiş pazarlarda değil, aynı zamanda birçok ihracatçının petrol ve petrol ürünlerine ilgisinin arttığı pek çok gelişmekte olan pazarlarda da meydana gelmiştir. İşlenmiş ürünlerde tarifeleri işlenmemiş petrol veya daha az işlenmiş petrol ürünlerinden daha fazla azaltarak, tarife tırmanması keskin bir şekilde düşürülmüştür. Gelişmekte olan ülke piyasalarında özellikle önemli olan bağlantılarda artış, bu pazarlara erişimde daha fazla güvenlik sağlar. Ham petrol ve petrol ürünlerinde tarife indirimlerine yönelik sınırlı ilerleme muhtemelen petrol ihraç eden ülkelerin Uruguay Round görüşmelerine sınırlı katılımı ile bağlantılıdır. Petrol ihraç eden ülkelerin daha fazla katılımıyla gelecek görüşmelerde bu durum değiştirilebilir.

Tarifelerden çok daha önemlisi, tüketimden alınan iç vergiler ve mali nitelikli ücretlerdir. Bunlar gelir yaratma önlemleri olarak önemlidir ve genellikle çok üst düzeylerde uygulanmaktadırlar. Bu bağlamda, ulusal muameleye ilişkin taahhütler çok yararlı oluyor. Petrol ihraç eden ülkeler hep benzin ve diğer petrol ürünleri ithal eden ülkelerin dayattığı yüksek tüketim ve özel tüketim vergilerinin kendi doğal kaynaklarından gelir elde etme yeteneklerini azalttığını düşünmüşlerdir³¹. İthalat ve yerli üretime (ikincisi genellikle mevcut değil) karşı teknik açıdan ayrımcı olmayan

³¹ OPEC tarafından yapılan bazı değerlendirmelere göre, 1996 yılında, OPEC Petrol İhraç Gelirleri 160 milyar dolar iken, G-7 ülkelerinin(Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Japonya, Almanya, İtalya, İngiltere, ve Fransa) petrol vergi gelirleri, 270.miyon dolara ulaştı. Bkz: www.OPEC.org. (erişim tarihi 20.01.2015)

bazda uygulandığı için bu vergiler GATT'a aykırı değildir. Bu da görüŖülen imtiyazlara konu olamayacağı anlamına gelmez (örensine tropikal ürünlerle ilgili Tokyo Round görüŖmelerinde rastlanır). Ayrıca iç politikada çok taraflı ticaret yükümlölüklerinin uzatılması için çeŖitli öneriler doğrultusunda, bu vergilerin bağlayıcılığı ve azaltılması konularının DTÖ görüŖmelerinin gelecek turuna dahil edilemesinde hiçbir engel gözüküyor.

GATT yükümlölüklerine özgü istisnaları geniş bir yelpazede Madde XX'de bulabilirsiniz (Genel İstisnalar). Bunlar arasında, paragraflar (b), (g) ve (h) daha çok petrol sektörüyle ilgilidir. Ton balığı ve benzin konularında olduğu gibi DTÖ üyelerinin, gelecekte, çevresel koruma gerekçesiyle ticaret önlemlerini haklı kılan bir arac olarak bu istisnalara daha sıklıkla itimat göstermesi bekleniyor. Bununla birlikte, önemli olan Madde XX'deki istisnaların sınırlı ve koŖullu olmasını ve ispat yükünün onlara baŖvuran taraflara ait olmasını akılda tutmaktır. Ayrıca, Madde'nin giriş paragrafında, uygulanan önlemlerin ne "keyfi veya haksız ayrımcılık" teşkil etmeyeceyi, ne de uluslararası ticaret üzerinde gizli kısıtlamalar yapmayacağı anlamına gelen ek Ŗart vardır.

Son yıllarda çevreciler tarafından yoğun ilgi gören istisnalardan biri de insan, hayvan ya da bitki yaşamını veya sağlığını korumak için "gerekli" önlemlere izin veren Madde XX (b) olmuŖtur. "Gerekli" terimi GATT Panelleri tarafından, sağlık ile ya da çevre ile ilgili önlemlere ulaŖılması beklenen ve ticarete daha az kısıtlayıcı tedbirler amaçlayan GATT ile uyumlu alternatif ticaret önlemi olmadığı anlamında yorumlanmıŖtır.³² Bugüne kadar tüm GATT "çevre" vakalarında, istisnaya baŖvuran tarafların bu testleri baŖarısız olmuŖtur.³³

Madde XX (g), "yerli üretim ya da tüketim kısıtlamaları ile bağlantılı olarak etkili olursa, tükenebilir doğal kaynakların korunmasına iliŖkin" önlemler için baŖka bir istisna sağlar. Bu istisna ihracat yönetim politikaları ağısından bakıldıkta doğal

³² Bkz: Tayland - Sigara İthalatında Kısıtlamalar ve sigara üzerinde İç Vergiler , BISD 37S / 200 (7 Kasım 1990 tarihinde kabul edilen), ve aynı zamanda Amerika BirleŖik Devletleri - YenilenmiŖ ve Konvansiyonel Benzin Standartları özeti.

³³ Özellikle Venezuela / Brezilya ve Amerika BirleŖik Devletleri arasındaki anlaşmazlıkta ABD'ni ilgilendiren ve bu bölümde daha sonra tartıŖılacak yeniden formüle edilen ve konvansiyonel benzin standartları ile ilgili olarak DTÖ Paneli Raporu'ndaki Madde XX (b) değerlendirmesine bakınız.

kaynak üreten ülkelerin (Petrol üreten ve ihraç eden ülkeler de dahil) ihtiyaçlarını karşılayacakmış gibi gözüküyor. Bu istisnaya özgü temel sınırlandırma, yerli üretim veya tüketim üzerindeki kısıtlamalara ilişkin olmasıdır. Diğer bir deyişle, petrol sektöründe ihracat kısıtlamalarını içeren bir ticari anlaşmazlık durumunda, önemli bir sorun yerli üretim ve / veya tüketim üzerindeki kısıtlamaların kapsamı veya kapsama alanı ve ihracat kısıtlamaları ile uyumluluk derecesi olurdu. Son olarak, Madde XX (g)'in de petrol ihraç eden ülkelere karşı olabileceği ve gerçekten de Venezuela ve Brezilya'ya karşı benzin davasında Birleşik Devletleri tarafından başarısız da olsa öne sürüldüğü unutulmamalıdır.

Madde XX (h) 'de, sözleşme taraflarına sunulan kriterlere uygun ve onlar tarafından onaylanmamış yada sunulan ve onaylanmayan herhangi bir hükümetlerarası mal anlaşması yükümlülükleri uyarınca alınan önlemleri sağladığından petrol ihracatçıları ilgilendiriyor.³⁴ Hükümetlerarası mal düzenlemesinde OPEC tutarlarına baktığımızda, OPEC üyeleri tarafından Madde XX (h)'ye itimat gösterildiği söylenebilir.

GATT'ın petrol sektöründe azda olsa uygulanabilirliği olan başka özel istisnası Madde XXI'in ulusal güvenlik istisnasıdır:

"Bu Sözleşmede yer herhangi bir sözleşme tarafından temel güvenlik çıkarlarına aykırı olduğu halde bir bilgiyi vermesi için talepte bulunamaz; veya herhangi bir sözleşme tarafına temel güvenlik çıkarlarının korunması için gerekli gördüğü hiçbir eylemi engelleyemez; parçalanabilir malzemeler ya da türetildikleri malzemeler ile ilgili olarak; askeri bir tesisin ihtiyaçlarını gidermek amacıyla doğrudan veya dolaylı olarak yapılan silah trafiği, savaş mühimmatı ve uygulamaları ve diğer mal ve malzemelerin bu tür trafiğine ilişkin; uluslararası ilişkilerde savaş veya diğer acil durumlarda alınan; veya uluslararası barış ve güvenliğin korunması için Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olarak herhangi bir eylemde herhangi bir sözleşme tarafını engelleyemez. "

Devletler geleneksel olarak bu istisnaya başvurmada yüksek derecede takdir yetkisi iddia etmiştir. Örneğin, genel olarak Devletlerin "temel güvenlik çıkarlarının"

³⁴ Bu bentte öngörülen istisna Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından 28 Mart 1947 30 (iv) kararında onaylanan ilkelere uygun herhangi bir mal anlaşmasını kapsıyor.

oluşturulmasında tam takdir yetkisine sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu biraz tartışmalı yorumlara yol açmıştır; Örneğin, 1975 yılında İsveç, "yerli üretimde düşüşün güvenlik politikasının ayrılmaz bir parçası olarak acil durumlarda İsveç'in ekonomik savunma planlaması için bir tehdit haline gelmesini" öne sürerek ayakkabı üzerinde kotasınının meşrulaştırılmasında bu Madde'yi baz almıştır.³⁵ Petrol sektörüne özel atıfla, daha önce bu çalışmada da bahsi geçen modern ekonomilerde petrolün tuttuğu özel pozisyon, Madde XXI'nin belli koşullarda ithalat veya ihracat kısıtlamalarını haklı çıkarmak için kullanılabileceğini gösteriyor. Örneğin, petrol ithalat ihracat kontrolleri ile ilgili ABD önlemlerinin bazılarının bu istisna kapsamında en azından kısmi gerekçe bulacağı iddia edilmiştir.³⁶

Son olarak, GATT, anti-damping, sübvansiyonlar ve telafi edici tedbirler, güvenlik önlemleri, ekonomik gelişim, gümrük değerlemesi, yasaların yayınlanması ve düzenlemeler gibi konularda Uruguay Round'nun soz konusu anlaşmalarında daha da geliştirilen bir takım başka hükümleri içeriyor. Petrol sektörünü daha çok ilgilendiren bu gelişmelerin bazıları aşağıda tartışılmıştır.

1.2.4. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması

Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Uruguay Round Anlaşması (ASCM) ilk kez anlamlı disiplinleri "yasak" (tüm ihracat sübvansiyonları), "harekete geçirici " (DTÖ uyuşmazlık çözüm mekanizması ve telafi edici tedbirlere tabi olanlar) ve "harekete geçirici olmayan " (izin verilen) olarak sınıflandırılan sübvansiyonlarda uyguluyor.

ASCM "sübvansiyonu" "hükümet veya herhangi bir kamu kurumu tarafından yapılan mali katkı" sayesinde "fayda" sağlanması şeklinde tanımlıyor. Bu mal fonlarının transferini, gelir masraflarını veya hükümetler tarafından malların satın alınması

³⁵ Palais des Nations'da düzenlenen Toplantı Tutanağı,Cenevre, 31 Ekim 1975, GATT Doc. C / M / 109, s. 9; Donald N. Zillman,"Enerji ticareti ve GATT ulusal güvenlik istisnası", Enerji ve Tabii Kaynak Kanunu 117 (1994) p 12 J.. 120.ayrıca, Michael Hahn, "Hayati çıkarlar ve GATT yasası: GATT'ın güvenlik istisnası analizi"., 12 Mich. J. of Int'l Law 558 bkz.

³⁶ Zillman, a.g.m., s. 122.

veya sağlanmasını kapsayabilir.³⁷ İster sübvansiyonlar ekonomi veya bir ekonomik sektör genelinde "genellikle mevcut" olsun, isterse de özellikle belirli bir sayıda firma veya sanayiyle sınırlı olsun "özgünlük" kavramı önem taşımaktadır, çünkü sadece "özel" sübvansiyonlar harekete geçiricidir. "Özgünlük" kavramına dayanarak, uluslararası pazarda mevcut olan rakamların altında fiyatlarla tüm yurtiçi tüketicilere petrol, doğal gaz, ya da petrol ürünlerinin temininin bir "özel" sübvansiyon teşkil etmediği ve bu nedenle harekete geçirici olmayacağı iddia edilebilir. Bu tür enerji ürünlerine erişim sadece belli sektörlerde veya işletmelerde geçerli olsaydı, bu bir "harekete geçirici" sübvansiyon teşkil edebilirdi. Böyle erişim söz konusu işletmelerin ihracat performansı ile bağlantılı olsaydı, bu bir yasak ihracat sübvansiyonu olurdu.

ASCM'ın özgüllüğü ile ilgili olarak, petrol ihraç eden ülkelere (ve daha genel anlamda doğal kaynak ihracatçılarına) etkileri olduğu düşünülebilir. Sübvansiyonun gerçekten özellikle bir sanayide olup olmadığına karar verirken, aslında hukuken zorunlu olmasa da, sanayi üzerinde orantısız bir fayda sağlayan önlemin telafi edici tedbirlere ne kadar açık olmasıyla ilgili soru ortaya çıkıyor. Bu 1980'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde bazı doğal kaynak ihracatçıları için sorun oldu ve ABD'de yasa değişikliğiyle sonuçlandı. 1984 yılına kadar, hukuki açıdan odak noktasının sübvansiyonun seçiciliği olacağı ABD genelinde ticaret içtihadında kabul edilmişti. Böylece, eskiden bazı endüstriler aslında uygun fiyatlarla doğal kaynaklara yerli erişimi sağlamak için tasarlanmış önlemlerle diğerlerinden daha fazla faydalanırken, hukuk mesele haline geldikten sonra herhangi bir özel gelir ortadan kaldırdı. 1980'lerin ortalarından başlayarak, ABD mahkemeleri Kongre'deki tartışmalı girişimler sayısından etkilenerek doğal kaynak sübvansiyonlarına yönelik konularda farklı bir tavır almaya başladı. Belirli fayda sorununa önceki yaklaşımı eleştirirken, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Ticaret Mahkemesi bu pozisyonu aldı:

"Genel olarak faydanın hükümet tarafından sağlanan ulusal savunma gibi önlem uygulanabilir lütuf veya hibe olmadığı, genellikle herhangi ve tüm işletmeler veya sanayi ile elde edilebilir mevcut faydanın yine belirli alıcılara tahakkuk edebildiği doğrudur. Mevcut faydalar telafi edici hizmetlere tabi belirli tanımlanabilir

³⁷ a.g.m., s. 93.

varlıklarla ilgili ortaya çıkan belirli hibeleri teşkil ederken, herhangi bir özel bireyler veya sınıflar üzerinden genel olarak fayda elde edilmiyor".³⁸

Yerli ekonomik çeşitlendirilmeni teşvik aracı olarak, kaynak ihracatçısı Devletlerin açık bir şekilde kendi doğal birikimlerini kullanmalarını kısıtlayan doğal kaynak sübvansiyonlarına karşı bu yaklaşım en sonunda 1988 ABD Omnibus Ticaret ve Rekabet Yasası'yla yasallaştırılmıştır.³⁹ Uruguay Round'da ortaya çıkan ASCM'in, "özüllüğün olmamasına rağmen... sübvansiyonun aslında özel olabileceğine, diğer faktörlerin kabul edilebileceğine inanmak için nedenlerin olduğunu" belirten Madde 2.1 (c)'in eklenmesi ile, bu yaklaşımın kabulüne yönelik ilerleme kaydettiği iddia edilebilir.⁴⁰

Belirli bir sübvansiyon özellikle ASCM'in 8.2. maddesi uyarınca, bir sanayi veya sektörde özellikle etkili olsa bile bazı özel sübvansiyonlar (örneğin, endüstriyel araştırma ve rekabet öncesi geliştirme sübvansiyonları, yardım ve çevre yasalarına uyum için bölgesel yardım) harekete geçirici olmayan olarak kabul edilir, böylece herhangi bir telafi edici tedbirlere izin verilmez. Ancak, onların harekete geçirici olmaması Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler DTÖ Komitesi tarafından

³⁸ Cabot Corporation v. Birleşik Devletler, 620 f., Dest. 722 (1985). Bu, Pemex (Meksika'nın ulusal petrol şirketi) tarafından dünya pazarlarında geçerli olanın altında bir fiyata Meksikalı karbon siyahı üreticilerine önemli ölçüde karbon siyahı hammaddesinin (petrol türevi) satışına ilişkin vakalardan birisiydi. Bu durumun daha ayrıntılı bir açıklaması ve doğal kaynakların sübvansiyonları ile ilgili Amerika Birleşik Devletleri hukukunun genel gelişimi için, bkz. Christian YODER, "Amerika Birleşik Devletleri telafi edici hizmet hukuku ve Kanada doğal kaynakları : Amerika Birleşik Devletleri'nde kaynakları korumacılık evrimi", J. Owen SAUNDERS (ed.), Ticaretçi Kanada'nın Doğal Kaynakları, Calgary, 1987. Ayrıca bakınız James D. SOUTHWICK, "Amerika Birleşik Devletleri telafi edici hizmet hukukunda özgüllük testi ile ilgili devam eden sorun", 72 Minnesota Law Review 1159 (1988).

³⁹ Yasa'nın Bölüm 1312 kısmını içeren "Özel Kural", ortaya koyuyor: "Nominal genel kullanılabilirlik ... aslında belirli bir işletme veya sanayiye sağlanan lütuf, hibe veya sübvansiyonun olmadığını veya önceden olmamış olduğunu belirlemek için bir temel değildir".

⁴⁰ Aynı fıkraya göre, bakılacak faktörlere "sınırlı sayıda belli işletmenin bir sübvansiyon programı kullanması, bazı işletmeler tarafından yaygın kullanımı, bazı işletmelere sübvansiyonun orantısız miktarlarda verilmesi, ve sübvansiyon verme kararı alan makamın takdirine bağlı olarak icra edildiği şekil dahildir.

zorunlu kılınan bildirim ve incelemeye göre değişir.⁴¹ "Harekete geçirici olmayan" sübvansiyonlarla ilgili hükümler DT Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıl süreyle geçerlidir (yani 1 Ocak 1995), ve bu srenin bitiminden altı ay önce uygulamanın mevcut haliyle mi veya değiştirilmiş şekilde mi uzatılacağını belirlemek amacıyla yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Telafi Edici hizmetler yalnızca başlatılan soruşturma çerçevesinde empoze edilebilir ve ASCM hükümlerine uygun olarak geçekleştirilmiştir.⁴² ASCM'ın V. Bölümü soruşturmalar hakkında ayrıntılı hükümler, kanıt, danışma, sübvansiyonların miktarının hesaplanması, hasarın belirlenmesi, yerli sanayinin tanımlanması vb içermektedir. İthalat pazarlarındaki veya nc ülke pazarlarındaki ihracat mallarının yerini değiştiren sübvansiyonlara karşı önlem alınabilir.

ASCM'de yedi Ek yer alıyor.⁴³ Bunlardan Ek I (İhracat Sbvansiyonlarını gösteren Liste) ve II'nin (retim Sürecinde Girişlerin Tüketim Kuralları) petrol üreten ve ihraç eden ülkeler için özel bir önemi vardır. İlk aşamada, potansiyel olarak etkilenen ülkelerin, ihracat sübvansiyonları olarak karakterize edilip edilemeyeceğini belirlemek için (ve dolayısıyla Anlaşma kapsamında yasak olup olmadığını) , Ek I doğultusunda mevcut uygulamalarını gözden geçirmeleri gerekiyor. Ek I'de (d), (h) ve (i) maddeleri, sırasıyla, ihraç edilen malların üretiminde giriş olarak kullanılan ürünler veya hizmetlere uygun koşullarla ilgili devlet hükmü, bir önceki aşamada kümülatif dolaylı vergilerden muafiyet; ve remisyon veya ithalat vergilerinin dezavantajı ile ilgilidir. Madde (I) retim sürecinde tüketilen ithal girişlerine atıfta bulunurken, (d) ve (h) maddelerinin her ikisi, üretim sürecinde kullanılan mal veya hizmetlerle ilgili oluyor. İhraç edilen ürünü "elde etmek için tüketilen katalizörlerde

⁴¹ Amerika Birleşik Devletleri'nin uzun zamandır devam eden hedefini somutlaştıran Madde 8'in 3, 4, ve 5. paragraflarında ngrldği gibi,sübvansiyon programları bildirilmeli ve uygulamaya konulmadan önce onaylanmış olmalıdır.

⁴² Sübvansiyonlar Anlaşması ve Telafi Edici nlemler ", GATT Sekreterliği Bölüm V, Madde 10, Sonuçları

⁴³ Ek I, İhracat Sübvansiyonları rnekleri listesi; Ek II, retim Sürecinde girişlerin Tüketim Yönergeler; Ek III, İhracat Sübvansiyonları olarak Değişiklik Dezavantajı Sistemlerinin Belirlenmesi zerine Yönergeler; Ek IV, Toplam ad valorem sübvansiyonunun hesaplanması; Ek V, Ciddi önyargıyla ilgili Bilgi Geliştirme Prosedürleri; Ek VI, On-The-Spot Soruşturma için prosedürleri; ve Ek VII, Gelişmekte olan ülke yeleri .

ve üretim sürecinde kullanılan enerji, yakıt ve yağlarla fiziksel olarak birleşen girişlerle" bağlantılı olduğu için "tüketim girdileri" petrol üreten ülkeler için önemlidir.⁴⁴ Ek II ihracatın diferansiyel fiyatlandırmasını, ihraç edilen ürünün üretiminde girişlerin tüketilmesini belirlemek için, telafi edici vergi soruşturmasının bir parçası olarak, inceleme amaçlı yönergeler sağlamaktadır. Bu yönergeler, üretim sürecinde enerji yoğunluklu olan mallar ve/veya petrol sektöründe mevcut olan kimyasal ürünler, bileşikler ve plastik maddeler gibi alt ürünler açısından önemli konuları ortaya çıkarmaktadır. Özellikle, burada, petrol üreten ülkelerle ilgili olarak, açık bir şekilde telafi edici vergi soruşturmaları yapabilecekleri doğal gelirlere dayanan teşvikler yoluyla endüstriyel gelişmelerini devam ettirmeleri meselesi ele alınıyordu.

Farklı (ikili) fiyatlandırmayla ilgili gerçek şu ki, birçok gelişmekte olan ülkede mevcut yapısal uyum devam ettikçe, petrol ürünleri fiyatları giderek uluslararası düzeyde ortaya atılıyor. Şu anda, OPEC üyesi ülkelerin bazıları dünya kredi piyasalarına erişim ve / veya mevcut borçların yeniden planlanması için, hatta bazı durumlarda yardım almak için Dünya Bankası / Uluslararası Para Fonu genel gözetimi altında ekonomik reform programları yürütüyor. Genellikle ekonomik reform programları kapsamında belirtilen bir koşul sübvansiyonların dengeli bir bütçe elde etmek için aşamalı olarak çaba göstermesi gerektiğidir. Bu konuda, özellikle elastisite koşulları nedeniyle petrol ürünleri hedefleniyor. Aynı zamanda, hükümetler genellikle halk direnişi karşısında bu tür sübvansiyonların tamamen ortadan kaldırılmasının zor olduğunu düşünüyor.

Bu çerçevede, gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri genellikle bir hamlede sübvansiyonun tüm öğelerini kaldırmak yerine, tedrici bir yaklaşım benimsemek eğiliminde olmuşlardır. OPEC ülkeleri arasında, örneğin, benzin ve dizel fiyatları 1980'lerin sonlarından beri yurt içi ayarlamalarının sonucu olarak artmaktadır. Örneğin, Nijerya ve Suudi Arabistan'da 1990 ile 1995 yılları arasında birinci sınıf motor benzinin fiyatları sırasıyla 7'den 50 cent/ litre'ye ve 4 cent / litre'den 16 cent / litre'ye yükselmiştir. Benzer şekilde, 1990 ve 1995 yılları arasında, dizel petrolün fiyatı Cezayir'de 10 cent/ litre'den 15 cent / litre'ye, Libya'da 26 cent/litre'den 32 cent/litre'ye ve Nijerya'da 5 cent/litre'den 41 cent / litre'ye yükselmiştir. Genel olarak,

⁴⁴ ASCM, Ek II, 61. not.

bu fiyatlar tüm OPEC üyesi ülkelerde yerel para birimi bakımından da önemli ölçüde artmıştır, ancak döviz kuru hareketleri dolar cinsinden ifade edilerek bu tür artış gizli tutuluyordu. Özetle, DTÖ kapsamındaki böyle özel olmayan ve böyle harekete geçirici olmayan sübvansiyonların birçoğunun kademeli olarak kaldırması konusunda baskı vardır.⁴⁵

GATT 1994 ihracat vergilerini, koşulsuz olarak MFN temelinde uygulanmalı olan ve müzakereler sonucunda artışa karşı sınırlı olabilen (imtiyazlar programlarında bulunan) ithalat vergileriyle aynı statü doğrultusunda yürüttüğünü belirtmek gerekir. Ancak uygulamada, birçok ithalat vergileri sınırlandırılırken, bir veya iki istisna dışında ihracat vergileri (tabii, GATT çerçevesinde tamamen yasal olan) müzakere veya bağlanmaya maruz kalmamıştır. Şu anda DTÖ'ye katılım için başvuran ülkelere ithalat vergileri gibi ihracat vergilerinde de söz konusu ticaret ortakları tarafından karşılıklı tavizler karşılığında maddeler bazında müzakere edilebilen bağlantıların oluşturulmasının talep edilmesiyle ilgili örnekler vardır.

1.2.5. Suudi Arabistan'dan ABD'nin Metil Tersiyer-Butil Eter ithalatı

Burada mesele, Suudi Arabistan'dan ABD'nin Metil Tersiyer-Butil Eter (MTBE) ithalatıdır. Bir oksijenat olan MTBE ile rekabet eden Amerikan etanol üreticileri Suudi üretimi MTBE'nin Arabistan rafinericileri için düşük maliyetli hammadde sağlanması yoluyla sübvansiyon edildiğini iddia etmişlerdir. ABD etanol endüstrisi Kongre'nin önemli üyelerinin baskısı, telafi edici görevle ilgili (CVD) mahkemeye dilekçe verilmesi tehdidi, Suudi Arabistan'ın DTÖ'ye katılımına ilişkin müzakereler gibi çeşitli araçlar aracılığıyla iddia edilen "doğal kaynak sübvansiyonları"yla mücadele etmeyi umuyor.

⁴⁵ Bu tartışmanın yine Bretton Woods ve DTÖ kurumlarının arasındaki politikaların tutarlılık ihtiyacını gösterdiği parantez içinde belirtilebilir. Bu bağlamda, Marrakesh Bakanlar Deklarasyonu mevkidaşlarıyla etki ve işbirliği şekillerini yorumlayan DTÖ Genel Direktörü için aramaları ve küresel ekonomik politika yapımında daha fazla tutarlılığı gerçekleştirmek amacıyla IMF ve Dünya Bankası ile işbirliğininin takibi ve geliştirilmesinde DTÖ'ye olanak sağlar. Ayrıntılar için, GATT Sekreteryası "Sonuçları ...,a.g.m, s. 442-443

ABD Ticaret Temsilcisi Ofisi (USTR) Aralık 1998'de ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu'ndan (USITC) ABD MTBE endüstrisini etkileyen koşullarda bir çalışma yapmasını talep etti. USTR'un Komisyona mektubu çalışmanın özel sebebini tespit etmese de, iki amaca hizmet ettiği gözükmektedir. Bunlardan birisi Suudi MTBE'ye karşı CVD meselesini sürdürmeye çalışan etanol endüstrisi ve Kongre'de müttetiklerine yararlı olabilecek bilgileri sağlamaktır. Böyle bir durum, Kongre tarafından doğrudan müdahale gerektirebilir, çünkü ABD etanol endüstrisi mahkemeye dilekçe vermek için yeterince "dirençli" değil gibi görünüyor.

USITC soruşturmasının ikinci (dile getirilmeyen) amacı, DTÖ'ye katılım müzakerelerinde Suudiler'e baskı uygulamaktır. ABD müzakerecileri, petrokimya endüstrisinde "ikili fiyatlandırma"yı ortadan kaldırmak için taahhüt alacaklarına ve CVD soruşturması tehdidinin onların gücünü arttıracığını umuyorlar.

Rapor USITC'ten daha çok Ticaret Bakanlığı'nı ilgilendiren sorunu gidermemektedir. Bu sadece doğru görüşleri belirtmeden, rakip tarafların farklı görüşlerini sunar. Raporda hiçbir öneri yapılmamıştır.⁴⁶

ASCM, merkezi planlı ekonomiden piyasa ekonomisine dönüşüm sürecinde olan ülkeler için geçiş düzenlemeleri konusundaki hükümlerin yanı sıra, gelişmekte olan üye ülkelerin özel ve farklı muamelelerine ilişkin hükümleri (Bölüm VIII, Madde 27) de içermektedir. Bu hükümler, yılda kişi başına düşen geliri 1,000 US \$'dan daha az olan (örneğin, Mısır) ve daha az gelişmiş ülkeler için özel muafiyetler, uzun zaman çerçevesinde aşamalı ihracat sübvansiyonları (10 yıl), özel konularla ilgili de minimis fıkrası (sübvansiyon ederin yüzde 1'den daha az ise) gibi konularla ilgilenen az gelişmiş sanayiye sahip bazı petrol ihraç eden ülkeler ile ilgili olabilir.⁴⁷

Özetle, ASCM'de sübvansiyonların uygulanması petrol ihraç eden ülkeler için karışık olanaklar sağlamaktadır. Bir yandan, örneğin, devletlerin dünya fiyatlarından daha düşük fiyatlarla petrokimya ihracatçılarının enerji girişlerini sağlamak için tasarladıkları planların iç tüketim mallarının daha az elverişli muameleye tabi

⁴⁶ USITC Yayınları 3231, Araştırma No 332-404.

⁴⁷ Petrol ve petrol ürünleri ihracatçısı gelişmekte olan ülkelerin bir çoğu sekiz yıllık aşan bir dönemde ihracat sübvansiyonlarını kaldırılmak zorunda kalanlar ve iki yıllık dönemde sübvansiyonlu ihracatı ilgili üründe dünya ticaretinin 3.25 veya daha çok oranına ulaşanlar olmakla katagoriye ayrılabilir.

tutulduğunu varsayarak "yasak" (ihracat) sübvansiyonlar gibi görüleceği ile ilgili bir tehlike vardır. Öte yandan, petrol ihraç eden devletlerin uygun koşullarda "harekete geçirici" sübvansiyonlara ilişkin ASCM'de gelişmiş disiplinlerden yararlanmaları mümkün olabilir. Örneğin, ASCM, bir ülkenin sübvansiyonun etkisiyle başka bir Üyenin benzer üründe ithal veya üçüncü ülke pazarına ihracatına engel olunursa veya ona karşı bir eylemde bulunulursa bu ülkenin ürün sübvansiyonuna karşı önlem almayı kolaylaştırıyor. Bu makul olarak petrol veya petrol ürünleri ile rekabet eden diğer enerji ürünleri için zorlayıcı sübvansiyonların temelini oluşturabilir.

1.2.6. Anti-dumping

GATT 1994 Madde VI'nın Uygulanmasına İlişkin Anlaşma kapsamında GATT'ın VI. maddesi, dumpingli ithalat durumunda; genelde ihracatçı ülkenin iç piyasasındaki fiyatı ifade eden normal değer altında bir ihracat fiyatı ile ithali yapılan ve ithalatçı ülkenin yerli sanayisine zarar veren ithal mallara karşı tedbir alınmasına imkan sağlamaktadır. Bu tedbirlerin uygulanması ayrıntılı olarak, Tokyo Round'un sonunda tamamlanan Antidumping Kodu ile düzenlenmektedir. Uruguay Round müzakerelerinde Kod'daki eksiklikler ayrıntılı şekilde gözden geçirilmiştir.⁴⁸

Yeni Anlaşma, özellikle bir ürünün dumpingli olup olmadığı, dumpingli ithalatın yerli üretime zarar verip vermediğinin belirlenmesinde dikkate alınacak kriterler, soruşturmanın açılması ve yürütülmesinde izlenecek yöntem, dumpinge karşı önlemlerin uygulanması ve süresi konularında daha açık kurallar getirmektedir. Anlaşma ile ayrıca, antidumping uygulamalarına ilişkin uyuşmazlıklar nedeniyle kurulacak panellerin görevleri açıklığa kavuşturulmaktadır.⁴⁹

Bir ürünün dumpingli fiyatla ihraç edilip edilmediğinin belirlenmesine ilişkin yöntemle ilgili olarak Anlaşma, ihraç fiyatı ile iç piyasa fiyatı arasında adil bir

⁴⁸ Bkz: Anti-Dumping Anlaşması'nın kapsamlı bir tartışması için, 1994 yılında, UNCTAD, TDR, "anti-dumping önlemlerinin Çok Taraflı kurallarına", a.g.m., Yardımcı Bildiriler, Bölüm III, s. 65-88.

⁴⁹ **Anti-Dumping Anlaşması (VI. Maddenin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma)**

<http://www.orgtr.org/tr/antidamping-anlasmasi-vi-maddenin-uygulanmasina-iliskin-anlasma>

(erişim tarihi 09.06.2015)

karşılaştırma yapılmasını, dampinge neden olan etkenlerin keyfi olarak yaratılmamasını veya olduğundan fazla gösterilmemesini öngörmektedir.⁵⁰

Anlaşma, ithalatçı ülkeden, dampedli olduğu iddia edilen mallar ile o ülke sanayiinin maruz kaldığı zarar arasında belirgin ve gerekçeli bir ilişki bulunduğunun kanıtlanmasını şart koşmaktadır. Ayrıca, dumping yapıldığı iddia edilen mala ilişkin o ülke sanayii ile ilgili bütün ekonomik faktörlerin incelenmesi Anlaşma'da hükme bağlanmaktadır.

Dumping soruşturmalarının nasıl açılacağı ve ne tür yöntemlerle yürütüleceğine ilişkin hükümler Anlaşmada yer almaktadır. Ayrıca, Anlaşma ciddi zarar ve dampedin devam etme ihtimali belirlenmediği sürece dampinge karşı tedbirlerin en fazla beş yıl içinde yürürlükten kaldırılması hükme bağlanmıştır.⁵¹ Anlaşmanın 2. Maddesi tanımında kesin olarak gösterilmeyen koşullarda dumping'in belirlenmesi için ayrıntılı kriterleri oluşturmaktadır. 1 inci maddede belirlenen esaslar çerçevesinde, anti-damping önlemi GATT 1994'ün VI. Maddesine uygun şekilde ve Anlaşma kapsamında başlatılan ve yürütülen soruşturma uyarınca uygulanıyor.

ASCM kapsamındaki sübvansiyonlar ve telafi edici tedbirlere ilişkin hükümler ve Anti-damping Anlaşma hükümleri arasında çok yakın bir ilişki vardır. Aralarındaki temel fark dumping özel sektör kuruluşlarının haksız ticari uygulamasıyken sübvansiyon, devletlerin haksız ticari uygulamasıdır.

İlk Anti-damping Kodu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'nin Kennedy Round sırasında müzakere edildi (1962-1967). Anti-damping ile ilgili çok taraflı kuralları aydınlatma ve geliştirme amaçlı ikinci girişim Tokyo Round (1972-1979) sırasında yapılmıştır. Ancak, 1979 Anlaşmasının uygulanması sırasında sorunlar ortaya çıktı. İhraç eden ülkeler için, bazı gelişmiş ülkeler tarafından anti-damping önlemlerine sık sık başvurulması ticari taciz ve haksız korumacılık olarak algılanmıştır. Öte yandan, ithalatçı ülkeler, yabancı ihracatçıların etkin bir yenilikçi uygulamaları ile, anti-damping vergilerinden kaçındıklarını düşünüyorlardı. Uruguay Turu Anlaşması, ihracat yapan ülkeler açısından önem taşıyan birçok konunun değinilmemiş ve ulusal hükümlere tabi olarak kalmasına rağmen, anti-damping önlemlerinin uygulanmasını düzenleyen çok taraflı kuralları şimdiye kadar en ayrıntılı belirten yapı olmuştur.

⁵⁰ GATT Sekreteryası, ..., a.g.e., Madde 3, Sonuçları gör. s.110

⁵¹ GATT Sekreteryası, ..., a.g.e., Madde 2, Sonuçları gör. s.108

Üçüncü DTÖ Bakanlar Konferansı'na ilişkin gelişmekte olan ülkelerin tekliflerinin çoğu Anti Damping Anlaşması'nın başka değişiklikleri ile ilgilidir.

Petrol ürünlerine karşı özellikle yüksek katma değerli (örneğin petrokimya gibi) anti-damping önlemleri tehdidi ihracatçı ülkeler için gerçekten bir endişe konusu olmalıdır. Ayrıca, iç pazarda ürünlerin satışı söz konusu ülkeye ürün ihracatının yüzde 5'den az olursa anti-damping vergilerinin dayatılması kolaylaştırılıyor; Bu genellikle petrol üreten ülkeler için geçerlidir. Nitekim, DTÖ belgelerine göre,⁵² petrokimya sektörünü etkileyen bir çok anti-damping eylemler vardır; bular, polivinil klorür reçine (Avustralya/Brezilya, Çin, Meksika, Suudi Arabistan, Tayland,vb), dioktil ftalat (Avustralya/Çin'in Tayvan Eyaleti, Kore, Venezuela Cumhuriyeti,vs.), polyester iplik (Türkiye, Endonezya, Çin, AB / Çin'inTayvan Eyaleti), polyester elyaf (AB / Çin Tayvan Eyaleti, Türkiye) ve polivinil alkolle (Amerika Birleşik Devletleri / Çin, Çin Tayvan Eyaleti, Japonya) ilgili olan eylemleri içeriyor. DTÖ üyeleri Anti-Damping Anlaşması çerçevesinde bu tür eylemlere meydan okuyabilir. 1999'un ortalarında, Yurtiçi Petrol Tasarruf Komite'si (SDO), bağımsız petrol üreticilerinin bölgesel ABD grubu, Amerikan üreticilerini devredışı bırakmak amacıyla Birleşik Devletler'de daha ucuza satma politikası uyguladıklarını iddia ederek Venezuela, Meksika, Irak ve Suudi Arabistan aleyhine AD ve CVD şikâyetlerinde bulundular. Ancak, ABD Ticaret Bakanlığı, koalisyonunun geniş kapsamlı soruşturma için yeterince sanayi desteği olmadığından soruşturmayı sürdürmemeye karar verdi.

1.2.7 Ticarete Teknik Engeller Anlaşması

Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TBT) aynı zamanda ilk defa Tokyo Round sırasında müzakere edildi ve 32 GATT üyesi tarafından imzalandı. Uruguay Turu sırasında müzakere edilen yeni TBT Anlaşması, DTÖ Anlaşmasının ayrılmaz bir parçasıdır ve önceki anlaşmanın hükümlerini güçlendirmiş ve açıklık getirmiştir. Onun belirtilen hedeflerinden birisi teknik düzenlemeler, standartlar ve uygunluk değerlendirme prosedürlerinin uluslararası ticarete gereksiz engel oluşturmamasıdır.

⁵² Bkz: DTÖ belge serisi G / ADP / N / 16 / ...

Petrol ve petrol ürünlerinin uluslararası ticaretiyle bu Anlaşma arasında bağ, sektördeki teknik düzenlemelere ve standartlara karmaşıklık vermesiyle ilgilidir.

Anlaşma ayrımcılık yapmama ve ulusal muamele, ticarete gereksiz engellerden kaçınma, uyum, teknik düzenlemelere eşdeğerlilik, uygunluk değerlendirme prosedürlerinin karşılıklı tanınması ve şeffaflık ilkelerine dayanmaktadır.

Bu Anlaşmada tanıtılan yeni ve önemli mekanizma Standartların Hazırlanması, Kabulü ve Uygulanması için İyi Uygulama Kodu olmuştur (Anlaşmanın 3.Ek'i). Kod uluslararası ticaret üzerinde gereksiz zararlı etkileri olan standartların önlenmesi, zorunlu düzenlemeler için belirtilen çok benzer ilkelerin ve kuralların takip edilmesi için standartlaştırma kurumları oluşturmayı gerektiriyor. Kod merkezi hükümet, yerel yönetim, sivil toplum ve bölgesel standartlaştırma kuruluşları gibi herhangi bir standartlaştırma kurumunun kabulüne açıktır.

Anlaşma, teknik düzenlemelerin denkliğine ilişkin hükümlerin yanı sıra işlem maliyetlerini azaltan ve gecikmeleri önlemeyebilen uygunluk değerlendirme prosedürlerinin (Madde 6) karşılıklı tanınması konusunda da hükümler içermektedir. Madde 2.7 uyarınca, Üyelerin, düzenlemeler kendilerinkinden farklı bile olsa diğer Üyelerin eşdeğer teknik düzenlemelerinin kabulü için bu düzenlemelerin yeterince kendi düzenlemelerinin amaçlarını yerine getirdiğine ilişkin olumlu tepki göstermeye önem vermeleri gerekmektedir. Bu nedenle, farklı önlemler aynı politik hedefleri yerine getirebilir ve ülkeler meşru bir amacın yerine getirilmesini sağlamak için benimsedikleri önlemlerle ilgili esnekliğin tadını çıkarabilirler.

TBT Anlaşması teknik düzenlemelerin yerine getirilmesi gerektiğini gösteren meşru hedeflerin ayrıntılı olmayan listesini içeriyor. Bunların arasında, çevreden de söz edilmektedir. Petrol sektörünün çevresel önlemler karşısında özellikle savunmasız olduğu düşünülürse, TBT Anlaşması'nın bu alanda bir rol oynayacağı tahmin edilebilir.

TBT Anlaşması'nın kapsadığı konular bazı petrol ihraç eden ülkelerle özellikle ilgilidir. Bu konulardan birincisi, rekabet durumu ve onların temel ticaret ortaklarının piyasalara erişimi konusunda teknik düzenlemelere ve standartlara etki sorunudur. Örneğin, bu yeniden formüle edilen ve konvansiyonel benzin meselesinin (ulusal muamele dışında) altında yatan konulardan biri olmuştur.

İkincisi, standartların ve düzenlemelerin uyumlu hale getirilmesi sorunudur. Bu, söz konusu bütün ülkelerin (gelişmekte olan ülkeler de dahil olmak üzere) tam katılımı ile çok taraflı düzeyde uluslararası standartların geliştirilmesi ve ulusal hukukun tek taraflı dayatılması ve sınırötesi uygulamasının önlenmesi ile doğrudan ilgilidir. TBT Anlaşması'nın bu yaklaşımının amacı yerli düzenlemeleri uluslararası standartları temel alarak yapmaları için ülkeleri teşvik etmektir (Madde 2.4) . Ancak, muntazam düzenlemeler, özellikle çevresel ve politik nedenlerden dolayı, her zaman en iyi olmayabilir.⁵³ Bu nedenle, ulusal standartlar ve düzenlemelerde yasal farklılıklara izin veren çevresel avantajlarla ticaret ve şeffaflık açısından uyum sağlayan avantajlar arasında denge olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Genel olarak, farklılıkların olması için iyi bir nedenin olmadığı veya standartlar ve düzenlemelerdeki farklılıkların ticaret bozulmalarına neden olabildiği zamanlarda böyle bir uyumun tercihi mantıklı görünüyor. Serbest ticaret hedefleri ve ulusal düzeyde standartların ve yasal düzenlemelerin ayarlanması arzusu karşılıklı tanıma yoluyla uzlaştırılabilir.

Standartlar ve düzenlemelerin süreçler ve üretim yöntemleri ile ilgili olduğu durumlarda, uyumlaştırma sınırötesi çevresel etkileri olan ya da "küresel ortak"larını etkileyen proses ve üretim yöntemleri için meşru görünecektir. Bu durumda, tedbirler, mümkün olduğunca, söz konusu tüm ülkelerin tam katılımı ile uluslararası konsensüsü temel almalıdır.⁵⁴ Uyumluluk aynı zamanda teknik standartlar ve düzenlemelerin geleneksel kullanımından farklı çevre kalitesi için yeni yaklaşımların ortaya çıkmasında da gözükmüyor. Otomobil Paneli'nin kararında gösterildiği gibi, yeni politika araçları, örneğin doğrudan petrolü etkileyen önlemler yerine, yakıt verimliliği ve arabalardan emisyonların azaltılmasına ilişkin önlemler ile ilgili ürünlerden daha çok şirketler için gereksinimleri belirleyebilir.

⁵³ Bir taraftan, ürünler için teknik düzenlemeler "düşük" düzeyde uyumlaştırılmış olsaydı, bazı ülkeler kendi sosyal düzeylerinden daha düşük ürün standartlarına katlanmak zorunda kalırlardı. Öte yandan, teknik düzenlemeler "yüksek" seviyede uyumlaştırılmış olsaydı, diğer ülkeler mevcut koşullarından daha pahalı ürün standartlarına katlanmak zorunda kalacaklardı.

⁵⁴ Sürdürülebilir kalkınma için, kendi yetkisi dahilinde, "UNCTAD katkısına bakınız:Ticaret ve çevre ", TD / B / 40 (1) / 6, 6 Ağustos 1993.

1.3. Çevre ile İlgili Girişimler

1.3.1. DTÖ Ticaret ve Çevre Komitesi

DTÖ Marrakesh Anlaşması Ticaret ve Çevre'ye ilişkin Bakanlar Kararı'nı içermektedir.⁵⁵ Konferansta,(1996 Aralık ayında Singapur'da düzenlenen) ticaret ve çevre hakkında maddeleri içeren DTÖ Ticaret ve Çevre Komitesi'yle ilgili rapor Bakanlar Deklarasyonu ile birlikte kabul edilmiştir. ⁵⁶ Deklarasyon TÇK'nin faaliyetini destekliyor ve TÇK'nin gündeminde bulunan tüm öğeler üzerinde daha fazla çalışılması tafsiyesinde bulunuyor.⁵⁷

3-14 Haziran 1992 tarihinde geçirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı zamanı İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü 1. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change) (BMİDÇS) imzaya sunulmuştur İmzaya sunulan bu sözleşmenin misyonu; atmosferde olan sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki insanların yaratabileceği tesirin önüne geçilecek bir düzeyde durdurmaya muvaffak olmak, böyle bir düzeye, ekosistemin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretiminin zarar görmeyeceği ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamını sağlayacak bir zaman içerisinde erişmektir. İklim sisteminin eşitlik esasında, ortak ama aynı olmayan sorumluluk prensipine uygun olarak korunması, - İklim değişikliğinden etkilenebilecek ilerleme yolundaki devletlerin ihtiyaç ve özel şartlarının göz önünde bulunması, - İklim değişikliğinin etkilerine karşı önlem alınması ve alınacak bu önlemlerin aktif maliyetli ve küresel yarar sağlayacak biçimde olması, - Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve tayin edilecek politika ve önlemlerin ulusal kalkınma programlarına dâhil edilmesi, - Tarafların işbirliği yapmaları sözleşmenin temel prensipleri arasında yer alıyor. İklim değişikliğinin meydana gelmesinde tarihsel sorumlulukları olan devletler ve o dönemki OECD'ye üye devletler, sözleşmede gelişmişlik seviyelerine göre iki listeye ayrılmıştır. (Tablo 1).Sözleşmeye göre Ek-I'den farklı olarak, Ek-II ülkelerinin,

⁵⁵ GATT Sekreteryası, Sonuçları....., a.g.m, s. 469-471 bkz.

⁵⁶ Bunu Ticaret ve Çevre Haber Bülteni, No BASIN / TE 014, 18 Kasım 1996'da bulabilirsiniz.

⁵⁷ Bkz: TÇK çalışmaları hakkında daha ayrıntılı açıklama için, Simonetta Zarrilli " Ticaret ve Çevre - Dünya Ticaret Örgütü'de kurallar, paneller ve tartışma", 20. Dünya Yarışması (1997) .

emisyon azaltım çalışmalarını hayata geçiren gelişmekte olan devletlere finansal açıdan yardım sağlama, onların gelişmelerine yardımcı olma ve teknoloji transferi gibi zorunlulukları vardır. Sözleşme'nin uygulanmaya başlanması için 50 devletin onay ya da kabul belgesinin BM'ye sunulmuş olması gerekiyordu, Şubat 1994 tarihine kadar 50'den çok devlet, onay ya da kabul belgelerini BM'ye teslim etmiş ve Sözleşme 21 Mart 1994 tarihinde uygulanmaya başlanılmıştır. Sözleşmeyi 41 Ek-I Ülkesi (40+AB) ve 151 Ek-I Dışı Ülke ile beraber 192 devlet tasdik etmiştir. Andora, Vatikan, Irak ve Somali sözleşmede gözlemci statüsünde yer alıyor.⁵⁸

1.3.2. Kyoto Protokolü

Japonya'nın Kyoto kentinde 11 Aralık 1997 yılında yapılan 3. Taraflar Konferansında (COP 3), Tüm dünyada sera gazlarının azaltılması için bağlayıcı hedefleri kapsayan "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne İlişkin Kyoto Protokolü" (BMİDÇS) imzalanmıştır. Ek-I'de bulunan taraflar protokolde 2008-2012 yıllarını kapsayan taahhüt zamanında Ek-A'da yer alan insan faaliyetlerinin sebep olduğu CO₂ eşdeğeri sera gazlarının salımları toplamını, 1990 yılında olan mevcut seviyelerinin en az % 5 aşağısına indirmek için Ek-B'de belirtilen sayısallaştırılmış salım hudutlandırma ve azaltım taahhütlerine uygun olarak ve hesaplanarak tayin edilmiş olan miktarları aşmamasını sağlayacakları ve bu tarafların, 2005 yılına kadar protokoldeki taahhütlerini hayata geçirilmesine ilişkin bir gelişme kaydetmiş olacakları gösteriliyor.

1990 yılında toplam CO₂ salımlarının en az % 55'ine tekabül eden Ek-I'deki taraflar tarafından protokolün onaylanması önemliydi. Çünkü yalnız bu takdirde Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girebilmesi gerçekleşebilirdi. Bu protokol en son 18 Kasım 2004 yılında Rusya Federasyonu'nun da onaylamasından sonra 16 Şubat 2005

⁵⁸ Dsi Genel Müdürlüğü, Etüd Ve Plan Dairesi Başkanlığı., İklim Değişikliği Birimi, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü Ve Türkiye, S. 1-4

<http://www.dsi.gov.tr/docs/iklimdegisikligi/iklim_degisikligi_cerceve_sozlesmesi_ve_turkiye.pdf?sfvrsn=2> (erisim tarihi 07.06.2015)

tarhinde fiilen yürürlüğe girmiştir. 168 ÷lke ve AB'nin taraf olduğu Kyoto Protokolü'nü onaylayan devletler içinde Türkiye de var.

1.3.3. Türkiye'nin Durumu ve Çevre Konumu

1992 yılında imzaya açılan BMİDÇS'nin esas metninde hem Ek-1 (tarihsel sorumluk), hem de Ek-2 (maddi sorumluluk) listesinde bir devlet olarak Türkiye de bulunuyor. OECD üyesi olan Türkiye 1995 yılında hayata geçirilen COP 1'den 2000 yılında gerçekleştirilen COP 6'ya kadar olan sürede gelişmekte olan devletler arasında yer aldığından o BMİDÇS'nin Ek'lerinden çıkmaya çalışmış yani bu durumu değiştirmek için bazı girişimlerde bulunmuştur. Ama bu girişimlerin sonucunda Türkiye bunu başaramamıştır. Onun 2000 yılında farklı bir yol seçerek Ek II'den çıkması ve aynı zamanda Ek I'de özel statüyle mevcut olması ile ilgili teklifimiz takdim edilmiştir. Fas'ın Marakeş kentinde ve 29 Ekim-6 Kasım 2001 tarihlerinde geçirilen 7. Taraflar Konferansı'nda (COP 7) Türkiye'nin Ek I ülkesi olarak BMİDÇS'ye taraf olma talebinin kabul edilmesi ile beraber, aynı zamanda onun Ek II'den çıkarak özel koşulları tanınmıştır. 189. taraf olan Türkiye 24 Mayıs 2004 tarihinden itibaren sözleşmeye resmen katılmıştır.

COP toplantıları zamanı Kyoto Protokolü'nü destekleyen devletlerin bu protokolün yürürlüğe girdiği zamandan yani 2005 yılından itibaren toplantıları geçirilmiştir ((Parties to Protocol, MOP). Bu protokole taraf olmadığı için düzenlenen toplantılara katılamayan devletler arasında Türkiye de vardı. Türkiye'nin de bir devlet olarak toplantılara katılarak söz sahibi olabilmesi için "Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine (BMİDÇS) yönelik Kyoto Protokolüne Katılmamızın Uygun Bulduğuna Dair Kanun Tasarısı" 05 Şubat 2009 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından onaylanmıştır. 5836 sayılı bu kanun 17.02.2009 tarih ve 27144 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. "Katılım Belgesi" ile alakalı Bakanlar Kurulu Kararının 13 Mayıs 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmasının ardından 28 Mayıs 2009 tarihinde sözü geçen Protokol'ün depositeri BM Genel Sekreteri'ne verilmiştir., Kyoto Protokolü'nün 25inci maddesinde vurgulandığı gibi "Türkiye'nin Kyoto Protokolüne taraf oluşunu gösteren Katılım Belgesi"nin BM Genel Sekreteri'ne verilmesi tarihini izleyen

doksanıncı gün yani 26 Ağustos 2009 tarihinden itibaren Türkiye Protokole resmen taraf olmuştur.

Türkiye'nin iklim değişikliği konusuna ile ilgili tutumu aşağıdaki şekilde açıklanabilir.

1. Ek-I devleti olan Türkiye 2001 yılında Marakeş'te düzenlenen 7. Taraflar Konferansı'nda (COP 7), BMİDÇS altında onun hakkında alınan **26/CP.7** numaralı karar ile, *“sözleşmenin Ek-I listesinde yer alan diğer taraflardan farklı bir konumda olan Türkiye'nin özel koşullarının tanınarak, isminin EKI'de kalarak EK-II'den silinmesi”* yönünde karar alınmıştır.

2. Türkiye Kyoto Protokolüne taraftır. Ancak Ek-B dışı bir ülkedir (salım sınırlandırma veya azaltım taahhüdü yoktur).

3. Türkiye OECD üyesi bir ülkedir.

4. Türkiye G20 üyesidir.

5. AB üyeliğine aday bir ülkedir.

Tüm bu özelliklerin mevcut olması Türkiye'nin dünyada tek ülke olma özelliğine sahip olduğu düşüncesini yaratıyor

Müzakerelerin hızı Kyotodan sonra yavaşlamaya başladı. Kyoto sonuçlarının kurumsallaştırılması sürecini tasarlayan. müzakereciler aynı zamanda Kyoto Protokolü'nün etkilerini analiz ediyor.

Kyoto sonrasında müzakerelerin hızı yavaşladı. Müzakereciler Kyoto Protokolü'nün etkilerini analiz ediyor ve Kyoto sonuçlarının kurumsallaştırılması sürecini tasarlıyorlar.⁵⁹

⁵⁹ Kyoto Protokolü hakkında bkz: Oxford Analytica Özeti, Uluslararası: "İklim Antlaşmaları", 14 Temmuz 1999 ve Oxford Analytica Özeti, Uluslararası: "İklim Değişikliği", 18 Kasım 1999.

1.3.4. Enerji Vergileri

Doğal gaz ve kömür vergilerinin artırılması bazı AB ülkeleri için yeni bir durum: şu anda sadece on ülkede doğal gaz üzerinde, beş ülkede ise kömür üzerinde vergi uygulamaları vardır.⁶⁰

GATT'ın 3 No.lu sözleşmesinde (National Treatment On Internal Taxation And Regulation) tebarüz ettirilen kurallara karşıt olan vergilendirme olduğunu iddia eden devletler DTÖ gözetiminde 'ayrımcı vergilendirme' ile ilgili dava açmışlar. DTÖ açılan bu davaları üç temel özelliğe göre incelemiştir. Bunun sonucunda kararlarını aşağıda belirtilen üç temel esas doğrultusunda bildirmişler. Bunlardan birincisi, benzer ürün kavramını incelerken tanımını fazla geniş tutmakla beraber, malların arasında çok düşük ikame esnekliği olsa bile bunları benzer ürün olarak kabul eden DTÖ tarafından ürünlerin birbirine benzer ürün olup olmadığının araştırılması olmuştur. Mesela, DTÖ benzer davalarda vermiş olduğu önceki kararlarda, bira ve şarap dışındaki tüm alkollü ürünleri benzer ürün olarak kabul etmiştir. İkinci kıstası ise, ayrımcı vergilendirmenin yapılmasına ilişkin olan DTÖ bunun için söz konusu olan ürünün yurt içinde ve yurt dışında alımında aynı şekilde vergilendiriliyor olmasını uygun görmemekte, söz konusu ürüne benzeyen ürünlerin de aynı şekilde vergilendiriliyor olmasını ehliyetli kabul etmektedir. Belirlenen ayrımcı vergilendirmenin dava konusu ürüne koruma sağlayıp sağlamadığının incelenmesi DTÖ' nün son kıstası sayılıyor. Bu noktada DTÖ vergilendirmenin amacıyla hiç ilgilenmiyor yani somut durumun bir koruma sağlayıp sağlamadığını araştırmaktadır. Eğer yukarıda gösterilen üç esasın mevcudluğu kısacası dava konusu olan ürünlerin birbirine benzer ürün olduğu, ayrımcı vergilendirmenin yapıldığı ve bu ayrımcı vergilendirmenin, dava konusu ürüne koruma sağladığı kanıtlanırsa DTÖ' nün davacı taraflar lehine karar vermesi kaçınılmazdır.

⁶⁰ Financial Times Araştırması, Dünya Enerjisi, S. Boyle, "Vergilendirmenin rolü. ABD'nin kenardan izlemesi "15 Nisan 1999. (*Financial Times Survey, World Energy*, S. Boyle, "The role of taxation. US watches from sidelines",15 April 1999.)

İKİNCİ BÖLÜM: ENERJİ ŞARTI ANLAŞMASI

2. Enerji Şartı Antlaşmasının Kapsamı

17 Aralık 1994 tarihinde Lizbon, Portekiz’de imzalanan Enerji Şartı Antlaşması (EŞA), enerji sektöründe yatırım, ticaret ve transit geçiş için bir rejim oluşturmaktadır.⁶¹ Rusya zengin enerji kaynaklarına sahip olan bir ülke olarak komşularının gelişmelerini sağlayabilmek için yatırıma ve finansal desteğe ihtiyaç duymaları, Batı Avrupa devletlerinin sermaye ve teknolojik yatırımları sağlayabilecek durumda olmaları ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmek istemeleri devletleri enerji sektöründe karşılıklı işbirliğine yöneltmiş ve bunun sonucunda Enerji Şartı Antlaşması meydana gelmiştir. Enerji ihraç edenlerle ithal edenler arasında bağımlılığın çoğaldığı bir ortamda, enerji alanında uluslararası işbirliğinde dengeli ve etkili yapıyı temin eden çok taraflı kuralların değeri kabul edilmekte ve bu kurallar artan faiz olarak bilinmektedir. Enerji işbirliğinde çok taraflı hukuki yapıyı Enerji Şartı Antlaşması temin etmektedir. Enerji Şartı Antlaşması’nın 2’nci maddesine göre, “Bu Anlaşma “Avrupa Enerji Şartı”nın amaçları ve prensipleri uyarınca, tamamlayıcılık ve karşılıklı faydalar prensibini baz alarak, enerji alanında uzun dönemli işbirliğinin teşvik edilmesi için hukuki bir çerçeve tesis etmektedir”.⁶² Enerji Şartı Antlaşması ve Enerji Verimliliğine ve ilgili Çevresel Hususlara ilişkin Enerji Şartı Protokolü, 17 Aralık 1994 yılında imzalanmış ve 16 Nisan 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁶³ Antlaşmaya çok sayıda devlet ve Avrupa Toplulukları katılmıştır. Antlaşmaya katılan ve taraf olan ülkeler haritada çizildiğinde coğrafik yerleşke olarak geniş bir alan oluşmaktadır. Bundan başka Antlaşmaya gözlemci statüsünde katılan ülkeler ve uluslararası organizasyonlar da mevcuttur. Bir çok devletin katıldığı Antlaşma’nın, Rusya, Ukrayna, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Avrupa Birliği, Türkmenistan ve coğrafik yerleşke olarak transit ülkesi

⁶¹ The Energy Charter Treaty, 12 December 1994, (1995) 30 International Legal Materials 381, in force

16 April 1998.

⁶² Bkz. Enerji Şartı Antlaşması madde 2

olan Türkiye açısından önem verilerek değerlendirilmesi gerekir. Dikkate almak gerekir ki, Rusya ve Beyaz Rusya Antlaşmayı imzalamakla birlikte, henüz onaylamamıştır. Rusya ve Beyaz Rusya Antlaşmayı geçici olarak kullanmaktadır (provisional application). Bu o anlama gelir ki Antlaşma'nın geçici uygulamasını kabul eden ülke, Antlaşma'yı kendi anayasası ve kanunlarına zıt olmadığı sürece uygulayabilir.

“Enerji Şartı Konferansı” ve “Enerji Şartı Sekreteryası” Enerji Şartı'nın kurumsal yapısı içerisinde mevcut olmaktadır. Enerji Şartı sürecinde 1994 tarihli Enerji Şartı Antlaşması ile kurulan uluslararası örgüt Enerji Şartı Konferansıdır. Antlaşmayı imzalayan ve katılan tüm devletler Konferansın üyesidir. Enerji Şartı Konferansı, yürütme ve karar alma organıdır. Antlaşma Tarafları yetkili birer temsilcileri ile Enerji Şartı Konferansında iştirak ediyorlar. Antlaşmaya göre taraf ülkelerin temsilcilerinden seçilen çeşitli çalışma grupları yaratılmıştır. Antlaşmanın transit hükümlerinin uygulanması ve Transit Protokolü mevzularında işlemek için “Ticaret ve Transit Çalışma Grubu” da mevcuttur. Enerji Şartı Sekreterya'sının üstlendiği misyon ise Şart Konferansı'nın görevlerini yapmaya asistanlık ve de Genel Sekreterin uyuşmazlık çözüm usullerinde görevini yapmaktır. Mesela transit uyuşmazlıklarına ilişkin uzlaştırma yoluna başvuruda Genel Sekreter bildirim almakta ve uzlaştırmacı belirlemektedir.

Enerji Şartı Antlaşması, enerji konularında çok taraflı hukuk kuralları getirerek enerji ile ilgili yatırımlarda ve ticarete riskleri azaltmayı hedeflemektedir. Enerji Şartı Antlaşması'nın içeriği incelendiğinde bu Antlaşmanın kaynak olarak, iki taraflı yatırım antlaşmaları uygulamaları ve NAFTA'nın (North American Free Trade Agreement-Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) yatırımlarla ilgili olan XI. Bölümü; AB enerji hukuku dalındaki girişimler ve düzenlemeler; ve GATT'tan (General Agreement on Tariffs and Trade-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) yararlandığı görülmektedir. Enerji Şartı Antlaşması, yabancı yatırımların korunmasına ilişkin hükümleri, enerji materyalleri, ürünleri ve enerjiye ilişkin teçhizatların Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kurallarına dayalı diskriminasyon yaratmayan durumlarda ticaretine ve sınır asan enerji transidine ilişkin boru hatları, şebekeler ve başka araçlarla taşınmasında güvenliği sağlayıcı hükümleri, taraf ülkeler

arasında uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin hükümleri ve enerji verimliliğini teşvik edici hükümleri içermektedir.

Enerji Şartı Antlaşması hükümlerinin esas olarak beş alana odaklandığı bilinmektedir. Bunlar: “Ulusal muamele veya en çok gözetilen ulus kaydı ilkesine ilişkin olarak enerji sektöründe yabancı yatırımların korunması ve teşviki; enerji materyalleri, ürünleri ve enerji ile ilgili diğer teçhizatın DTÖ kanunlarına ilişkin serbest ticareti; boruhatları ve şebekeler vasıtasıyla enerjide transit serbestliği; enerji verimliliğini sağlayarak enerji sisteminin çevre üzerindeki negatif etkilerinin azaltılması; devlet-devlet ve/veya yatırımcı devlet uyuşmazlıklarının çözüm usulleri” dir. Çok taraflı bir anlaşım olan Enerji Şartı Antlaşması, enerji sektörüne DTÖ kurallarını uygulamakta ve enerji materyalleri ve ürünlerinin ticaretinde DTÖ kurallarından yararlanmaktadır. DTÖ kuralları özel olarak enerji konusu ile direk alakalı olmasa da, enerjiyi ilgili hükümler içermektedir. Enerji Şartı Antlaşması, enerji sektöründe geliştirdiği transit rejimi ile DTÖ/GATT kurallarından öteye çıkmaktadır. Enerji transisinin özelliği gereği, DTÖ/GATT madde 5’te yer alan kuralların enerji transitinde uygulanması yeterli bulunmamaktadır ve enerjide çeşitli sektörlerin taşıdığı önem, enerji üretimi, transiti, güvenliği, göz önüne alındığında enerji ticareti dalında özel düzenlemeler yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Enerji alanına dayalı olarak uluslararası yapılandırma ihtiyacı ön plana çıkmaktadır. Bugünümüzde enerji güvenliğini temin etmekte Enerji Şartı Antlaşması mühim bir vasıtadır ve sınır aşan boru hatları ve altyapı projeleri açısından etkili uyuşmazlık çözüm usulleri mevzusu çok mühimdir.

Elli madde ve ondört ekten oluşan Enerji Şartı Antlaşmasının hükümleri arasında doğal kaynaklar üzerinde egemenlik (madde 18), ticaret (madde 5, 29), transit (madde7), yatırım (madde 10-15), çevre ve enerji etkililiği (madde 19), uyuşmazlıkların çözümü (madde 26-28), teknoloji transferi ve erişim (madde 8) önemli olan bölümlerdir. Enerji Şartı Antlaşması, enerji sektöründe ticari işlemleri ve serbest ticaret akışını kolaylaştırmayı önemsemektedir. Enerji Şartı Antlaşması’nın 3. Maddesinde “Anlaşma Taraflarının, uluslararası piyasalara ticari şartlarda erişebilmeyi teşvik etmeye ve genel olarak Enerji Materyalleri ve Ürünleri için açık ve rekabet eder bir piyasa geliştirmeye çalışacakları” gösterilmektedir. Fakat, burada Antlaşma petrol ve doğal gaz piyasalarını doğrudan etkilememekte ve üretim

fiyatlarını gözden geçirmemektedir. Antlaşma'nın petrol ve doğal gaz endüstrisi bakımından fonksiyonu ticari işlemleri siyasi çevreye sokmamak ve ondan uzak tutmaktır. Lakin, petrol ve gaz piyasalarına yatırım akışını çekmek açısından bakıldığında antlaşmanın yatırım risklerinin oranının aşağı inmesinin bu piyasaların kalkınmasına tesiri olacaktır. Enerji Şartı Antlaşması, ulusal enerji politikaları, kaynaklara erişim, özelleştirme, zorunlu üçüncü taraf erişimi (mandatory third party access) konularında yükümlülükler kapsamamaktadır.

2.1. Transit Hükümü

Enerji Şartı Antlaşması'nın transit hükümü ve transite hakim olan ilkeler incelenmeden önce ifade etmek gerekir ki, transit konusu ülkelerin egemenliğine ilişkin olduğundan transit hakkını tanıyıp tanımamak her devletin kendi çıkarları doğrultusunda karar vereceği bir mevzudur. Fakat transite izin verildiği halde transit devletinin ülkesinden geçen nakli iptal etmek, sınırlamak istemesi, daha önce izin verdiği transiti kesmesinin belli kanunlara tabi olması ifade edilmektedir. Enerji Şartı Antlaşması'nın 7'nci maddesi özel olarak transit konusunu düzenlemekte ve transiti anlatmaktadır ve de Transitle alakalı olan bu madde Antlaşmanın "Ticaret" başlığını taşıyan ikinci bölümünde gösterilmektedir. 7'ci maddeye göre Transit, bir devletin Alanından⁶⁴ çıkan Enerji Materyalleri ve Ürünlerinin, Antlaşma Tarafı devletin sahası üzerinden üçüncü bir devletin arazisine gönderilmesi (ki bu durumda ülkesinden enerji materyalleri ve ürünleri çıkan kaynak devleti veya üçüncü devletten biri Antlaşmaya Taraf olmalıdır) veya bir Antlaşma Tarafının Alanından çıkan ve yine aynı Antlaşma Tarafının Alanına giden Enerji Materyalleri ve Ürünlerinin, Antlaşmaya Taraf bir ülkenin Alanından naklidir (bu durumda ise ilgili Antlaşma Taraflarının aksi yönde karar vererek, Antlaşma'ya Ek N'de ortak olarak

⁶⁴ Enerji Şartı Antlaşması madde 1/10'a göre: Alan (Area), Anlaşma Tarafı durumundaki bir devlet açısından:

a-kara parçası, kara suları ve iç sulardan oluşan, üzerinde egemenliğini sürdürdüğü ülkeyi; ve b-uluslararası deniz hukuku hükümleri uyarınca: söz konusu Anlaşma Tarafının egemenlik hakkına ve yargı yetkisine sahip olduğu deniz, deniz tabanı ve buraya ait toprak altı tabakayı ifade etmektedir. Enerji Şartı Antlaşması'nın Resmi Gazetede yayımlanan Türkçe metninden alınmıştır. RG. 12.07.2000, S. 24107.

yer almamaları gerekmesi söz konusudur).⁶⁵ İşbu düzenleme incelendiğinde, transit ile ilgili devletlerin tümünün Antlaşmanın tarafı olması gerektiği anlaşılmaktadır. Transit devletinin dışında, enerji materyalleri ve ürünleri çıkan kaynak (orijin) ülkesi veya varış (destinasyon) ülkesinden birinin Antlaşma'ya taraf olması kafidir. Her iki devletin de taraf olması gerekli değildir ve de transite ilişkin bu düzenleme sadece iki devletin ilgili olması halinde de uygulanacaktır, mesela, bir doğal gaz boru hattının bir devletin ülkesinde başlaması başka bir devletin ülkesinden geçmesi ve sonra tekrar başlangıç devletine dönmesi halini de bu madde özünde ifade etmektedir.⁶⁶ Enerji materyalleri ve ürünleri Antlaşmanın EM Eki'nde gösterilmiştir. Antlaşma kapsamına giren EM Eki'nde nükleer enerji, kömür, doğal gaz, petrol, petrol ürünleri, elektrik enerjisi, başlıklarını içermektedir: “Enerji nakil tesisleri”, yüksek basınç gaz iletim boru hatlarını, yüksek gerilim elektrik iletim şebekeleri ve hatlarını, ham petrol iletim boru hatlarını, kömür boru hatlarını, petrol ürünleri boru hatlarını ve enerji materyalleri ve ürünleri ile alakalı diğer sabit tesisleri kapsamaktadır. Aşağıda gösterileceği üzere, transit serbestisini (freedom of transit) ve ayrımcılık yapmamayı desteklemekte ve enerji transiti konusundaki uyumsuzlukların çözümüne ilişkin özel bir uzlaştırma yöntemini de kapsamaktadır.⁶⁷

Transit geçiş ülkelerindeki siyasi belirsizlik yatırımcı enerji projeleri açısından yüksek risk almakta yatırımları tehdit etmektedir. Bu istikrarsız ortama güvenilir bir hukuki yapı eksikliği de eklenince uzun dönemli yatırım daha da kötü bir hale gelebilir. Birçok devlet ekonomisi bakımından önem taşıyan diğer meselelerden biri üreticilerden tüketicilere güvenli ve kesintisiz transitin sağlanmasıdır. İlgili devletler arasında siyasi veya ekonomik uyumsuzluklardan doğan transite bağlı riskleri kaldırmaya veya en aza indirmeye çalışmakta olan Enerji Şartı Antlaşması'nın transite ilişkin hükümleri önemli yere sahiptir. 2006 yılının Ocak ayında Rusya ve

⁶⁵ Bkz. Enerji Şartı Antlaşması madde 7 (10). Antlaşma'nın bu hükmünde taraflara aksini kararlaştırma imkanı verilmektedir ve Ek N'de de transite ilişkin olarak en az 3 ülke şartını arayanların listesi yer almaktadır. Burada yer alan devletler Kanada ve Amerika'dır. Belirtmek gerekir ki, ABD ve Kanada henüz Enerji Şartı Antlaşması'nı imzalamamıştır.

⁶⁶ Ancak, Transit projesinde yer alan fakat Antlaşma'ya taraf olmayan devletin uyumsuzluk halinde Enerji Şartı Antlaşması'nda düzenlenen uyumsuzluk çözüm usulüne başvuramayacağı sonucu çıkmaktadır.

⁶⁷ <<http://www.encharter.org/index.php?id=40>>, (erisim tarihi: 05.03.2015).

Ukrayna arasındaki enerji arzı ve transite ilişkin uyuşmazlık ve Beyaz Rusya ve Rusya arasındaki uyuşmazlıkta uluslararası çapıda bir çok incelemeler yapılmış ve sonuca varılmıştır.⁶⁸ İşbu sektörde, Enerji Şartının rolü ve Şartın enerji arzı kesintilerindeki riski nasıl azaltacağı konusu güncel mevzu olmuştur. Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın temsilcileri çözüm bulmak amacıyla Enerji Şartı Antlaşması'nın hükümleri ve kurallarından yararlanmışlardır. Gündemde yaşanan doğal gaz krizleri enerji piyasalarındaki uluslararası düzenleme ihtiyacını ortaya koymuştur. Üreticiyi, tüketiciyi ve transit devletlerini enerji akışı zamanı oluşan kesinti negatif şekilde etkilemektedir.

Sabit ilişkiler kurulması ve uluslararası uyuşmazlık çözümüyle alakalı kurallar getirilmesi üretici, tüketici ve transit devletler için mühim faktörlerden biridir. Diğer anlamda, üzerinde ortak bir uzlaşımın sağlandığı kurumsal bir yapı içerisinde sınır aşan enerji akışının düzenlenmesi çok mühimdir. Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizlerinin ardından enerji siyasetinin gözden geçirilmesi, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji transiti, enerjinin güvenli ve kesintisiz olması, transit uyuşmazlıklarının çözümünde etkili yöntemlerin keşfedilmesi güncel konu olarak meydana gelmektedir. Enerji Şartı Antlaşmasında transit konusunda ülkelerarası işbirliğini temin eden ve açık kuralların hazırlanmasında bölgesel stabilite ve güveni temin eden mühim bir araçtır. Ukrayna ve Rusya arasındaki krizde Enerji Şartı'nın enerji güvenliğini sağlamadaki etkisi ve işleyişi hakkında değerlendirmeler ve eleştiriler en son olarak 2009 yılında meydana gelmiştir.

Antlaşma'nın 7'nci maddesinin kapsamına enerji transiti serbestişi, kaynak, varma yeri ve mülkiyette ayrımcılık yapmama, transit devlete kaynak veya varma yeri devletinden daha aleyhte muamelede bulunmama, akışın durdurulmaması, yeni kapasitelerin kurulmasını engellememe yükümlülüğü, transit uyuşmazlıklarında uzlaştırma usulü girmektedir. Transite erişim, transitin şartları ve transitin

⁶⁸ Bkz., Jonathan STEM, 'The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006', Oxford Institute for Energy Studies, <http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf>, (erişim tarihi: 05.03.2015). Ayrıca uyuşmazlık hakkında bkz., Andrey KONOPLYANİK, 'Russian-Ukrainian Gas Dispute: Prices, Pricing and ECT', Russian/CIS, Energy & Mining Law Journal, Vol. 1, No. 4, 2006, s. 15-19, <http://konoplyanik.firmname.ru/ru/publications/articles/397-E-En.Mining_Law-1-2006.pdf>, (erişim tarihi: 05.03.2015).

engellenmemesi olmak üzere 3 açıdan transite hakim olan ilkeler değerlendirilmektedir.⁶⁹

Transite erişim, transit şartları ve transitin engellenmemesi olarak transite hakim olan ilkelerin başlıklarını değerlendirmeden önce, Enerji Şartı Antlaşması'nın transit hükmünün dayanağını oluşturan DTÖ/GATT'ta yer alan "transit serbestisi ilkesi" konusuna aşağıda değinilmekteyiz.

2.2. Enerji Şartı Anlaşması ve DTÖ/GATT

Taraf devletlere DTÖ/GATT'ın "transit serbestisi" ilkesine uygun olarak, "ayrımcılık yaratmayacak şekilde" transiti kolaylaştırma sorumluluğunu koyan Transit ilkelerini içeren düzenleme Enerji Şartı Antlaşmasına atıf yapmakla birlikte "transit serbestisi" ilkesinin yorumlanması da açık değildir.⁷⁰ Enerji Şartı Antlaşması madde 7 (1)'de yer alan transite erişim başlığı altında değerlendirdiğimiz düzenleme, GATT madde V'I kapsayan transit serbestliği ilkesine ve ayrımcılık yapmamaya dayanmaktadır. Transite ilişkin uluslararası hukuki yapı genel olarak GATT'ın V. maddesinde ifade edilmiştir. GATT madde V (2) transit serbestisini düzenlemektedir ve bu maddeye göre, uluslararası transit için en elverişli yolları kullanan Anlaşma Taraflarının ülkelerinden gelen veya buralara giden transit taşımalar, diğer Anlaşma Taraflarının ülkelerinde transit serbestisinden yararlanacaktır. Diskriminasyon yapılmayacağı da madde V (2) ikinci paragrafta gösterilmiştir. Başka bir husus ise diğer Anlaşma Taraflarının devletlerinden gelen veya buralara giden nakliyat gereksiz bekletme veya sınırlamalara tabi tutulmayacak ve nakil masraflarıyla, transit dolayısıyla yapılan idari masraflara veya ifa edilen hizmetin bedeline karşılık gelen ücretler hariç, gümrük resimlerinden, transit resimlerinden veya transitle ilgili diğer vergilerin dışında tutulacaktır. Bu enerji materyalleri ve ürünlerinin DTÖ üyesi

⁶⁹ Liesen, RAINER, 'Transit Under the 1994 Energy Charter Treaty', **Journal of Energy & Natural Resources Law**, Vol. 17 No. 1, 1999, s. 56-73.

⁷⁰ Energy Charter Treaty, Transit Protocol,

<<http://www.encharter.org/index.php?id=37>>, (erisim tarihi: 05.03.2015).

devletin ülkesi yoluyla naklinde gümrük vergileri veya diğer vergi ve harçların uygulanamayacağı anlamına gelmektedir.⁷¹

Transiti içeren resimler, kanunlar ve kurallar bağlamında her Anlaşma Tarafı, diğer Anlaşma Taraflarının ülkelerinden gelen veya buraya giden transit taşımalara, herhangi bir üçüncü devletten gelen veya buraya giden transit taşımaya uyguladığı muameleden daha az elverişli bir muamele uygulamayacağı söz konusudur.

2.3. Enerji Şartı Anlaşması, Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Enerji Ticaretindeki İlişkileri

NAFTA, petrol ihraç eden ülkeler için en az üç nedenden dolayı önemli bir potansiyel ilgi odağıdır. Birincisi, bu, hem en önemli petrol ithalatçısı ülke (Amerika Birleşik Devletleri), hem en önemli petrol ihracatçısı gelişmekte olan ülke (Meksika), aynı zamanda Amerika Birleşik Devletleri için en önemli tedarikçi olan Kanada'nı da içine alan bir anlaşmadır. NAFTA "paket"i bu nedenle başka Kuzey-Güney pazarlığı için talimatlar öne süren geniş uygulanabilirliğe sahip olabilir. İkinci ve ilk noktaya ilgili kısım, NAFTA'nın, birçok açıdan GATT disiplinlerini güçlendirmek ve desteklemek girişimini yansıtmıştı. Üçüncüsü, NAFTA'nın özellikle ayrı bir bölümde enerji ticareti ile ilgilenmesiydi.

NAFTA enerji faslının yaklaşımı, GATT ilkelerinin yeni yükümlülükleri tanıtmak şeklinde "yorumlanması" olmuştur. Bu bazı GATT yükümlülüklerinin geçmiştekenden daha sıkı olduğu, hatta ihracat hakları ve vergiler, ihracat kısıtlamaları ile ilgili, bu tür yükümlülüklerle bazı ekler yapılması şeklinde yorumlanıyor. Bu yaklaşımın etkilerinden biri, petrol sektöründe (örneğin, petrokimyasallarda) teşvik edici iç çeşitlendirme aracı olarak ikili fiyatlandırma kullanımı için NAFTA'ya taraf ülkelerin imkanlarının sınırlandırılmasıdır. Enerji faslı aynı zamanda petrol ihraç eden ülkeler için özel bir öneme sahip bazı GATT istisnalarına müracaat edilmesini kısıtlar. Bununla birlikte, belirtmek gerekir ki,

⁷¹ Clark, Bryan, 'Transit and the Energy Charter Treaty: Rhetoric and Reality', s. 4.

<<http://webjcli.ncl.ac.uk/1998/issue5/clark5.html>>, (erişim tarihi: 18.05.2015).

Meksika NAFTA ekleri sayesinde kendini enerji faslının bir çok amaçları dışında tutmuştur.

NAFTA, enerji faslının hükümleri dışında, metinde enerji sektörü için özel öneme sahip birçok başka hükümler içeriyor. Bunun bir örneği "adil ticaret" eylemleri hakkındaki NAFTA hükümleridir. NAFTA, DTÖ tarafından uygulananın ötesinde, özellikle sübvansiyonlar ve damping ile ilgili yasalar gibi sözde "adil ticaret"i teşvik amaçlı bazı önlemler konusunda ek disiplinler sunuyor.

GATT 1994 ve NAFTA arasındaki önemli fark, NAFTA'da yabancı yatırımlara ilişkin hükümlerin bulunmasıdır. NAFTA'nın yabancı yatırıma yaklaşımını belirleyen dört temel ilke vardır: (a) NAFTA'ya taraf olan ülkelerin yatırıma ilişkin ulusal yaklaşımı; (b) Diğer ülkelerin yabancı yatırımcıları için çok gözetilen ulus kaydı (MFN) yaklaşımı; (c) Diğer ülkelerin yatırımcıları tarafından yapılan yatırımlar için "adil ve eşitlikçi bir yaklaşımda" minimum uluslararası standart; ve (d) NAFTA yatırımcılarına ilişkin performans gereksinimleri kullanımının yasaklanması. Yatırım hakkındaki hükümler yabancı yatırımın kolaylaştırılması ile ilgili olarak sermaye ihraç eden ülkelerin geleneksel gündemindeki neredeyse toplam kapitülasyonu temsil edecekmiş gibi gözükse de, NAFTA, özellikle anlaşmanın esasen Meksika petrol ve doğal gaz sektöründe yabancı yatırımlara açık tek alan olarak temel dışı birikmiş petrokimyasalları belirlediği Meksika için bazı önemli istisnalara sahip bulunuyor.

Ayrıca, NAFTA bir bölümde toplanmamasına rağmen, ticaret ve çevre ile ilgili bir dizi hükümleri içeriyor. Çevresel İşbirliğine İlişkin ayrı bir Anlaşma yine NAFTA'nın kurumsal yapısının önemli bir parçasıdır. NAFTA'nın çevresel hükümleri petrol ve gaz sektörüne özgü olmasa da, onlar petrol ihraç eden devletleri doğrudan ilgilendiren iklim değişikliği durumunda genellikle potansiyel olarak sıkıntılı yerlerde ticaret-çevre ilişkisinin nasıl ele alınacağına dair bazı ipuçları sunan ticaret ve çevresel değerlendirmeler arasında denge kurulması açısından önemlidir.

Belirli ticaret yükümlülükleri ve istisnaları anlaşma boyunca çeşitli yerlerde bulunmaktadır. NAFTA ve EŞA'nın GATT yükümlülüklerini ele alma şekillerinde bazı farklılıklar olmasına rağmen, bu hükümler NAFTA'da olduğu gibi Uruguay Round'nda yansıtılan GATT hukuk ve uygulama eğilimlerini takip ediyor.

NAFTA'nın yaklaşımı yorumlama ve eklemeler aracılığıyla GATT prensiplerinin kapsamının genişletilmesi olsa da, bu EŞA için her zaman geçerli değildir. Örneğin, GATT ulusal güvenlik istisnası ile ilgili olarak, EŞA hiç kuşkusuz onu genişletiyor iken, NAFTA, bu hükmün olası kapsamını daraltmıştır.

Enerji sektöründe yabancı yatırımı yöneten ilkeler konusunda anlaşılması EŞA ile ilgili görüşmelerde Batılı devletlerin en önemli hedefiydi. NAFTA'nın aksine, EŞA kapsamındaki yabancı yatırım rejimi yatırım öncesi (sorunlardan biri erişim olduğunda) ve yatırım sonrası (risk üstlenildiğinde ve yatırımcı, ev sahibi ülkenin ulusal politikalarına karşı savunmasız olduğunda) aşamalar arasında bir ayrım yapıyor. Yatırım öncesi aşama yabancı yatırımlara açık ortam yaratmak için "yumuşak hukuk" teşebbüsleri ile karakterize ediliyor. Bununla birlikte, yatırım sonrası aşama, NAFTA'nı daha çok anımsatan, uluslararası tahkim yoluyla uygulanan "sert hukuk" yükümlülüklerini beraberinde getiriyor. Yatırımcılar tam ulusal muameleye ve en çok gözetilen ulus muamelesine tabi tutuluyor. Ayrıca, kamulaştırma veya millileştirme sermaye ihraç eden devletlerin üzerinde ısrar ettiği geleneksel gereksinimler ile koşullandırılıyor.

EŞA, NAFTA'nın aksine, enerji kaynakları üzerinde egemenliği belirleyen özel makale içermektedir. Makalenin antlaşmanın içeriğine ne derecede anlam kattığı belli olmasa da, bu, yabancı yatırımcıların korunmasına ilişkin hükümlere bir karşılık sağlamak amaçlı girişim olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar şeffaf ve ayrımcı olmayan biçimde enerji kaynaklarına erişimi kolaylaştırmak için bir "yumuşak hukuk" taahhütü ile dengelenmiş olsa da, anlaşma aslında devletlerin enerji kaynaklarını yönetmek için geniş haklarını koruduğunu teyit eder.

EŞA aynı zamanda enerji sektörünün çevresel yönlerine ilişkin bazı hükümler de içeriyor. NAFTA'da olduğu gibi, bu hükümler öncelikle bir "yumuşak hukuk" özelliği taşımaktadır. Ancak, onların artikülasyonu, modernliği ve yaygınlığı tartışmasız NAFTA'yla kıyaslamada daha çok gelişme sunuyor.

Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği forumunu inceleyen üçüncü bölge düzenlemesi 1989 yılında kuruldu. Bu, ticaret ve ekonomik ilişkilerde işbirliği için Pasifik Kıyılarında en önemli devlet formu haline gelmiştir. 1994 Bogor toplantısında, APEC liderleri sanayileşmiş ekonomilerde 2010 yılına ve gelişmekte olan

ekonomilerde 2020 yılına kadar GATT ile birlikte uyumlu serbest ticaret ve yatırıma doğru hareket amaçlı taahhüdün dahil edildiği Ortak Çözüm Deklarasyonu'nu kabul ettiler.

APEC'in enerji gündemi on sektörel çalışma gruplarından biri olarak 1990 yılında oluşturulan, beş Uzman Grup tarafından çalışmalarında desteklenen Enerji Çalışma Grubu (EÇG) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. EÇG'nin çalışma planı hem Osaka Eylem Gündemi'nin parçası olarak benimsenen Enerji Eylem Programı'nı, hem de APEC'in Liderleri, ticaret bakanları veya enerji bakanları tarafından alınan herhangi bir kararı yansıtıyor. Daha genel olarak ise, bu, 1994 yılında Çalışma Grubu tarafından kararlaştırılan ve 1996 yılında açılış toplantısında APEC Enerji Bakanları tarafından onaylanan on dört Bağlayıcı Olmayan Enerji Politikası İlkeleri'ni ifade ediyor.

2.4. Transite Erişim

Enerji Şartı Antlaşması'nın 7'nci maddesinin birinci, dördüncü ve beşinci fıkraları transite erişim ile ilgili ilkeleri kapsamaktadır. Transit serbestişi ilkesine ilişkin olarak Antlaşma Tarafları enerji ürünleri ve materyallerinde kaynak, varma yeri veya mülkiyet, fiyatlandırma açısından ayrımcılık yapmaksızın ve sebepsiz geciktirmeler, sınırlamalar veya vergiler uygulamaksızın enerji materyalleri ve ürünlerinin geçişini kolaylaştırmak için gerekli önleyici tedbirler uygulayacaktır. Enerji transitini kolaylaştırmak için Antlaşma Taraflarının gerekli önlemleri alacağı gösterilmekle beraber, gerekli önlemler kavramı da bellirsizdir. Diskriminasyon yapmama ve sebepsiz kısıtlamaların yasaklanması kavramlarını içeren bu hüküm transite erişim, diğer bir cümleyle, transit taleplerine hangi durumlarda muamelede bulunulacağına ve transit şartlarına da ilişkindir.

Daha önce değinildiğimiz gibi birinci fıkra, genel olarak transitin kolaylaştırılması yükümlülüğü getirirken, dördüncü ve beşinci fıkralar bu yükümlülük hakkında tam ve dolgun bir şekilde bilgi vermektedir. Antlaşma Tarafları enerji materyalleri ve Ürünlerinin, Enerji Nakil Tesisleri vasıtasıyla transitinin ticari şartlarda hayata geçirilmeyeceği halinde, yeni kapasitelerin kurulmasına bariyerler koymayacaklardır.

Antlaşma madde 7 (1)'e uygun olarak bu mevzuya istisnalar edilebilir. Yürürlüğe koyulacak kural çevre koruma, arazi kullanımı, güvenlik ve teknik standartlar konularındaki durumları kapsayacaktır. Yeni kapasitelerin kurulmasına bazı hususlarda ulusal düzenlemelerin engel olabileceğini Enerji Şartı Antlaşması bu düzenlemede göstermektedir. Arz güvenliği de dahil olmak üzere enerji sistemlerinin güvenliğini veya verimliliğini tehlikeye sokacak durumda, alanından enerji materyalleri ve ürünleri geçebilecek olan antlaşma tarafının, yeni enerji nakil tesislerinin inşasına veya tadilatına; mevcut enerji nakil tesislerinden yeni ve ilave geçişe izin verme yükümlülüğü, diğer ilgili Antlaşma Taraflarına açıklamak kaydıyla, bulunmamaktadır. 7'nci Madde'nin 6. ve 7. paragraflarında ifade edilen şartlara dayanarak, Enerji Materyalleri ve Ürünlerinin Antlaşma Tarafı başka ülkelerin Alanlarına, Alanlarından veya Alanları arasında güvenli biçimde akışını temin edecektir.⁷²

2.5. Transit Şartları

Yukarıda değinildiğimiz üzere, Antlaşmanın 7'nci maddesinin birinci fıkrası aynı zamanda transit şartları ile alakalıdır. Diskriminasyon yapmamak ve makul olmayan kısıtlamalar getirememeye hem de transitin şartları için esas mesele olacaktır. Ürünlerin kaynak, varış veya ürünlerin sahibinin vatandaşlığına ilişkin olarak erişim şartları ve transit ücretleri mühim boyutta değiştirilmeyecektir.⁷³ Enerji Materyalleri ve Ürünlerinin taşınmasına ve Enerji Nakil Tesislerinin istifade etmesine, mevcut uluslararası anlaşma aksini öngörmedikçe, transit halindeki enerji materyalleri ve ürünlere kendi Alanından çıkan veya kendi Alanına giren materyal ve ürünlere uyguladığından daha zıt şartlar hayata geçirmeyecektir. Bu hususla, uluslararası antlaşmalarla aksinin düzenlenebileceği gösterilmiş ve aslında maddenin tesiri azaltılmaktadır. Bu perspektiften gerekli bir düzenlemedir.

⁷² Madde 7 (5) ikinci paragraf.

⁷³ Liesen, a.g.m. s. 9.

2.6. Transitin Engellenmemesi

Kendi alanından enerji materyalleri ve ürünleri nakil olan anlaşma tarafı, transitten kaynaklanan uyuşmazlık durumunda, madde 7 (7)'de düzenlenen uyuşmazlık çözüm usulleri sona ermeden, söz konusu durumun hususi olarak sözleşmede veya transiti düzenleyen diğer bir anlaşmada yer alması ya da uzlaştırmacının kararına göre izin verilmesi hariç, enerji materyalleri ve ürünlerinin mevcut transitini durduramaz, engel olamaz. Antlaşma Tarafı enerji materyalleri ve ürünlerinin mevcut geçişini kendi kontrolünde olan bir kuruluşun durdurmasına, azaltmasına izin veremez, kendi yetki alanındaki kuruluştan durdurmayı veya azaltmayı talep edemez. İşbu hüküm transitin engellenmemesi içindir. Burada ifade edilen düzenlemede transit devleti, kaynak devletinin enerji akışını durdurmasına, azaltmasına engel olamadığı yer almıştır. Transite ilişkin uyuşmazlık durumunun dışında, Antlaşma madde 7 (6) genel olarak enerji transitinin durdurulmasını veya engellenmesinin karşısını almamaktadır. Madde 7 (6)'ya ilişkin olarak transit anlaşmasında durdurma veya engellemeye ilişkin bir hüküm yer almıyorsa bu hüküme başvuru yapılacaktır. Bu maddeyi değerlendirdiyimizde hukuki çerçeveyi genel olarak verirken transitle ilgili birçok konu, mesela boru hatlarının mülkiyeti, transit güzergahı, uygulanacak hukukun belirlenmesi, güvenlik, çevrenin korunması, proje ve finansman vb. ilkeler geniş bir şekilde taraflar arasındaki transit anlaşmasında ifade edilmiştir. Enerji alanında transite ilişkin getirdiği düzenleme ile bu Antlaşma DTÖ kurallarından da bir adım öndedir.

2.7. Transit Uyuşmazlıkları

Transit uyuşmazlıklarının çözümüne odaklanan hükümü Enerji Şartı Antlaşması'nın 7'nci maddesinin 7'nci fıkrasını ifade etmekte, uyuşmazlıkların çözümünün düzenlenmesini ise 26'ncı ve 27'nci maddelerde belirtmiştir. Antlaşmanın 26'nci maddesi yatırımcı ve taraf devlet arasındaki uyuşmazlıkların çözümlenmesi başlığını

taşımakta ve sadece yatırımların teşviki ve korunması hakkındaki üçüncü bölümdeki uyuşmazlıkları kapsamaktadır.⁷⁴

“Antlaşma Tarafları Arasındaki Uyuşmazlıkların Çözümü” başlığını ifade eden, Antlaşmanın uygulanmasından veya yorumlanmasından doğan uyuşmazlıkları kapsayan 27’nci madde, Antlaşmanın bazı bölümleri veya hükümleri ile alakalı olmadığından, diğer bir uygulanmasında sınırlama bulunmadığından 7’nci maddede yer alan transit yükümlülüklerinin ihlali ile ilgili uyuşmazlıklarda uygulamalar yapılabilir.⁷⁵ Enerji materyalleri ve ürünlerinin geçisinden doğan uyuşmazlık halinde Transit ülkesi, enerji materyalleri ve ürünlerinin akışını durdurmak veya sınırlamak isterse, Antlaşma Tarafları arasında veya kontrollerinde olan kuruluş ile uyuşmazlığa taraf diğer Anlaşma Tarafının kuruluşu arasındaki sözleşmede uyuşmazlık durumunda uygulanacak uyuşmazlık çözüm usulü yoksa, madde 7 (7)’de yer alan uzlaştırma usulüne atıf yapılacaktır.⁷⁶ Taraflar arasında iki taraflı bir anlaşmanın bulunmaması veya böyle bir anlaşmanın uyuşmazlık çözümüne ilişkin bir usulü kendinde ifade etmemesi koşulunda madde 7 (7)’deki usulun bir anlamı olacaktır. Transit uyuşmazlıkları için öngörülen usule gelince, madde 7 (7), transit uyuşmazlıklarının “uzlaştırma usulü” ile çözümlenmesi konusunda düzenleme görevini yapmaktadır.⁷⁷ İşbu şekilde Uzlaştırma usulü çalışmaktadır: Enerji Şartı Konferansı Genel Sekreterine uyuşmazlık hususuna ilişkin uyuşmazlığa taraf olan Antlaşma Tarafı

⁷⁴ Enerji Şartı Antlaşması madde 26ve 27’ye ilişkin olarak bkz., Pınar Baklacı ve Esen Akıntürk, ‘Enerji Şartı Antlaşması’na göre Uyuşmazlık Çözüm Yolları’, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt XXIV, S.2, Aralık 2007, s. 327 vd.

⁷⁵ Bu konu hakkında bkz., Liesen, a.g.m. s. 67.

⁷⁶ Doktrinde tarafların madde 7 (7) veya 27’de de yer alan uyuşmazlık usullerinden birini seçme hakkı olduğu da ileri sürülmüş ve tartışılmıştır. Bkz. Liesen, a.g.m. s. 67.

⁷⁷ Bu şu anlama gelmektedir: Eger hükümetlerarasındaki veya taşımacı (shipper) ve boru hattı kuruluşu (pipeline enterprise) arasındaki boru hattı anlaşmasında (pipeline agreement) bir tahkim usulü kararlaştırılmışsa öncelikle bu usulün uygulanması gerekecektir. Bkz., Thomas. W. Walde, ‘Investment Arbitration Under the Energy Charter Treaty From Dispute Settlement to Treaty Implementation’, Conference on Energy-Arbitration, Gulf Arbitration Center, October 1998, <<http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/Vol1/article1-10.pdf>>, (erisim tarihi: 05.03.2009), s. 20.

uyuşmazlık konusunun özetini geçerek beyanda bulunabilir.⁷⁸ Genel Sekreter bu beyanı tüm Antlaşma taraflarına bildirir. Genel Sekreter bu bilgilendirmenin yapılması anından itibaren 30 gün içerisinde, uyuşmazlık tarafları ve ilgili diğer taraflarla görüşerek uzlaştırmacıya (conciliator) aktarır. Uzlaştırmacının, uyuşmazlıkla alakalı olan konularda deneyiminin olması ve uyuşmazlık taraflarının veya ilgili olan diğer tarafların vatandaşlığını taşıması veya bu ülkelerde sürekli ikamet etmemesi gerekçesi mevcuttur.⁷⁹ Uyuşmazlık tarafları arasında çözüme ulaşılabilmesi için uzlaştırmacı bir anlaşma ya da çözüm için bir usul sağlanmasına çalışacaktır ve de atanmasından sonraki 90 içerisinde taraflar arasında anlaşmayı sağlayamaması koşulunda, uyuşmazlığa bir çözüm veya çözüme ulaşmak için bir usul tavsiye edecektir.⁸⁰ Uzlaştırmacı belirlenen tarihten itibaren uyuşmazlık çözümlenene kadar uyulacak geçici tarifelere ve başka önlem ve şartlara karar verecektir. Antlaşma Tarafları, uzlaştırmacının kararını izleyen 12 ay boyunca veya uyuşmazlık çözümleninceye kadar, hangisi daha önce ise, kontrolleri veya yetkileri altındaki kuruluşların vergiler ve şartlara ilişkin madde 7 (7) (c)'ye göre alınacak geçici kararlara uymasını sağlamakla yükümlüdür. İfade edildiği gibi uzlaştırmacının 12 aylık bir süreye kadar geçici transit tarifelerini belirleme yetkisi vardır.⁸¹ Fakat belirlenen geçici önlemlerin nasıl icra edileceği ile alakalı açıklık maddede ifade edilmemiştir. Genel Sekreter, uyuşmazlığın transiti ilgilendirdiği veya 7 (7) (a) ve (d) bentleri arasında gösterilmiş uyuşmazlık çözüm usullerinin konusu olduğuna ve bu usullerin uyuşmazlığın çözümlenmesinde sonuç vermeyeceğine hükmetmesi koşulunda uzlaştırmacı atamamaya karar verebilir.⁸² Sonda bir hususa daha dokunmak isteriz ki hiçbir hükmün, antlaşma taraflarının uluslararası hukuktan

⁷⁸ Burada uzlaştırma usulünün işlemeye başlaması için tek taraflı başvurunun yeterli olduğu görülmektedir.

⁷⁹ Baklacı, Pınar ve Akıntürk, Esen, 'Enerji Şartı Antlaşması', **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2006, s. 97–113.

⁸⁰ Bkz: Madde 7 (7) c.

⁸¹ Bkz: Madde 7 (7) d.

⁸² Bkz: Madde 7 (7) e. Fikrimize göre Antlaşmanın bu hükmü ve bu durumda ne yapılacağı konusu açık değildir.

kaynaklanan haklarına ve yükümlülüklerine işbu antlaşmanın 7'ci maddesinin aleyhte olmayacağıdır.⁸³

2.8. Enerji Şartı Antlaşması Madde 45 Geçici Uygulamalar Enerji Şartı Antlaşması

(PROVISIONAL APPLICATION) Enerji Şartı Antlaşmasının gerçekleşmesini hakkında Antlaşmanın 45'nci maddesi geçici uygulamalara (provisional application) imkan sunmaktadır. “Anlaşmayı imzalayan taraflar, Madde 44 uyarınca Anlaşmayı yürürlüğe koyma işlemini ertelemiş olan bir Anlaşma Tarafının, bu Anlaşmayı geçici olarak uygulamaya koyabilmesi için, geçici uygulamaların kendi anayasası, kanunları ve düzenlemeleri ile uygun olması gerektiği ile ilgili ortak görüşe sahip oluyorlar”.⁸⁴

Antlaşmanın 45/2 (a)'ya maddesi uyarınca “Paragraf (1)'de bulunan hükümlere rağmen, imzalayan taraflar Antlaşmanın imza aşamasında Depozitör'e sunacakları bir deklarasyonla geçici uygulamaları kabul etmeyeceklerini bildirebilirler. Söz konusu olan bu yükümlülük, böyle bir deklarasyon yayınlayan Anlaşma Tarafına uygulanmayacaktır. İmzalayan taraflardan biri, yazılı olarak Depozitör'e beyan ederek sözü edilen deklarasyonu geri çekebilir.”⁸⁵ Antlaşma madde 45/2 (b)'ye göre, “Altparagraf (a) uyarınca, deklarasyon yayınlayan imzalayan taraflardan biri veya anılan imzalayan tarafın Yatırımcısı paragraf 1 de gösterilen geçici uygulamaların üstünlüklerinden yararlanmaya yönelik istekte bulunamaz.” Enerji Şartı Antlaşmasının geçici uygulanmasının çok sayıda belirsizliği ihtiva ettiği belirtiliyor.⁸⁶

⁸³ Baklacı, Pınar ve Akıntürk, Esen, ‘Enerji Şartı Antlaşması’na göre Uyumuzluk Çözüm Yolları’, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt XXIV, S.2, Aralık 2007, s. 307–345.

⁸⁴ Bkz: Madde 45/1

⁸⁵ Yılmaz, a.g.m., s. 112

⁸⁶ Bamberger, a.g.m., s. 112

2.9. Enerji Şartı Transit Protokolü

Transitin belirli kurallara bağlı olmasının önemi enerji güvenliği açısından kaçınılmaz oluşudur. Enerji alanında Enerji Şartı Antlaşması birtakım genel kuralları ortaya koymakla birlikte, hala üzerinde tartışılan ve görüşülen mevzuları vardır. İşbu transit hükümlerini güçlendirmek ve riskleri azaltmak için hazırlanmış Transit Protokolü henüz kabul edilerek yürürlüğe girmemiştir. Bu konu tamamlaması ve gelişmeleri izleme açısından çalışmamızda değerlendirilmektedir.⁸⁷

Enerji Şartı'nın üyeleri Enerji Şartı'nın transite ilişkin kurallarının güçlendirilerek ayrıntılı olarak düzenlemesi ihtiyacı konusunda uzlaşa sağlayarak bu mevzuda çalışmaya Antlaşmanın 1998 yılında yürürlüğe girmesinden sonra başlamışlardır.⁸⁸ Uluslararası enerji transit akışı için Enerji Şartı Transit Protokolü Taslağı'nda açık ve şeffaf kurallar ve hukuki ilkeler koymak amaçlanmış, transit serbestisi kavramına açıklık kazandırmak hedeflenmiştir. Açık enerji piyasaları, enerji nakil tesislerine erişim (Access to Energy Transport Facilities), enerji arzının güvenliğinin sağlanması konularının önemi kabul edilmekte ve antlaşma taraflarının tümünde enerji arzının güvenliğinin ve ekonomik büyümenin sağlanmasının yolu olarak güvenli, verimli, kesintisiz, engelsiz transiti sağlayan ve Uluslararası Enerji Swap Sözleşmeleri bakımından açık uluslararası kuralların ve ilkelerin kuvvetlendirilme isteği, ayrıca transite ilişkin daha serbest bir rejimin getirilmesi, transit için istikrarlı, adil, lehte, objektif, ayrımcılık yaratmayan ve şeffaf piyasa koşullarının geliştirilmesi isteği Protokol taslağında ifade edilmiştir.⁸⁹ Burada insan, hayvan ve bitki yaşamının ve sağlığının korunması ve kamu düzeninin sağlanmasının önemine de yer verilmiştir.

⁸⁷ Enerji Şartı Konferansı'na Aralık 2003'te sunulan Transit Protokolün Taslak Metni

<http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/CC251.pdf>, (erişim tarihi:16.10.2014).

Çalışmamızda bu metin esas alınmıştır.

⁸⁸ Bkz., The Energy Charter Treaty A Reader's Guide, Energy Charter Publication, 2002, s. 31,

http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/document1158668628.pdf#page=19 > ,

(erişim tarihi:05.03.2015).

⁸⁹ Baklacı, Pınar ve Akıntürk, Esen, 'Enerji Şartı Antlaşması'nın Transite ilişkin Hükümleri,

Uluslararası Hukuk ve Politika dergisi, Cilt 5, Sayı 18, 2009, s.61-81.

Antlaşma tarafı ile yine antlaşmaya taraf olan diğer tarafın kuruluşu veya antlaşma tarafının kuruluşu ile antlaşmaya taraf olan diğer tarafın kuruluşu arasındaki transite ilişkin anlaşmayı “Transit Anlaşması” tanımlamaktadır. İşbu Protokolü’nün amaçları:

güvenli, verimli, kesintisiz ve engelsiz transitin sağlanması; şeffaf ve ayrımcılık yaratmayacak erişimi ve Transitte kullanılan mevcut ve ileride yapılacak enerji nakil tesislerinin kullanımını sağlamak; enerji nakil tesislerinin verimli kullanımını kolaylaştırmak; transitte kullanılan enerji transit tesislerinin inşasını, genişletilmesini, eklentiler yapılmasını, yeniden inşa edilmesini ve işletilmesini kolaylaştırmak; transitin çevreye zararlı etkilerini azaltmak, transite ilişkin uyuşmazlıkların çabuk ve etkili çözümünü sağlamak.⁹⁰

Antlaşma’nın 27’nci maddesinin üçüncü paragrafında yer alan usule göre, Antlaşma tarafları arasındaki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin düzenlemede, antlaşmaya dair veya antlaşmayla bağlantılı bu protokolün uygulanması veya yorumuna ilişkin uyuşmazlıklarda, uyuşmazlığın diplomatik kanallar aracılığıyla makul bir sürede çözümlenememesi halinde, uyuşmazlık taraflarından biri diğer uyuşmazlık tarafına bildirimde bulunmak şartıyla, konuyu, gerekli değişiklikler yapılmak kaydıyla, ad hoc hakem heyetine gönderebilir.⁹¹

Burada belirtilmiştir ki denizaltı kabloları ve boru hatlarına ilişkin olarak antlaşma ve protocol denizaltı kabloları ve boru hatlarını düzenleyen uluslararası hukukun prensib ve hukuk ilkelerine aleyhte olmayacaktır.

Üzerinden Transit geçiş yapılan devlet (antlaşma tarafı), alanından enerji materyalleri ve ürünlerinin akışından antlaşma hükümlerine veya protokol kurallarına zıt olarak, alım veya müdahale yapamaz ve işbu alım veya müdahale özel olarak sözleşme ile düzenlenmişse bu da dikkate alınır.⁹² Antlaşma Tarafı, kendisinin kontrolünde ya da yetkisinde bulunan bir kuruluşun bu enerji materyalleri ve ürünlerinin yetkisiz alımını yasaklayan önemli sınırlamaları yaparak hukuki kurallar uygulamak sorumluluğu taşır. Anlatmak istediğimiz önemli konulardan biri

⁹⁰ Bkz: Protokol Taslağı madde 21.

⁹¹ Bkz: Protokol Taslağı madde 6 (1).

⁹² Protokol Taslağı madde 6 (2).

de üçüncü taraf erişimidir (third party access). Enerji Şartı Antlaşması'nda Enerji Nakil Tesislerine erişim ile ilgili açık bir kural yoktur, sadece madde 7 (1)'de transiti kolaylaştırma hakkında hüküm vardır . Rusya, Enerji Şartı Antlaşması'nı onaylamamıştır ve bunun nedenlerinden biri olarak belirtmiştir ki, Enerji Şartı Antlaşması'nın transite ilişkin getirmiş olduğu düzenlemenin üçüncü taraf erişimini zorunlu hale getirmektedir .⁹³

Hükümlerin herhangi bir Antlaşma Tarafını, üçüncü taraf erişimini zorunlu hale getirmeye zorlamadığı Enerji Şartı Antlaşması'nın Şartlar (Understandings) kısmında gösterilmiştir⁹⁴.

“Kullanılabilir Kapasiteden Yararlanma” (Utilisation of Available Capacity) başlığını kapsayan hüküm Enerji Şartı Transit Protokolünün 8'inci maddesini kapsamaktadır.⁹⁵ Enerji Nakil Tesislerinin sahiplerinin veya işletmecilerinin egemeni olan Antlaşma tarafı Antlaşmanın diğer taraflarının veya diğer tarafların kuruluşlarının transit için kullanılabilir kapasiteye erişim ve bu kapasiteyi kullanma taleplerini iyiniyetle görüşmelerini temin etmelidir.⁹⁶ Şeffaf usullere, ticari şartlara dayalı ve Enerji Materyalleri ve Ürünlerinin kaynak, varma yeri veya mülkiyetinde diskriminasyon yapmayan şartlarla bu görüşmeler hayata geçirilmelidir. Taraf Devletler kullanılabilir kapasiteye erişim ve faydalanma talebinin geri çevirilmesi halinde, Enerji Nakil Tesisinin sahiplerinin veya işletmecilerinin erişimin reddine ilişkin, usulüne göre doğrulanmış açıklama verme sorumluluğunu temin etmelidir.⁹⁷ Enerji Şartı Transit Protokolü Taslağında belirtilmiştir ki, enerji nakil faaliyetlerine üçüncü tarafların katılımına ilişkin hüküm getirilmekle birlikte, bu hüküm zorlayıcı olmamaktadır, yani üçüncü taraf erişiminin kolaylaştırılması açık bir yükümlülük haline getirilmekte ancak erişim talebini kabul zorunluluğu yoktur. 8'inci maddede belirtilen avantajları Taraf devletlerin uygulamama hakkı mevcuttur. Fakat izin

⁹³ Konoplyanik, Andrei and Walde, Thomas, 'Energy Charter Treaty and its Role in International Energy', **Journal of Energy and Natural Resources Law**, Vol. 24, No. 4, 2006, s. 540, dipnot 23.

⁹⁴ Bkz: Şartlar (Understandings) IV.1 (b) (i).

⁹⁵ Protokol Taslağında üçüncü taraf erişimi kavramı kullanılmamakta ancak bu konu “Kullanılabilir Kapasiteden Yararlanma” (Utilisation of Available Capacity) başlığı altında düzenlenmiştir.

⁹⁶ Protokol Taslağı madde 8 (1).

⁹⁷ Waern, Karl Peter, 'Transit Provisions of the Energy Charter Treaty and the Energy Charter Protocol on Transit', **Journal of Energy and Natural Resources Law**, Vol. 20, No.2, 2002, s. 172–191.

vermeyen Antlaşma Tarafının, bu Sözleşme tarafının kuruluşunun diplomatik ilişkide bulunmadığı üçüncü devletin kuruluşu tarafından doğrudan veya dolaylı kontrol edilmekte olduğunu veya bu üçüncü devletin kuruluşunun sahibi olduğunu belli ederse bu avantajlara izin vermeme hakkı vardır. Eğer izin vermeyen Antlaşma Tarafının, bu ülkenin kuruluşu ile işlem yapmayı yasaklayan bir önlem kabul etmesi yada uygulaması koşulunda veya bu maddenin sağladığı faydanın bu ülkenin kuruluşuna tanınmasının kabul edilen önlemleri ihlal edecek veya önleyecek olması durumunda da bu avantajlara izin vermeme hakkı mevcut olmaktadır. Mevcut transit altyapılarındaki kullanılabilir kapasitenin daha verimli kullanılmasını temin etmek, enerjinin daha verimli akışını sağlamak, pahalı bypass yollarının yapımı da dâhil, tekrar ikinci bir enerji nakil tesisi yapılmasından kaçınmak olarak belirtilen açık ve ayrıntılı kuralların getirilmek istenmesi üçüncü taraf erişimine ilişkin amaçlanmıştır.

“Transit Tarifelerini” Protokol Taslağının 10’uncu maddesi içermektedir. Transit tarifeleri ve diğer şartların objektif, makul, açık olmasını ve enerji ve materyalleri ve ürünlerinin mülkiyetine, varma veya kaynak yerine dayalı ayrımcılık yapmamayı sağlayıcı gerekli bütün önlemleri Antlaşma Tarafları almak zorunluluğu taşır. Transit tarifelerinin ve diğer şartların bilhassa transitte kullanılan enerji nakil tesisi işletmecisinin yada sahibinin hakim durumunu kötüye kullanması sonucunda oluşan piyasa bozulmalarından etkilenmemesini Antlaşma Tarafları temin etmelidir.⁹⁸ İleriki zamanda transit tarifelerinin uygun yollarla, kontrollü, ticari görüşmelerle veya ihale usulleri ile belirlenebileceği tahmin edilmektedir. Antlaşma Taraflarınca harçlara ilişkin olarak devletinden Enerji Materyalleri ve ürünleri transit geçen uygulanacak harçların GATT 1994 madde V’e tamamen uygun olması gerekçesi kaçınılmazdır.⁹⁹

Enerji Şartı Antlaşmasının Protokol Taslağı Enerji sektöründe yatırım, ticaret ve transit geçiş için bir rejim oluşturmaktadır.¹⁰⁰

⁹⁸ Konoplyanik, Andrei and Walde, Thomas, ‘Energy Charter Treaty and its Role in International Energy’, Journal of Energy and Natural Resources Law, Vol. 24, No. 4, 2006, s. 45

⁹⁹ Esen Akıntürk- Pınar Baklacı, Enerji Şartı Antlaşması’nın Transite İlişkin Hükümleri, Uluslararası Hukuk ve Politika Cilt 5, Sayı: 18, 2009, s .61-81

¹⁰⁰ The Energy Charter Treaty, 12 December 1994, (1995) 30 International Legal Materials 381, in force

16 April 1998.

2.9.1. Ticaret, Yatırım Ve Rekabet Politikası

Rekabet ve çevre konuları. Önemli konular olan rekabet (madde 6) ve çevre(madde 19) konuları ile alakalı anlaşmazlıklarda Antlaşma; rekabet zamanı iki taraflı, çevre korunmasında ise çok taraflı bağlayıcı olmayan danışma mekanizmaları (consultation) temin etmektedir.¹⁰¹ Rekabet ile ilgili olan 6'ncı maddenin tefsir edilmesinden veya uygulanmasından kaynaklanacak anlaşmazlıkların halli madde 6/5'te ve madde 27/1'de (anlaşmazlığın çözümünde diplomatik kanalların kullanılması) tayin edilen prosedürler çerçevesinde incelenicektir.¹⁰² Beşinci bölümde yer alan iki tür anlaşmazlıklardan birincisi yatırımcı ve Enerji Şartı Antlaşması tarafı üyeler arasında olan anlaşmazlık, ikincisi ise iki sözleşmeciler arasında olan anlaşmazlıktır. Mevcut antlaşmanın yorumlanması ve tatbik edilmesi hakkında anlaşmazlıklarla tahkim usulünü 27'nci madde sağlamaktadır. (rekabet ve çevre konuları hariç).Yatırımcı ve ev sahibi devlet arasındaki anlaşmazlıklar..26'ncı madde, Antlaşmada yer alan yatırım hükümlerinin taraflar tarafından bozulmasının ileri sürülmesi zamanı yatırımcıların ev sahibi devleti uluslararası tahkime götürme imkanını elde etmektedir. Yatırım hakkında olan hükümleri yukarıda belirtildiği gibi, üçüncü bölümde yer almakta, dördüncü bölümde bulunan 26'ncı madde ev sahibi devlet ile karşıdaki sözleşme tarafı yatırımcısı arasında geçen anlaşmazlıklar ile ilgili düzenleme ortaya koymaktadır. Enerji Şartı Antlaşması, öncelikle zorunlu olarak "uzlaştırma" gerekli olan bir anlaşmadır.¹⁰³ Sonuç elde edilmemesi halinde yatırımcı, mevcut anlaşmazlığa son koyulması için yerel mahkemeye veya uluslararası tahkime de gidebilir. Bunun için her hangi bir uyuşmazlık ortaya çıktığında ilk olarak problemin dostça halline çalışılmalıdır. Bu çözümün istenmesinden itibaren üç ay geçmiş ve anlaşmazlık sona ermemişse yatırımcı, konuyu uyuşmazlığın tarafı olan devletin yargı organına veya uluslararası tahkim veya uzlaştırmaya takdim edebilir.¹⁰⁴ Kararı kesin ve anlaşmazlığın taraflarının düşüncelerini etkileyecek olan hakemin tutumu çok önemlidir.¹⁰⁵

¹⁰¹ ¹⁰¹ "Hot market", The Economist, 7 Kasım 1998, sayfa 79 ve "Fuel cells hit the road",The Economist, 24 Nisan 1999, s. 91-92.

¹⁰² Madde 6/7

¹⁰³ Bkz: madde 27

¹⁰⁴ Chalker, J., "Politics, Law and Economics," Cilt 6(4), 2006, s. 435-458.

2.9.2 Enerji Şartı Antlaşması Çerçevesinde Uyuşmazlıkların TahkimYoluyla Çözümü

İki taraflı yatırım antlaşmaları ve çok taraflı yatırım antlaşmaları ele alındığında ev sahibi devlet ile yabancı yatırımcı arasında yaşanan uyuşmazlıkların halli yolu bakımından tahkimin tercih edildiği açıkça belli oluyor. Bu antlaşmanın dikkat çeken özelliği olarak, yatırımcının, sorumluluğunu yerine getirmeyen devlete karşı uluslararası tahkime müracaat etmesi vurgulanmaktadır.¹⁰⁶ Yatırıma ilişkin anlaşmazlıklarında uluslararası ticari tahkimin tetbik edilmesi hem yatırımcı hem de ev sahibi açısından yeterine önemlidir. Ülkeler açısından bakıldığı zaman yatırımcının yatırım yapma niyetinin artması ile evsahibi devlette doğrudan yabancı yatırım imkanlarında daha fazla rekabet şansı sağlamaktadır.¹⁰⁷ Devlet ve yabancı yatırımcı arasındaki anlaşmazlıkların hallinin kolaylaştırılması yabancı yatırımların artmasına yardım etmektedir.

Devlet mahkemeleri ile kıyaslandığında tahkim yolunun muayyen yararlarının olması uyuşmazlıklarda çözüm yöntemi olarak tercih edilmesine neden oluyor. Belirli olan bu üstünlükler ayrıntıya girmeden genellikle, tahkimin hızlı ve tesirli olması, hakemlerin konusunda uzman olması, hakem kararlarının icra edilebilirliği, gibi de özetlenebilir.¹⁰⁸ Uluslararası tahkim, ad hoc tahkim ya da kurumsal tahkim şeklinde olabilir. Ad hoc tahkim, anlaşmazlık ile ilgili taraflar tarafından hususi olarak oluşturulmuş ya da mevcut tahkim kurallarına göre oluşturulan tahkim usuludur. Diğer usul olan kurumsal tahkimde, tahkim yerleşik bir tahkim kurumunun kuralları ve idaresi çerçevesinde uygulanır. Enerji Şartı Antlaşmasınının 26 ve 27'nci maddelerindeki değişiklikler incelendiğinde; 26'ncı madde, yatırımcı ve taraf devlet arasında olan uyuşmazlıkların hallini; 27'nci madde antlaşma tarafları arasındaki

¹⁰⁵ Madde 26/8

¹⁰⁶ Bamberger, C., Linehan J. ve Waelde, T. (2000). The Energy Charter Treaty in 2000: in a New Phase. İn [http://pesd.stanford.edu/docs/misc_papers/Charter.p df](http://pesd.stanford.edu/docs/misc_papers/Charter.pdf). (erişim tarihi 05.03.2015)

¹⁰⁷ Coop, G. ve Ribeiro, C. (2005). Dispute Settlement mechanisms under the Energy Charter Treaty. [http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/Conference s/20_Oct_2005/Coop_-_Ribeiro.pdf](http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/Conference_s/20_Oct_2005/Coop_-_Ribeiro.pdf). (erişim tarihi 13.03.2015)

¹⁰⁸ Yılmaz, İ. (2004). Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü ve ICSID. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ.

uyuşmazlıkların çözümünü ortaya koymaktadır.¹⁰⁹ Antlaşmanın 28'inci maddesi ise çözüm yollarına başvurmaya sınırlama koymaktadır. Enerji Sartı Antlaşması ile ilgili dava örnekleri için bkz. Plama Consortium Limited v. Republic of Bulgaria, (ICSID Case no ARB/03/24); Petrobart v. Kirgiz Enerji Sartı Antlaşması Yatırımcı ve Taraf Devlet Arasındaki Uyuşmazlıkların Çözümü (Madde 26) Antlaşmanın 26'ncı maddesi ise yalnız üçüncü bölümdeki uyuşmazlıklar hakkındadır yani bu hüküm, sözleşmeci tarafın üçüncü bölümdeki sorumluluklarını yerine getirmediği iddiasını içeren uyuşmazlıklarda gerçekleşecektir. Devletin yatırımcı karşısında olan sorumluluklarını yerine getirmemesi nedeniyle zarara uğradığını ileri süren bireysel yatırımcıya kendi adına yabancı devlete karşı tahkim yolunu başlatma imkanı veren antlaşmanın 26'ncı maddesi. uyarınca yatırım uyuşmazlıklarında tahkime gidilmesi Antlaşmanın III. Bölümünde yer alan yatırımcılara uygulanması gereken davranış yükümlülüğünün yerine getirilmemesi halinde mümkündür. 26'ncı maddeye göre, dostça çözülemeyen anlaşmazlıklarda, sözleşmeci devletin üçüncü bölüme göre sorumluluğunu yerine getirmediğini vurgulayan yatırımcı uyuşmazlığı;

- Ulusal mahkemeye veya idari mahkemeye,

- Önceden kabul edilen diğer bir mahkemeye,

- Antlaşmada düzenlenen tahkime

götürebilir.¹¹⁰

Antlaşmada transit, rekabet hukuku, çevre ve ticaret ile ilgili yatırım tedbirleri (Trim's-Trade Related Measures) gibi farklı alanlarda başka sorumluluklar da yer almakla beraber, bunlar 26'ncı madde çerçevesinde kabul edilmez, bazı durumlarda 27'nci madde kapsamında ele alınabilir. Enerji Şartı Antlaşması madde 26/3-b'de, taraf devletlere bazı durumlarda onayı şarta bağlama imkanı saklı tutulmuştur.¹¹¹ Yatırımcı uyuşmazlığın sona ermesi için uyuşmazlığa düştüğü Antlaşma tarafının yerel mahkemelerine ya da idari makamlarına müracaat etmiş ya da uyuşmazlığı

¹⁰⁹ Bkz: Madde 26/27

¹¹⁰ Esen Akıntürk- Pınar Baklacı, Enerji Sartı Antlaşması'nın Transite İlişkin Hükümleri, İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 2, 2006, 97-113

¹¹¹ Bkz: 26/3-b

önceden belirlenmiş bir uyuşmazlık çözüm merciine götürmüşse madde 23/3-a'daki onay şartsız olarak kabul edilmeyecektir.¹¹²

Eğer yatırımcı uyuşmazlığı tahkime götürmeyi uygun buluyorsa üç ihtimal vardır.18: Republic case (Stokholm Tahkim); Nykomb Synergetic v. Republic of Latvia; Yukos Oil; Libananco vs. Republic of Turkey. 17 “Yatırımcının önceden madde 26/2 (a) ve (b) uyarınca uyuşmazlık çözümüne müracaat etmesi durumunda, EK ID’de adı geçen Antlaşma Tarafları, yukarıda belirtilen koşulsuz izni vermezler”.¹¹³

1965 Washington Sözleşmesine uygun olarak ICSID tahkimi. Yatırımcının ülkesi veya ev sahibi devletin veya her ikisinin de Washington Sözleşmesine taraf olmaması durumunda, ICSID: Hizmet Kuralları’na(ICSID Additional Facility Rules) göre tahkim;

-UNCITRAL (United Nations Commission on International Trade

Laws) Tahkim kuralları. UNCITRAL Tahkim kurallarına göre seçilen tek hakem veya ad hoc hakem mahkemesi söz konusu olur veya;

- Kurumsal tahkim olarak Stokholm Ticaret Odası Tahkim Enstitüsü (Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce-SCC). Belirtildiği gibi anlaşmazlığın halli yolu olarak ICSID, UNCITRAL veya SCC tahkimlerini seçme imkanı verilerek yatırımcıya seçim imkanı verilmektedir. Bağlayıcı ve kesin olan uluslararası hakemin kararlarını her bir taraf devlet yerine getirilmesini sağlamakla sorumludur. Enerji Şartı Antlaşmasının 26/3-c ve 27/2 maddeleri EK IA’da yer alan taraflar bir yatırımcının veya Antlaşma tarafının madde 10/1’in son cümlesi ile alakalı bir anlaşmazlığı uluslararası tahkime sunulmasına imkan sağlamamaktadır.

2.9.3. Antlaşma Tarafları Arasındaki Uyuşmazlıkların Çözümü

Ad hoc tahkim yoluyla çözümlenmesi ülkelerarası tahkim yoluyla Enerji Şartı Antlaşmasının yerine getirilmesi veya yorumuna ilişkin uyuşmazlıkların, taraflarca başka türlü belirlenmedikçe sağlanabilir. 27’ncimadde, Antlaşmanın 26’ncı

¹¹² Yılmaz, a.g.m., s. 96

¹¹³ Bkz: Madde 26/3-c

maddesinden farklı olarak Antlaşmanın üçüncü bölümünden doğan yatırım uyuşmazlıkları ile sınırlı kalmıyor.

Ülkelerarası anlaşmazlıklar sözleşmeciler tarafından öncelikle diplomatik yollarla halledilmeye çalışılmalıdır. Belirli zaman içerisinde anlaşmazlık sona ermezse taraflardan biri anlaşmazlığı tahkime götürebilir. 19 ICSID Sözleşmesi ya da Washington Sözleşmesi olarak geçen Devletler ve Diğer Devletlerin Vatandaşları Arasındaki Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümlemesine İlişkin Sözleşme (The Convention on the Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States) 18 Mart 1965 tarihinde imzaya sunulmuş ve 14 Ekim 1966 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmazlığın yatırımlardan kaynaklanması ve taraflardan birinin Sözleşme tarafı ev sahibi devlet, karşı tarafın ise Sözleşmeye taraf olan başka bir devlet vatandaşı yatırımcı olması ICSID tahkim usulünde gereklidir.¹¹⁴

22 Madde 10/1 son cümle şöyledir: “Her Antlaşma Tarafı, diğer bir Antlaşma Tarafı yatırımcısı veya yatırımcısının bir yatırımı ile taahhüt etmiş olduğu sorumlulukları yerine getirecektir.”¹¹⁵

¹¹⁴ Yılmaz, a.g.m., s. 102

¹¹⁵ Bkz: 22 Madde 10/1 son cümle

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TANAP PROJESİ

3. Enerji Ticaretinde AB Ülkeleri için Transit Geçiş Olan Türkiye'nin Rolü ve TANAP projesi

3.1. AB'de Enerjinin Tarihi Gelişimi

Enerji, uluslararası ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesinde ve jeostratejik dengelerin oluşturulmasında önemli bir rol oynamaktadır. Avrupa Birliği'nin oluşumunda ilk adımlar, enerji alanında atılmıştır. Dünya tarihinin en yıkıcı savaşlarına ev sahipliği yapmış Avrupalı ülkeler, bu acı tecrübeleri bir daha yaşamamak için, 1950'lerin başında çelik sektörünün yanı sıra o dönemin en önemli enerji kaynaklarından olan kömür ve daha sonra nükleer enerji alanlarında işbirliği yapmak üzere bir araya gelmişlerdir.¹¹⁶

Avrupa Birliği dünya enerji piyasasında ithalatıyla birinci olmakta tüketimiyle ise ikinci sıradadır. AB tükettiği enerjinin %50'ni kendisi karşılıyorsa da geri kalanını yabancı kaynaklardan sağlamaktadır. Bu durum enerji arz güvenliğine tehlike olduğu için AB ülkeleri ortak bir siyaset ve uluslararası hukuk açısından bir sıra anlaşmalarla beraber genel hukuki ilkeler geliştirmeye başlamıştır. Avrupa Birliği kurulduğundan beri enerji ile ilgili birtakım yasal hukuk ilkeleri ve ortak politikası onun ekonomik gelişimine göre ilerlemiştir. Büyüyen ekonomi ve demografik artışla dünyada ve de ABde enerjiye olan talepler çoğalmış ve bu kurumda tek pazarın tamamlanmaması lokal enerji imalatının yetersiz olması dış ülkelerdeki gelişmeler ve bu ekonomik ilerlemenin global talep üzerindeki etkileri küresel ısınma gibi unsurlar AB'nin enerji ticaretini ve hukukunu etkilemiştir.

Bütün bu etkenler AB nin enerji siyasetini kaynaklarının arz güvenliğini yükseltmek doğalgaz ve elektrik bölümlerinde transparan efektif çalışan ve bütünlükte entegre bir iç enerji piyasası kurmak ve çevreyi korumak gibi esas kriterler üzerine oturtmuştur. Kuruma üyelik adayı olan Türkiye ise birliğin bu hedeflerini realize etmek için hazırladığı enerji müktesabatına uyum sürecine start verilmiştir.

¹¹⁶ A. Yorkan, Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası Ve Türkiye'ye Etkileri, **Bilge Strateji dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009, s.6. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/34-2-2014012022bs2009-1-25-39.pdf> (erişim tarihi 12.04.2015)

Bu bölümde AB'nin uluslararası hukuka dayanarak enerji ticareti ve onun hukuksal yönden tarihi kuruluşuna daha sonra ise onun gelişiminden konuşacağız kaynakların mevcut üretim tüketim ve ithalat durumlarını araştıracağız sonra ise birliğin enerji politikasını ve hukukunu Türkiye üzerinde olumlu ve olumsuz etkilerine dokunacağız.

Avrupa Birliği'nin enerji hukukuna dair temel adımlardan ilki 1951 yılında Paris Antlaşmasıyla kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) anlaşmasıdır. Bu tarihte kömür toplam enerji talebinin üçte ikisini karşılarken petrolün payı ise sadece %10'du.¹¹⁷ Daha sonra 1957 yılında imzalanan Roma Antlaşmasıyla da Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) kuruldu. AAET'nin amacı nükleer gücün geliştirilmesi konusunda işbirliklerinin artırılmasına ve bu alanda yüksek araştırmalar yapılmasına olanak sağlamaktı. Her iki Antlaşma da temelde bu sektörlerde serbest ve tam entegre edilmiş piyasalar yaratmayı hedeflemişlerdir. Petrol, doğalgaz ve elektrik ise yine aynı yıl kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET) sorumluluğuna verilmişti. O zamandan beri, enerji politikası ekonomik bütünleşmeye paralel bir biçimde gelişme göstermektedir.¹¹⁸

Daha sonraki dönemlerde örneğin 1960 yıllarda AB enerji sektöründe birtakım eksiklikler sezmişti. Bu anlamda birlik ona üye olan devletler için direktifler yayınlamış ve bu devletlere protokoller imzalatılmıştır. Bununla da AB enerji alanında ortak hukuki ilkeler geliştirmiş ve de bu yönde ortak politika sağlamıştır. AKÇT Antlaşması'nın amacı, Avrupalı ülkelerin silah endüstrilerine tek başlarına hakim olmalarını ve yeni savaşları engellemek için ulusal kömür ve çelik sanayilerinin kontrolünün ulusal kurumlardan alınarak, uluslar üstü bir kuruma devredilmesiydi. AKÇT Antlaşması, bu amaçla kömür ve çelik sektörü alanında düzenlemeler yaparak yeniden yapılandırmıştır.¹¹⁹

¹¹⁷ A. Yorkan, a.g.m., s. 9

¹¹⁸ Ege, A. Yavuz, "Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'nin Uyumu", (içinde) AB'nin Enerji Politikası ve Türkiye, Ed. Yavuz Ege ve diğerleri, UPAV Yayınları, Ankara, May 2004, s.7.

¹¹⁹ AKÇT Antlaşması yürürlük tarihinden itibaren 50 yıl süreyle geçerli olmak için kurulmuştur. Dolayısıyla söz konusu antlaşmanın yürürlüğü 2002 yılında sona ermiştir.

AAET 1958 yılında kurulmuştur. Bu topluluğun amacı, ‘toplulukta nükleer endüstrinin hızla kurulması ve büyümesi için gerekli koşulları’ sağlamaktır. Bu antlaşma Avrupa’nın Ortadoğu’dan yaptığı ve giderek artmakta olan enerji ithalatını sınırlandırmayı amaçlıyordu.

Fikrimizce AAET Antlaşması’nın uzun vadede ki diğer bir amacı ise dönemin iki süper gücü Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği karşısında Avrupa’da bir denge unsuru oluşturabilmektir.

Söz konusu antlaşma Avrupa Ekonomi Topluluğu’na nükleer enerji piyasası oluşturma ve nükleer enerji sanayini geliştirme yönünden son derece önemliydi.¹²⁰

1987 yılında Tek Avrupa Senedi (TAS), topluluğun yeniden canlanmasını ve iç piyasanın 1992 yılına kadar oluşturulmasını içermiştir. TAS’ta enerji alanına değinilmemiştir.¹²¹

Fikrimizce bunun nedeni olarak üye ülkelerin enerji üzerinde anlaşmakta zorluk çekmeleridir. Zira egemen devletler önemli bir stratejik güç (strategic power) olan enerji politikalarını devletler üstü bir kuruma devretmekten kaçınmışlardır.

Maastricht Antlaşması¹²², her ne kadar ayrı maddelerde enerji alanını düzenlemese de rekabet kuralları, ekonomik ve sosyal bütünlük kuralları gibi düzenlemelerin içerisinde enerjiye yer verilmiştir. Daha sonra üye devletlerce imzalanan Amsterdam Antlaşması¹²³ ve Nice Antlaşması’nda enerjiye ilişkin ayrı bir bölüm düzenlenmemiştir.

Görüldüğü gibi Avrupa Topluluklarının kurucu antlaşmalarının hiçbirisinde enerjiye ilişkin ayrı düzenlemelere yer verilmemiştir. Avrupa Birliği Enerji Hukuku’nun asli kaynaklarını farklı antlaşmalarda değişik bölümlerde yer almış olan enerjiye ilişkin düzenlemeler oluşturmaktadır. Dolayısıyla elimizde kodifikasyonu tamamlanmış bir

¹²⁰ Mankabady, S., “**Energy Law**”, Euromoney Books, Londra, 1990, s. 95

¹²¹ Andersen, S.S., “**EU Energy Policy: Interest Interaction and supranational Authority**”, ARENA, 2000, s. 5

¹²² Avrupa Birliği antlaşması olarak bilinen Maastricht Antlaşması 1992 yılında imzalanarak 1993 yılında yürürlüğe girmiştir.

¹²³ Avrupa Birliği Antlaşmasını değiştiren antlaşma, 1997 imza, yürürlük 1999

AB enerji hukuku düzenlemesi bulunmamaktadır.¹²⁴ Fakat, dünyada ki en önemli kodifikasyon atağının Avrupa'da gerçekleştiğini ve kodifikasyonun sağlanmasına az bir zaman kaldığı söylenebilir.

3.2. AB ve Türkiye'nin Enerji Stratejisi ve Uluslararası Projeleri

Türkiye, başta Orta Doğu ve Hazar Havzası olmak üzere, dünyanın ispatlanmış gaz rezervlerinin % 71,8'inin ve ispatlanmış petrol rezervlerinin % 72,7'sinin olduğu bir yerde bulunmaktadır. Türkiye, kaynak ülkeler ile tüketici pazarları arasında doğal bir köprü işlevi görmekte ve kaynak ve güzergâh çeşitlendirilmesi yoluyla enerji güvenliğinin temin edilmesinde mühimi bir ülke olarak ön sıraya çıkmaktadır.¹²⁵

Avrupa Birliği'nin enerji arzı güvenliğine katkıda bulunmakla tamamlanmış ve halen gerçekleştirilmekte olan önemli boru hattı projeleri, Avrasya enerji ekseninde mühim bir transit ülke ve alandaki enerji merkezi olarak Türkiye'nin oynamakta olduğu rolün önemini vurgulamaktadır. Bu hedeften hareketle, Türkiye, geniş Hazar Havzası hidrokarbon kaynaklarının doğrudan Batı pazarlarına taşınmasını öngören ve 21.ci Yüzyılın İpek Yolu olarak bilinen Doğu-Batı Enerji Koridorunun gerçekleştirilmesine öncülük etmiştir.¹²⁶ Türkiye coğrafik yerleşkesinin kendisine sunduğu fırsatları değerlendirmek, gerek kendi, gerekse üyelik müzakerelerini yürüttüğü AB enerji güvenliğini etkileyecek programlar yapmaktadır. Türkiye varlıklı doğu enerji kaynakları ile refah seviyesi yüksek enerji fakiri batı arasında köprü görevini yapmaya çaba harcamaktadır. Bu bölümün ardında ayrıntılı olarak, Türkiye'nin sürdürdüğü uluslararası projeleri değerlendirecektir.

¹²⁴ Daintiht, T. & Hancher, L., Energy Strategy in Europe: The Legal Framework, Berlin 1986, s.14-18

¹²⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı (2007) **"Türkiye'nin Enerji Stratejisi"**

http://www.Mfa.Gov.Tr/NR/rdonlyres/ACB47C44AC62430383434EF78AAC0E71/0/Turkiyenin_Enerji_Stratejisi_Kasim2007.Pdf (Erişim Tarihi:22/11/2014)

¹²⁶ a.g.m., s. 1-50

3.3. AB Enerji Güvenliği Bağlamında Türkiye Enerji Politikaları ve Türkiye'nin Önemi

Türkiye, AB ile üyelik müzakerelerine başlamış tam üyelik için zaruri uyum çalışmalarını sürdüren bir ülkedir. İşbu sürecin varlığı dahi, Türkiye Ekonomisi'ne olan güveni kuvvetlendirmekte, güvenilirliğini çoğaltmaktadır. Gümrük Birliği'nin de etkisiyle AB ile yapılan ticaret güçlenmiş, paralelinde gelişen mevzuat uyumlarıyla Türk Ekonomisi küresel ölçekte yarışabilen bir mevkiye gelmiştir. Türkiye'nin enerji talebi ekonomik kalkınmayla doğru nispetde olarak çoğalmaktadır. Türkiye harcadığı enerjinin yaklaşık %70'ini ithal kaynaklardan temin etmektedir. İthal kaynaklarından ön sırada petrol ve doğalgaz yer alıyor. Bilhassa doğalgaz tüketimi her geçen gün daha da artmaktadır. Türkiye elektrik talebinin %50'sini doğalgazdan temin etmektedir.

Türkiye'nin dışa bağımlılığı daima çoğalmaktadır ve bu da enerji arz güvenliği sorununu Türkiye gündemine getirmektedir.

Türkiye, sürekli artan enerji talebinin büyük çoğunluğunu ithal kaynaklardan almaktadır. Petrol ve doğalgaz da lokal üretimin, tüketimi sağlama nispeti %10'an aşağıdadır. Kentleşme kurunun her geçen gün çoğalması, ısınma amaçlı doğalgaz tüketiminin artmasına neden olmaktadır. Elektrik yapımında da doğalgaz kullanımının artması doğalgaz importunun çoğalmasına sebep olmaktadır. Türkiye doğalgazı çok az sayıda ülkede ithal ediyor ve bu ülkelerin başında 2005 yılı ithalat rakamlarına baktığımızda görüleceği gibi %65 ithalat nispetiyle Rusya öndedir. Türkiye'nin bir ülkeye bu kadar bağımlı olması enerji güvenliği bakımından çok mühim sorunlar meydana getirebilir.

Küresel çekişmenin arttığı bir gezegende, dış ticaret miktarlarının, GSMH içinde önemli oranlarda olduğu bir ekonomi için enerji fiyatı ve sürekliliği daha da mühim olmaktadır. Realizm açısından değerlendirdiğimizde, ülkenin bütün ekonomisinin başka bir ülkeye bağlanmış olması, uluslararası ilişkiler açısından Türkiye aleyhine bir durum oluşturmaktadır.

Türkiye bulunduğu coğrafik yerleşke bakımından gezegenin en büyük petrol ve doğal rezervlerine sahip ülkelere komşu durumdadır. Bu konum Türkiye'nin enerji

kaynaklarına ulaşmasını basitleştirmektedir. Ülkemiz bulunduğu coğrafya sayesinde Ortadoğu ve Avrasya kaynaklarının batıya erişiminde önemli bir koridor görevi üstlenebilir. Bu sebepten dolayı AB üyesi ülkeler, Rusya, Hazar Bölgesi, İran ve Ortadoğu ülkeleri ile ortak projeler yapılmaktadır. Türkiye, doğalgazda Rusya'ya olan bağımlılık oranını düşürmekten ötürü, Hazar enerji kaynaklarından, daha çok kullanmak amacıyla ilgili ülkelerle enerji alım sözleşmeleri yapmaktadır. Hazar kaynaklı enerji projeleri, sadece Türkiye enerji güvenliği değil, AB enerji güvenliği bakımından da önemlidir. Sovyetler Birliği'nin parçalanmasından sonra bölgede yaratılan yeni devletler için, Rusya haricinde yeni bir enerji taşıma yolunun ve pazarının oluşması, bu devletler açısından da realistlerin açıkladıkları çıkar ve güç mücadelesinde mühimdir.

Çoğalan enerji ihtiyacına göre, enerji yatırımlarının finansman kaynağı önemli konuma gelmiştir. Türkiye enerji pazarında yaptığı düzenlemelerle, işkolunu serbestleştirmiş, özel sektöründe enerji piyasasında olmasını sağlayacak yapısal düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. Bu düzenlemelerdeki hedefler, yeni yatırımlar için ihtiyaç duyulan kaynağın sadece devlet kaynaklarından karşılanmasının güçlüğü, rekabet koşullarında firmaların üretken çalışması neticesinde tüketicilerin ucuz ve kaliteli enerjiye ulaşmaları ve AB enerji pazarlarıyla bütünleşebilmenin alt yapısını temin etmek olarak sıralanmaktadır. AB enerji pazarlarıyla bütünleşecek olan, Türkiye enerji piyasası, ölçek ekonomisinin kendisine sunacağı avantajla yatırımlarını güvenceye alması mümkün olabilir. AB firmaları dahilinde aynı avantaj etkin olabilecektir. Enerjide yeniden yapılandırma ve AB ile Türkiye arasında enerji ağlarının birbirine bağlanması sürecini, plüralistlerin uluslararası ilişkileri, içsel ve dışsal tüm faktörlerin örümcek ağı gibi iç içe geçmiş bir model uyuşmasında, siyasal ve ekonomik olarak açıklama mümkün olabilir. Türkiye, verimli doğu enerji kaynakları ile ekonomik gelişmişliği üst düzeyde ancak enerji fakiri batı arasında bir enerji koridoru rolünü oynamak istemektedir. Hakkında konuştuğumuz, projeler tümüyle bitirilip işler hale geldiğinde, Türkiye gerçekten bir enerji koridoru olma pılanını hayata geçirebilir. Bununla da, Türkiye ve AB enerji güvenliğine katkıda bulunabilecektir. Uluslararası ilişkilerde, tek aktörü devlet olarak almayıp, devlete ilave olarak, çok uluslu şirketleri, bankaları, uluslararası organizasyonları ve terörist grupları da dahil eden plüralizm yönünden baktığımızda, bunu bir de neorealizmin

anarşik olarak belirlediği uluslararası sistemle bütünleştirdiğimizde, kendi ihtiyacından fazla enerjiye koridor olmuş bir Türkiye, bu durumdan nasıl etkilenebilir sorusu incelenmelidir.

Türkiye'nin üyeliği, bir taraftan AB için enerji kaynaklarını çeşitlendirmek ve kaynak merkezlerine yakınlaşmak açısından önemli olabilir ama tabii ki başka açıdan Türkiye büyüklüğünde enerji bağımlılığı yüksek olan bir ülke AB'nin dışa bağımlılığını daha da çoğaltacaktır. AB'yi devletler üstü egemen bir yapı olarak ele alıp, uluslararası ilişkileri egemen yapılar arası çıkar mücadelesi olarak gören realizm açısından değerlendirdiğimiz de, Türkiye'nin Birliğe üyeliği enerji bilançosunda olumsuz etki yaratacağı için, pozitif kabullenmeyebilir. Başka açıdan ise, Türkiye'nin üyeliğiyle beraber, enerji kaynaklarını çeşitlendirmek olabileceği için avantajlı karşılanabilir. Kyoto Protokolü'nüne katılmayan az sayıda ülkeden biri Türkiyedir. AB üyesi ülkelerin tümü Kyoto Protokolü'ne imzalayıp katılmışlardır. AB Komisyonu tarafından yayımlanan Yeşil Kitap'ta da vurgulandığı gibi sürdürülebilir gelişme AB açısından esas politikalarından biridir. Türkiye'nin üyelik hakkındaki görüşmeleri sonuçlandırabilmesi için, AB'nin tanımladığı çevresel şartları yerine getirmek ve hatta Kyoto'ya taraf olması mühim olabilir. Enerji de dışa bağımlı olan Türkiye'nin enerji güvenliği için yüksek miktarda bulunan linyit kaynaklarını kullanması çok önemliken, katılma olma arzusunda olduğu topluluk tarafından çevresel şartları yerine yetirmediği için dışlanabilir. Türkiye, uluslararası birçok organizasyonlara üye olmuş, uluslararası tahkimi kabul ederek uluslararası ticaretin kanunlarını benimsediğini bildirerek, uluslararası sistemin bir parçasına dönüşmüştür. Bir taraftan artan kendi enerji ihtiyacı karşılamak, bir bakımdan da mevcut olduğu coğrafi koşulların kendisine sunduğu fırsatlar doğrultusunda üye olmak isteyen Türkiye AB'nin enerji ihtiyaçlarına bir alternatif oluşturmak amacıyla enerji kaynakları zengin olan komşularıyla alım sözleşmeleri yapmaktadır. Üyelik müzakereleri belirlenmeden uygulamaya geçen projeleri, uluslararası hukuk gereği Türkiye'nin bir müzakere aracı olarak kullanması mümkün olmayabilir. Türkiye'nin enerji koridoru rolünü oynaması, realistlerin açıkladığı güç mücadelesi teorisi ile açıkladığımızda, mutlak karlı çıkan bir AB ve elindeki müzakere silahını kaybeden

bir Türkiye görüntüsü meydana çıkabilir. Plüralist teori anlamında ise ikitaraflı bağımlılık bağlamında kazanan taraflar meydana çıkabilir.¹²⁷

3.4. Türkiye Enerji Piyasasında Kanunsal ve Yapısal Düzenlemeler

3.4.1. 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu

Petrol alanında 5015 sayılı Kanun öncesinde petrolün arama ve üretimi ile dağıtım safhasına kadar yapılan rafınaj, iletim, bazı dağıtım ve bu gibi faaliyetler 6326 sayılı Petrol Kanununda, petrol ithalatı, fiyat ve fon oluşumu 79 sayılı Kanunun bir maddesinde düzenlenmekteydi.¹²⁸ Bu konuda;

- 3154 sayılı ETKB'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun
- 3143 sayılı Sanayi ve Ticaret Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun,
- 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun¹²⁹

gibi teşkilatlanma otoriteleri tanıyan veya genel amaçlı düzenlemeler getiren Kanunlardan yaralanarak özetlenen Bakanlar Kurulu kararları ve tebliğler ile düzenlemeler yapılmıştır.¹³⁰ Bilhassa teknik mevzulardaki düzenlemelerde, Türk normlarının da faydası olmuştur. 2000 yılı sonrasında; 2000 yılında, serbestleştirme döneminde Bakü-Tiflis-Ceyhan hattına yasal statü oluşturmak gerekçeleri göz önüne alınarak, 4586 sayılı Petrolün Boru Hatları ile Transit Geçişine Dair Kanun yürürlüğe konulmuş ve petrolün transit geçişi Petrol Kanunu içerisinden çıkarılmıştır. 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu 2001 yılında Serbestleştirme ve AB direktifine

¹²⁷ Engin Özkan Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde enerji politikalar, Energy politics in Turkey-European Union relations, 2008 <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (erişim tarihi 01.02.2015)

¹²⁸ Bkz: 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu

¹²⁹ ETKB (2005)"Türkiye Birincil Enerji Kaynakları" <http://www.Enerji.Gov.Tr/enerjiprofilleri.Htm> (Erişim Tarihi:17/10/2015)

¹³⁰ <http://www.eia.doe.gov/emeu/ipst/t24.xls>

uyum gerekçeleriyle yürürlüğe konulmuş ve doğal gaz ithalatı ve dağıtımını düzenleyen 397 sayılı KHK yürürlükten kaldırılarak, doğal gaz iletimi, depolanması gibi icrası “belge” gerektiren faaliyetler, Petrol Kanunundan çıkarılmıştır. 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu kabul olmazdan önce, bilhassa dağıtım faaliyetlerindeki yasal boşluğun ETKB tarafından yapılan ve yasal dayanakları ETKB görev kanununda yer alan çok genel nitelikli ifadelerle dayandırılarak çıkarılan tebliğlerle doldurulmak mecburiyetinde kalmıştır. İşbu kapsamda ticari pazarda;

- Döviz değeri esas olmakla, neredeyse tüm mal ve hizmetlerin oluşumunda serbest piyasa ilkeleri uygulanmasına karşın, Petrol fiyatlarının endeks sistemiyle de olsa kamuca belirlenmesi,

- Kriterleri açıkça düzenlenmeksizin ithalat ve piyasaya giriş izinlerinin verilmesi,

- Rafineri, boru hattı gibi büyük petrol yatırımlarında, idari karar alma süreci ve tesislerin mülkiyetinde kamu hâkimiyeti nedeniyle doğan yatırımcı isteksizliği ve yeni yatırım ihtiyacı nedeniyle doğan kısır döngünün oluşması,

- Gümrük ve vergi kaçakçılığını, hile ve tağşişi cezalandırmada etkili gözetim ve denetim örgütünün kurulmaması ve yaptırımlarda adli yargının kullanılmak zorunda olması, dağıtım zinciri, ulusal marker sistemi gibi etkili yöntemlerin olmaması sonucu piyasa işleyişinde bazı zafiyet noktaları oluşması,

- Çoğu siyasi mülahazalarla, sınır ticareti, yersiz sübvansiyon gibi uygulamaların sürdürülmesi,

- Tüm akaryakıtların Türk Standardının olmaması nedeniyle, TÜPRAŞ spektleri ile yaptırım uygulamak zorunda kalınması, gibi aksaklık ve düzensizlikler dikkat çekmektedir. Ulusal Petrol Stoğu Sisteminin oluşturulmasında ise;

- Uluslararası Enerji Programı Anlaşması ve AB Direktifleri uyarınca stok tutma yükümlülüklerinin ifası gerekleri,

- Piyasa koşullarında arz güvenliğini sağlayıcı, döviz rezervlerimizle aynı esaslara dayanacak bir sisteme ihtiyaç duyulması, etken olmuştur. Öte yandan, genel ekonomik politikalara uyum sağlanması ve AB ile bütünleşme politikaları doğrultusunda giderek etkinleşen serbestleştirme politikaları gereği;

- Fiyatların piyasada oluşması,
- Malın serbest dolaşım imkan ve kabiliyetinin artırılması,
- Her türlü beklenti ve riskin sadece piyasa ile paylaşılması, gerekleri de, petrolde yeniden yapılanmayı zorunlu hale getirmiştir.¹³¹ Kanunun gerekçesinde de yer aldığı üzere, Petrol Piyasası Kanununun oluşum nedenlerini; “piyasa ekonomisinin kurumsallaştırılması ve rekabet ortamını geliştirme politikaları çerçevesinde uluslararası norm ve standartlar ile Avrupa Birliği Müktesebatına uyum çalışmaları doğrultusunda petrol ve petrol ürünleri endüstrisinde de mevcut yasal düzenlemelerin bütünlük içinde yenilenmesi ve piyasaların bu anlayışa göre düzenlenmesi ve yeniden yapılandırılması ihtiyacı...” olarak özetlemek mümkündür¹³².

3.4.2. 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu Sonrası Oluşan Piyasa Yapısı

2003 yılında serbestleştirme ve dağıtım faaliyetlerinin kurumsallaştırılması gerekçeleri ile 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu yürürlüğe konulmuş ve petrol iletimi, rafinajı, büyük miktarlarda depolaması gibi icrası “belge” gerektiren faaliyetler Petrol Kanunu kapsamından çıkarılmıştır. Dağıtım, nakliye, benzeri faaliyetler ile serbest kullanım ise ilk kez yasal düzenleme kapsamına alınmıştır.

Petrol Piyasası Kanununun amacı; Kanunun 1 inci maddesinde “Bu Kanunun amacı; yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan temin olunan petrolün doğrudan veya işlenerek güvenli ve ekonomik olarak rekabet ortamı içerisinde kullanıcılara sunumuna ilişkin piyasa faaliyetlerinin şeffaf, eşitlikçi ve istikrarlı biçimde sürdürülmesi için yönlendirme, gözetim ve denetim faaliyetlerinin düzenlenmesini sağlamaktır.” olarak yer almaktadır. Kanunun hedefleri ise gerekçede şöyle sıralanmıştır;

- İdari yapılanmada, hızlı ve düzenli karar alınması, düzenleme yapılması, etkin denetimde bulunulması, önlem alınması ve bu suretle düzenli işleyen bir piyasa oluşturulması,

¹³¹ EPDK (2007) “Petrol Piyasası Raporu” ,

http://www.Epdk.Gov.Tr/yayin_rapor/petrol/PPRaporu2005_2006.Pdf (Erişim Tarihi:21/10/2015)

¹³² a.g.m., s. 15

- Piyasalarda rekabet ortamının geliştirilmesine ve kaliteli ürün sunumuna yönelik tedbirler geliştirilerek, haksız rekabetin önlenmesi,
- 1989 yılında yapılan Kanun değişikliği ile düzenlendiği halde henüz tam olarak uygulanamayan petrol fiyatlarının serbestçe belirlenmesi hükmünün hayata geçirilmesi,
- Ham petrol ve petrol ürünü ithalatında, rafinericiler dışında kalan kişiler için aranan uygunluk belgesi sisteminin kaldırılması ve Kanunla hak tanınan tüm kişilerin yurt içi ve yurt dışı kaynaklardan petrol temininin serbestleştirilmesi,
- Petrolde arz güvenliği sağlanması ve uluslararası anlaşmalar gereği üstlenilen taahhütlerin ifası amaçlarıyla, Ulusal Petrol Stoğu Sistemi oluşturulması, 5015 Sayılı Petrol Piyasası Kanunu sonrasında oluşan piyasa yapısı ana hatları itibarı ile aşağıdaki şemada özetlenmektedir.¹³³

3.4.3. 4646 Sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu

Enerji sektöründe yeniden yapılandırma, kamu kuruluşlarının hakimiyetinde bulunan tekel nitelikli yapıdaki mevcut sistemden, özel sektör kuruluşlarının piyasada ağırlıklı olarak yer aldığı rekabet şartlarının mevcut olduğu bir yapıya geçişi amaçlamaktadır. Türkiye’de doğal gaz piyasasında yeniden yapılandırma süreci, piyasayı düzenleme fonksiyonunu yürütecek olan EPDK’nın 2001 yılında 4628 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile görev ve yetkilerinin tespit edilerek kurulması ile 4646 sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu’nun yürürlüğe sokularak piyasanın işleyiş kurallarının tespit edilmesiyle başlamıştır. Doğalgaz piyasasının rekabete açılmasının stratejik amacı, “Giderek daha fazla rekabetçi hale gelen yurt içi toptan satış piyasasında güvenilir doğal gaz arzından ekonomik bazda daha fazla yararlanılması ve aynı zamanda Türkiye’nin transit iş fırsatlarının en üst düzeye çıkarılması, orta vadedeki potansiyel arz fazlasının uygun bir şekilde yönetilmesi ve riskin özel sektöre kaydırılması yoluyla devletin gelecekteki olası yükümlülüklerinin en aza indirgenmesi.” olarak ifade edilmektedir.

¹³³ A.g.m., s. 20

BOTAŞ'ın "Al yada Öde" koşullu uzun vadeli doğal gaz ithalat sözleşmeleri nedeniyle Türkiye, büyük çaplı doğal gaz piyasası riskleri ve buna bağlı olası yükümlülükleri üstlenmiştir. Bu noktada Türkiye'nin arz-talep dengesi önem taşımakta, gerçekleşecek olası arz fazlası "Al yada Öde" yükümlülükleri kapsamında yüksek miktarda cezai ödemeler doğurabileceği gibi, piyasanın ithalat ve toptan satış bakımından düzgün şekilde rekabete açılmasını geciktirici nitelik taşımaktadır. BOTAŞ'ın piyasaya ilişkin faaliyetlerinin farklı şirketler şeklinde bölünmesine yönelik adım atılması, piyasa risklerinin özel sektöre kaydırılması ve toptan satış piyasasında rekabetçi bir ortamın oluşturulması yönünde arz fazlasına yönelik olası sorunun giderilmesine ilişkin olarak 4646 sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu dikey bütünleşmiş yapının, 2009 yılına kadar ayrılmasını, iletim hariç diğer şirketleri ve kamu mülkiyetinde olan dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesini hüküm altına almıştır.

Doğalgaz piyasasının yukarıda belirtilen monopolistik yapısının değiştirilerek, doğal gaz piyasasının serbest piyasa koşullarına uyumunun sağlanması amacıyla yönelik olarak 4646 sayılı Doğalgaz Piyasası Kanunu yürürlüğe konulmuş, 1'inci maddesinde bu Kanun'un amacının, "doğalgazın kaliteli, sürekli, ucuz, rekabete dayalı esaslar çerçevesinde çevreye zarar vermeyecek şekilde tüketicilerin kullanımına sunulması için, doğalgaz piyasasının serbestleştirilerek mali açıdan güçlü, istikrarlı ve şeffaf bir doğal gaz piyasasının oluşturulması ve bu piyasada bağımsız bir düzenleme ve denetimin sağlanması" olduğu hüküm altına alınmıştır. Doğalgaz piyasa faaliyetlerinin düzenlenmesine ilişkin 4 üncü maddesinde, İthalat, İletim, Depolama, Toptan Satış, İhracat, Şehir İçi Dağıtım, Sıkıştırılmış Doğalgaz (CNG) Dağıtım ve İletimi doğal gaz piyasası faaliyeti olarak belirlenmiş ve bu piyasa faaliyetlerinde bulunacak tüzel kişilerin EPDK'ya yapacakları başvuru ve değerlendirme neticesinde gerekli lisansları almaları yükümlülüğü getirilmiştir.¹³⁴

Yeni yapıda; Türkiye doğal gaz piyasası, uluslararası boyutta güçlü olan enerji şirketleri açısından çekici duruma gelecektir. Diğer doğal gaz faaliyetlerinin yanı sıra özellikle tedarik ayağında Gazprom (Rusya Federasyonu), Gaz de France (Fransa),

¹³⁴ Pervan, Nalan. (2006). Türkiye'de Doğalgaz Piyasasının Yeniden Yapılandırılması ve Sonuçları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 50

BP (İngiltere), Shell (Hollanda) ve Eni (İtalya) gibi büyük ve çokuluslu şirketlerin Türkiye doğal gaz piyasasına girmesi söz konusu olabilecektir.¹³⁵

3.5. TANAP Projesi

Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı – projesi Türkiye'nin Doğu sınırlarından batı sınırlarına Azerbaycandan ihraç edilen doğal gazı taşıyacak, ülkede sabit transiti sağlayacaktır. Proje Azerbaycandan başlayan Güney Kafkas boru hattını Avrupa Birliğinde bir kaç boruyla birleştirecek. 5 yıllık süreçte gerçekleşeceği öne sürülen projenin değeri 10 milyar dolardır. Dört etapta hayata geçecek projenin başlangıç aşaması 2018'de biteceyi tahmin ediliyordur. 2020 yılında yılda boru hattının nakil kapasitesinin yılda 16 mlrd., 2023'te 23 mlrd., 2026'da yılda ise 31 mlrd. Kubmetreye kadar artım yapacaktır. İlk zamanlarda Tanap boru hattıyla nakil edilecek 16 mlrd. Metreküp Azerbaycan doğal gazının 10 mlrd. Metreküpü Avrupaya 6 mlrd metreküpü ise Türkiye'ye satılması ön planda yer alıyor. Avrupa için ihraç edilen doğal gaz Türkiye=Bulgaristan ya da Türkiye-Yunanistan sınırlarında devredilecektir. Tanap projesinde ARDNŞ %80 Türkiye'nin BOTAŞ ve TPAO şirketleri birlikde %30 hisseye BP ise %12 hisseye sahiptir. Tanap projesi hakkında anlaşma 2012 yılında 26 Haziranda İstanbulda imzalanmıştır.

Boru hattının çapı 56 inç veya 14 metre olarak tasarlanmıştır. Tanap projesinin çalışması Şahdeniz 2 projesi üzere doğalgaz Boru hattının çapı 56 inç olarak tasarlanmıştır Bu proje Azerbaycan'ın Şahdeniz yatağındaki 1 trilyon m³ olarak tahmin edilen doğalgaz rezervini Türkiye'ye ulaştırmayı amaçlamaktadır. Türkiye-Azerbaycan ve Gürcistan arasında 12 Mart 2001 tarihinde imzalanan proje, ilk etapta 2 milyar m³ ve ikinci etapta 6,6 milyar m³ kapasiteli olarak planlanmıştır. Hattın bağlantı noktası olan Erzurum'a 225 km'lik bir hat inşa edilmiş ve 3 Temmuz 2007 tarihinde ilk sevkiyat Erzurum'a ulaşmıştır. Bu proje sadece Türkiye'nin yurtiçi gaz talebinin karşılanması açısından değil, Avrupa Birliği'nin hızla artan gaz ihtiyacının bir kısmının karşılanması açısından da önem taşımaktadır. Bu proje iki büyük projenin (Nabucco ve Trans-Hazar) gerçekleşme ihtimalini artırmıştır.

¹³⁵ Pervan, a.g.e., s. 105

TANAP Boru Hattı Projesi'nin Ardahan'dan Eskişehir'e kadar olan bölümünde kullanılacak boruların çapı 56 inç (1422 mm), Eskişehir'den Edirne'ye kadar olan bölümündeki boruların çapı ise 48 inç (1219 mm) olacak. Hattın Çanakkale Boğaz Geçişi ise 19 kilometre uzunluğunda ve 36 inç çapındaki ikiz bir boru hattı sisteminden oluşacaktır. Türkiye'de Eskişehir ve Trakya bölgesinde iki çıkış (off take) noktası olacak, Eskişehir çıkış noktasından ulusal iletim şebekesine bağlantı çapı 30 inç ve 31 kilometre uzunluğunda olacaktır.

Boru hattında yaklaşık 1 milyon 280 bin ton ağırlığında toplam 160 bin adet yüksek mukavemetli X70 tipi çelik boru ve bağlantı malzemeleri kullanılacaktır. TANAP boru hattı projesinin inşaat çalışmalarının 2015 yılının ilkbahar aylarında başlaması ve 2018'de yılında tamamlanarak Türkiye'ye gaz akışının başlaması planlanıyor. Projede gaz akışının 4 aşamada artırılması planlanıyor. İlk aşamada 16 milyar metreküp taşıma kapasitesi yaratılarak Türkiye'ye 2018 yılının ikinci yarısında başlayacak ve yıllara göre artacak şekilde artacak şekilde toplam 6 milyar metreküp ve Avrupa'ya 2020 yılının ilk çeyreğinde başlayacak ve yıllara göre artacak şekilde toplam 10 milyar metreküp gazı taşınması öngörülüyor. Taşıma kapasitesinin 2023 yılında 23 milyar metreküpe ve 2026 yılında 31 milyar metreküpe çıkarılması hedefleniyor.¹³⁶

TANAP, Türkiye'de bugüne kadar yapılan en büyük çap ve uzunluğa sahip boru hattı projesi olacak.

TANAP'ın temel töreninde konuşan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, TANAP'ın maliyetinin 10 milyar dolar, uzunluğunun ise 1850 km. olacağını söylemişti. Cumhurbaşkanı Erdoğan, TANAP'ın güzergah ve hedefiyle ayrı bir öneme sahip olduğunu belirtmiş, "Bu proje başka hiçbir projenin alternatifi olmadığı gibi bu projeye alternatif başka bir proje de yoktur" demiştir.¹³⁷

İnşa edilecek iki platformun toplam ağırlığı 2.7 adet Eyfel Kulesi'nin ağırlığına eşit olacak. İki platformu denizde birbirine bağlayacak olan 51.2m'lik köprü, tarihi Urluca Köprüsü uzunluğunda olacak. Platformların birinde 100 kişinin

¹³⁶ HASEN Enerji ve Ekonomi Araştırmalar Merkezi, 2014, İstanbul Türkiye'nin Enerji Merkezi Olması Yolunda Tanap Projesinin Rolü, s.13

¹³⁷ <http://www.milliyet.com.tr/tanap-icin-ilk-adim-atildi-konut-2029819/>

konaklayabileceği yaklaşık 3 katlı modüler bina olacak Platformda ulaşımı havadan sağlamaya imkân verecek helikopter pisti inşa edilecek. Platformların inşaatında işveren temsilcileri ile birlikte yaklaşık 4 bin 500 kişi çalışması öngörülüyor.

Hazar denizinin altında bulunan Şahdeniz doğalgaz yataklarında 1999 yılında keşfedilmişti. Yaklaşık 1 trilyon metreküp gazın tek bir alanda bulunduğu Şahdeniz doğalgaz rezervi, dünyadaki en geniş kaynaklar arasında yer alıyor. Şahdeniz 2 kapsamında, yılda 16 milyar metreküp (bcm) doğalgaz üretilmesi öngörülüyor. Bunun 6 bcm'inin 2018 yılsonu itibariyle Türkiye'ye, 10 bcm'inin ise bir yıl sonra Avrupa'ya ihracatı öngörülüyor.¹³⁸

Türkiye, TANAP vasıtasıyla doğalgaz arz güvenliği, arz çeşitliliği, Doğu-Batı enerji koridorunun dağıtım merkezi olma gibi stratejik avantajlar yanında önemli bir gelire de kavuşacaktır. Ülkemizin 21 ilinden geçecek olan projenin inşası sırasında ortaya çıkacak ekonomik faydayı da kalkınma ve istihdam bakımından önemli görüyoruz. Şahdeniz Ortaklığı ve TANAP, bizim için gazın kaynağında çıkarılmasından tüketimine kadar olan tüm aşamalarda içinde yer aldığımız bir proje olması bakımından da ayrıca önemlidir.

Enerji arz güvenliğinin sağlanması ve enerji ihtiyacının karşılanması bakımından Türkiye için büyük önem taşıyan TANAP Projesi'nin gerekli etaplarından biri de bitti. TANAP'ın ana hat borularının temin edileceği şirketlerle anlaşmalar yapılmıştır.

Azerbaycanın Şah Deniz-2 Sahası'ndan alınacak doğal gazı Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıyacak Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı'nın Ana Hat Boruları ve İndüksiyon Dirseklerinin Alım Sözleşmeleri Ankara JW Marriott Oteli'nde imzalandı, bahs edilen anlaşmaların imza töreni Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Ahmet Davutoğlu ve Bakanların katılımıyla 14.10.2014 tarihinde gerçekleşti.

138 Hazar Strateji Enstitüsü, "Türkiye'nin Enerji Merkezi Olma Yolunda TANAP Projesinin Rolü", **Hazar Güncesi dergisi** 7-14 Şubat 2014, sayı 5, s. 1-15.

http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/raporlar/2014.05.27_Turkiye%E2%80%99nin_Enerji_Merkezi_Olma_Yolunda_TANAP%E2%80%99in_rolu (erişim tarihi 20.05.2015).

SOCAR Başkanı Rövnag Abdullayev: “TANAP Projesi sayesinde Türkiye Doğu-Batı enerji koridoru olacak, 15-20 bin kişiye yeni iş imkanı yaratılacak”. Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) Başkanı Rövnag Abdullayev TANAP Ana Hat Boruları Alım Sözleşmesi İmza Töreni’nde yaptığı açılış konuşmasında TANAP projesi sayesinde Türkiye’nin “Doğu-Batı Enerji Koridoru” olması, upstream pozisyonunun güçlenmesi, vergi gelirleri, taşıma ve portföy gelirleri, 15-20 bin kişiye yeni iş imkanlarının yaratılması, Türk boru üretimi ve boru inşaatı sektörünün gelişmesi ve dünyada TANAP projesi referansı ile yeni işler alarak kazanacağı faydaların özellikle belirtilmesi gerektiğini vurguladı.¹³⁹ Bunların da ötesinde, biz, TANAP’ı sadece ticari bir yatırım olarak değerlendirmiyoruz. TANAP’ın Türkiye ile Azerbaycan arasında olduğu kadar, Avrupa ülkeleriyle de aramızda uzun yıllara dayanacak güçlü, sağlam ve organik ilişkiler tesis edecek bir proje olacağına inanıyoruz." diye zamanın başbakanı Erdoğan konuşma yapmıştır.

Anlaşmalar TANAP Doğal Gaz İletim A.Ş ile dört firma / ortaklık arasında yapılmıştır:

Türkiye üzerinden geçecek 1850 kilometrelik boru hattının Ana Hat Boruları ve İndüksiyon Dirseklerinin temini için 14 Şubat 2014 tarihinde ön yeterlik almış yerli ve yabancı on sekiz firmanın davet edilmesi ile başlayan ihale sürecinin sonucunda Sözleşme imzalanan firma ve ortaklıklar alfabetik isim sırasına göre şöyle:

1- Baosteel Europe GmbH

2- Borusan Mannesmann Boru San. Tic. A.Ş. – Noksel Çelik Boru Sanayi A.Ş. – Erciyas Çelik Boru Sanayi A.Ş. Konsorsiyumu

3- Tosçelik Profil ve Sac Endüstrisi A.Ş.

4- Ümran Çelik Boru Sanayii A.Ş. – Emek Boru Makina Sanayi ve Ticaret A.Ş. Konsorsiyumu

140

Türkiye ve Azerbaycan’ın bugüne kadar yüksek başarıyla yaptıkları projelerin enerji alanındaki en önemlilerinden biri Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP)

¹³⁹ <http://www.socar.com.tr/>

¹⁴⁰ <http://www.socar.com.tr/haber-detay/tanap-projesinin-ana-hat-borularinin-temin-edilecegi-firmalarla-sozlesmeler-imzalandi/>

Projesidir. Tarihten gelen kardeşlik bağları sonucunda TANAP Projesi, dünya enerji piyasalarında da ses getirecek dev bir proje olmakla beraber bugünün koşullarında iki ülke için de büyük öneme sahiptir. ‘Bir Millet İki Devlet’ misyonuyla hareket eden devletlerimizin ekonomisi için TANAP projesi büyük katkılar sağlayacaktır. 26 Aralık 2011’de Mutabakat Zaptı’nın ve 26 Haziran 2012’de Hükümetlerarası Anlaşma ve eki Ev Sahibi Hükümet Anlaşmasının imzalandığı TANAP, Türkiye ve Avrupa’nın doğal gaz arz güvenliği ve çeşitliliğine, Azerbaycan Şah Deniz-2 sahası ve ilave kaynaklardan gerçekleştirilecek doğal gaz tedarikine dayalı olarak büyük gelirler getirmesi söz konusudur.

Giriş noktası, Türkiye-Gürcistan sınırı Türkgözü olan boru hattının, Avrupa’ya çıkış noktası Yunanistan sınırı, Türkiye içi çıkış noktaları ise Eskişehir ve Trakya bölgesi olacaktır. TANAP Projesi kapsamında ilk gaz akışı 2018’de gerçekleşecek olup başlangıç için yıllık 16 milyar metre küp olacak taşıma kapasitesinin, kademeli olarak önce 24 milyar metre küpe ve ardından 31 milyar metre küpe çıkarılması hedeflenmektedir. TANAP, Türkiye sınırları içerisinde bugüne kadar gerçekleştirilen en büyük çap ve uzunluğa sahip boru hattı projesi olacaktır.¹⁴¹

Petrol stratejisinin başarıyla sonuçlandırılmasının ardından Azerbaycan, gaz ihracat politikası ile ilgili stratejik amaçlar belirlemeye başlamıştır. Azerbaycan, mevcut durumda uluslararası piyasalara (Türkiye, Rusya, Gürcistan) gaz ihraç eden, bölge genelindeki tek ülkedir. Bu nedenle de AB tarafından, Güney Gaz Koridoru’nun “sağlayıcı ve iştirakçi”si olarak görülmektedir. Bu strateji doğrultusunda, Azerbaycan, uzun vadede AB için önemli ve stratejik bir doğal gaz ihracatçısı ülke olmayı hedefliyor. Şah Deniz Sahası (SD) alanından Avrupalı son kullanıcılara, değer zincirinin her halkasında yer edinmeyi amaçlıyor. Proje Destek Anlaşması (PDA) üzerine gelişen SD II, 2036 yılına kadar geçerli olup, projenin ömrü bugünden itibaren 24 yıldır.¹⁴² O zamana kadar SOCAR’ın (Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi) sözleşme koşullarını veya hisse değerlerini değiştirmesi mümkün olmayacaktır.

¹⁴¹ <http://www.tanap.com/tanap-projesi/bunlari-biliyormusunuz/>

¹⁴² BP in Azerbaijan: Sustainability Report

http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/STAGING/global_assets/downloads/A/Azerbaijan_Sustainability_Report_2010.

Ancak bugün, hızla gelişen maddi gücü ve projedeki stratejik konumu ile değer zincirinde daha fazla hisse satın alması mümkündür. Bu durum, pay sahibi olduğu piyasaya gaz ulaştırarak altyapıyı kontrol etmesi adına SOCAR'a imkân sağlar. Bu aşamada Azerbaycan, net hammadde ihracatçısı olarak Türk-Avrupa sınırında sadece satıcı rolüyle yetinmek istemiyor. Gaz stratejik bir üründür ve bu ürün akıllıca kullanıldığı zaman SOCAR ile Azerbaycan önemli bir jeostratejik ve finansal konuma erişebilir. Gelecekteki muhtemel bağlantıları yönetmek gün geçtikçe daha da önemli hal almaktadır. Bu durum SOCAR'ı gelecek 20 yılki gaz firmaları ve Avrupa'nın temel yapısına bağlanmaktan; bu sayede de ekonomik ve politik manipülasyona maruz kalmaktan korumaktadır. Güney Kafkasya Boru Hattı (SCP) projesinin büyümesiyle, Azerbaycan potansiyel gaz hacmini kaynağından son kullanıcıya kadar kontrol ederek çıkarlarını korumuş olacaktır. Ancak bu düzenleme gaz ihracını yaygınlaştırma hedefinde olan bir ülkeyi tatmin etmeyecektir. Azerbaycan, gaz kaynakları olan bir hükümet olarak, tüketici ülkelere ait bir konsorsiyumun sahip olduğu ve gaz üretici ülkelerin çıkarlarının korunmadığı bir boru hattı aracılığıyla gaz satışı yapmayı istemeyecektir. Aynı şekilde, SD konsorsiyumunun ortakları da ileride Türkiye topraklarında Doğu Nabucco olarak değişecek ve yine gelecekte Orta Asya ile birlikte yüksek miktarda Azerbaycan gazını taşıyacak bir boru hattı inşasına ilişkin Bakü stratejisini destekleyeceklerdir. SOCAR'ın böyle bir adım atmasının iki sebebi vardır. İlki, ölçeklenebilir altyapının 2017'den sonra SD gazını taşıyabilmesi ve 2025'ten sonra yeni keşiflerden çıkan gazla birlikte Azerbaycan gaz üretiminin her yıl 50 milyar metreküpe çıkması hedefidir.¹⁴³ Bu tasarıların gerçekleşmesi halinde, oldukça yüksek hacimde gaz nakli Güney Kafkasya Boru Hattı'ndaki (SCP) %10'luk hissesinden memnun olmayan SOCAR, SCP'yi geliştirmek için ilk adımı atmıştır. Önerilen sistem Azerbaycan gazının 30 milyar metreküpe kadar ölçeklenebilir olmasını sağlayacak ve hatta bu sistem ileride Orta Asya gazını da kapsayacaktır. Ayrıca Trans-Hazar Boru Hattı'nın inşası da yeni ölçeklenebilir boru hattının faaliyete geçirilmesinde rol oynayan başka bir sebeptir. Projedeki hissesini artırmak ve hatta hisselerin çoğunluğuna sahip olmak adına ikinci SCP'yi faaliyete geçirmek, SOCAR için mükemmel bir fırsat olacaktır. Değer zincirinin Kafkasya halkasındaki çoğunluk

¹⁴³ <http://eurasianenergyanalysis.blogspot.com/2012/06/trans-anatolian-gas-pipeline-strongest.html>

hissesiyle Azerbaycan, bu stratejik projenin bir kısmını işletme ve denetleme imkânına sahip olacaktır. Bakü'nün elinde efektif para, gaz kaynakları, TANAP ve SCP gibi para kaynağı olan boru hatları var. BP ve diğer Şah Deniz (SD) ortakları SCP'nin geliştirilmesi hakkında bir görüş birliğine varmış durumdadır. SOCAR'ın Türk topraklarında, değerler zincirinin alt sıralarındaki çıkarlarını ileride muhafaza edebilmesi için yukarıda bahsedilen stratejinin geliştirilmesi ciddi bir gereklilik halini almıştır. 17 Kasım 2011'de Trans Anadolu Boru Hattı'nın ilanı ile gelen çözüm, Güney Gaz Koridoru'nda kaçınılmaz bir oyun değiştirici olmuştur. Beklenildiği üzere, Azerbaycan ve Gürcistan topraklarındaki yer değişimin ardından boru hattı, SCP'nin geliştirilmesi yoluyla Türk topraklarındaki Doğu Nabucco'yu değiştirecektir. Trans Anadolu Boru Hattı (TANAP) ilk olarak Ekim 2011'de Türkiye-Azerbaycan transit müzakereleri esnasında “aniden gündeme gelmiş” ve 25 Ekim 2011 tarihinde IGA'daki (Hükümetlerarası Anlaşma) “ilave bir madde” ile güvence altına alınmıştır. Sonrasında 24 Aralık 2011'de TANAP için Mutabakat Zaptı (MOU) ve 26 Haziran 2012'de özel IGA imzalanmıştır. Birçok uzmanın öngördüğünün aksine, TANAP müzakerelerinde boru hattının yasal düzenlemeleri tartışmalı bir konu değildi. Oysaki iki yıl süren müzakerelerin ardından 25 Ekim 2011 tarihinde imzalanan BOTAŞ- SOCAR transit anlaşmasında hukuki altyapı temel sorunu oluşturmaktaydı. TANAP'ın IGA/HGA'sının İsviçre hukukuna göre düzenleneceği kabul edilmişti.¹⁴⁴ Her iki tarafın da kabul ettiği üzere, TANAP aracılığıyla Türk piyasasına 6 milyar metreküp gaz ihraç edilmesi şartının metne eklenmesi SOCAR açısından önemliydi. 6 milyar metreküp gaz olmaksızın TANAP'ın hayata geçirilmesi mümkün değildir. Çünkü 56 inç ve 31 milyar metreküp kapasiteli boru hattı, yalnızca 10 milyar metreküplük bir başlangıç hacmi ile ekonomik açıdan uygun olmayacaktır. Bu sebeple Türk Meclisi tarafından onaylanmış olan 25 Ekim 2011 tarihli IGA'nın “transit” başlıklı kısmı ve aynı tarihte imzalanan BOTAŞ-SOCAR Transit Gaz Anlaşması (GTA) gayri resmi manada TANAP projesi için “uygulanamaz” hükmündedir. Azerbaycan ve Türk hükümetlerince TANAP ciddi manada desteklenmektedir. Ayrıca TANAP İngiltere, ABD, AB ve hatta Trans Adriyatik Boru Hattı (TAP) ile Nabucco konsorsiyumları tarafından da desteklenmektedir. BP ise farklı yaklaşımlardan ötürü hem TANAP

¹⁴⁴ IGA: Hükümetlerarası Anlaşma, HGA: Ev Sahibi Hükümet Anlaşması

hem de BOTAŞ şebekesini desteklemektedir. TANAP bir Proje Bilgi İlanı yayınlamış, TANAP Konsorsiyumu ise bir Niyet Mektubu yayınlamak suretiyle potansiyel yeni ortaklarla müzakere sürecini başlatmıştır ve yine TOTAL, STATOIL ve BP ortaklığı için bir teknik bilgi belgesi yayınlamıştır. TOTAL, petrol üretimini bizzat yapan bir şirkettir ve bu zamana kadar SCP (Güney Kafkasya Boru Hattı) dışında hiçbir aracı projeye yatırım yapmamıştır. Ancak Azerbaycan'ın Absheron gaz sahasında %40'lık hisseye sahip olduğundan ötürü TANAP gibi aracı projelere ortak olmak TOTAL için anlam ifade edebilir. Aynı durum BP için de geçerlidir. BP de SCP ve BTC hariç, hiçbir aracı projede hisse sahibi değildir. Fakat Şafak-Asiman sahasına yatırım yapması, BP'nin nakliye alanından para kazanması için teşvik unsuru oluşturmaktadır. Üstelik kaynakta doğal gazı olan bu firmaları davet etmek, finansal alanda destek oluşturacaktır. Türk firmalarının projedeki hisseleri henüz belirlenmemiştir. BOTAŞ'ın %5 ila 20, TPAO'nun ise %0 ila 20 arasında hissesinin olması beklenmektedir. Hisse yüzdelerine, kurumsal yapının oluşturulması sırasında konsorsiyum karar verecektir. BOTAŞ şu an TANAP'ın %15 ila 20 hissesine sahiptir. Şirket, bu boru hattı aracılığıyla Türkiye'ye 6 milyar metreküp gazın ulaştırılmasından sorumlu olacaktır. SOCAR Türkiye'nin talebi ile %51 oranında hissenin altına düşmeyecektir.

Türkiye ekonomik sebeplerden ötürü İran ve Rusya'dan alınan gazın artışına tahammül edebilecek durumda değildir. İran, Türkiye'ye, Türkiye'nin gaz faturasını yıllık 800 milyon ABD Doları artıracak şekilde, bin metreküpüne 585 dolar talep ederek gaz satmaktadır.¹⁴⁵ Bin metreküplük doğal gazın uluslararası piyasadaki değeri 400 dolar civarındadır. Hattın öbür ucunda, AB tarafında tüketicilere ilişkin tamamıyla farklı bir yaklaşım söz konusudur. Avrupa açısından bakıldığında serbest piyasada çeşitli alternatifler vardır. AB üçüncü kişi erişim hukuku çerçevesinde, tek bir firmaya üretim, aracılık ve dağıtım projelerinde %50'nin üzerinde hisseye sahip olma hakkı tanınmaz. Açık bir şekilde görülüyor ki, oransal tekelden ötürü AB, SD konsorsiyumu hissedarlarına üçüncü şahıs istisnası tanımayacaktır. Hangi tahliye yolu ve boru hattının, İtalya ya da Güney Doğu Avrupa (TAP ya da Batı Nabucco) seçildiğine bakılmaksızın, SOCAR, BP, STATOIL ve benzerleri de dahil olmak üzere SD konsorsiyum hissedarları değerler zinciri dahilinde %50'nin üzerinde hisse

¹⁴⁵ <http://www.byegm.gov.tr/yabanci-bultenler.aspx?d=15.03.2012&pg=2&ahid=50189&act=3>

sahibi olamayacaklardır. SOCAR ve BP'nin gaz alan firmalara ve Avrupalı son kullanıcılara gaz satışlarına ilişkin hisselerinin çokluğu, bu firmaların SD, SCP ve TANAP'taki toplam hisselerine bağlıdır. TANAP aynı zamanda taraflar için jeopolitik sonuçlar temin etmektedir. Türkiye ile Azerbaycan arasında anlaşma HAZAR RAPORU 13 imzalanmasıyla birlikte Rusya ve İran da proje ile ilgilenmeye başlamışlardır. TANAP üzerinden yıllık ekstra 6 milyar metreküp gaz ile birlikte Türkiye, gelecekte Rusya ve İran gazına bağımlı olmaktan kurtulmayı hedeflemektedir. Türkiye gaz ihtiyacının artmasından tedirgin olmaktadır. Bu sebeple enerji politikası uzun süreli enerji temininin sağlanmasına yöneliktir. Türkiye ekonomik sebeplerden ötürü İran ve Rusya'dan alınan gazın artışına tahammül edebilecek durumda değildir. İran, Türkiye'ye, Türkiye'nin gaz faturasını yıllık 800 milyon ABD Doları artıracak şekilde, bin metrekübüne 585 dolar talep ederek gaz satmaktadır. Bin metreküplük doğal gazın uluslararası piyasadaki değeri 400 dolar civarındadır. Dahası, Tahran'la Ankara arasında gaz ticaretine ilişkin sorunlardan bir tanesi de “al ya da öde” şartıdır. TANAP anlaşmasının imzalanmasından sonra İran gaz fiyatlarını 505 dolardan 585 dolara çekmiştir ki bu rakam Türkiye'nin ödediği en yüksek ücrettir. Şubat ayında Türkiye Cumhuriyeti Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın açıkladığı üzere, Türk topraklarında aynı istikameti takip eden Nabucco ve TANAP projelerinin olası birleşmelerini Türkiye destekleyecektir. Yukarıda da bahsedildiği üzere, Azerbaycan, Türkmenistan ve Avrupa Komisyonu arasında kurulan Trans-Hazar Gaz Hattı'na ilişkin birkaç ay önceki üç taraflı yoğun müzakere gibi, bu iki projenin birleştirilmesiyle birlikte Şah Deniz projesi de yoğun bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Her ne kadar eski Türkmen yönetimi tarafından Azerbaycan'a ilişkin Kapaz/Serdar sahası ile alakalı ihtilafta uluslararası mahkemeye gitme iddiaları öne sürülse de konu ile ilgili müzakereler askıya alınmıştır. Rusya ise iki “kardeş” ülke arasında anlaşma sağlanması için tavrını belirlemiş durumdadır ve Ankara'yı Azerbaycan'dan daha fazla gaz alması durumunda kışın ihtiyaç duyulabilen ekstra gazı sağlamamakla tehdit etmiştir. Türkiye, yakın zamanda Rus gazına ilişkin bir indirim sağlayıp gazın fiyatını 400 dolara çekmiştir.¹⁴⁶ Bu rakam aslında Avrupa piyasalarındaki ortalama fiyattır. Türkiye'nin ekonomik olarak en uygun aldığı gaz 330 dolarla Azerbaycan gazıdır. Netice itibarıyla, Türkiye Şah

¹⁴⁶ <http://www.todayszaman.com/news-270575-turkey-eyessolution-as-iran-insists-on-unfair-gas-price.html>

Deniz gaz ihracını artırmayı hedeflemektedir. Rusya politik alanda da tepkisini göstermiştir. 2012 Haziran'ında Aşkabat'tan yapılan açıklamalara göre, Kapaz/Serdar sahasına ilişkin uyuşmazlık, Uluslararası Adalet Divanı'na taşınacak ve daha da önemlisi Azeri yetkililer sahaya ilişkin ifadelerinden dolayı dava edilecektir. Rusya'nın tıpkı İran gibi Aşkabat üzerinde politik ve ekonomik baskısı söz konusudur. Unutmamak gerekir ki Türkmenistan; Rusya yahut İran'ın gizli onayı dâhilinde hareket etmektedir.¹⁴⁷

TANAP konsorsiyumunun şirket olarak Hollanda merkezli işlerini ise Türkiye'de kuracağı şube üzerinden gerçekleştirecektir. Bilerek ya da bilmeyerek, Güney Akım AG firması da yeniden Hollanda'ya taşınacaktır. Rusya ve Gazprom agresif bir şekilde büyük Güney Koridor Projesi'nin bir parçası olan Batı Nabucco Projesi'yle hemen hemen aynı piyasa ve istikamete sahip Güney Akım Projesi'nin gerçekleşmesi için uğraşmaktadır. Güney Koridor'la rekabet içerisinde olan Güney Akım konsorsiyumu, Orta ve Güney Doğu Avrupa piyasasında irtibat halinde olduğu ülkelerle Transit Gaz, IGA ve alım satım anlaşmaları imzalamak için acele etmektedir. Güney Akım ve bazı Orta Avrupa ülkeleri arasında anlaşmalar söz konusudur. Bu ülkeler ya Güney Akım'la birlikte Rusya'ya bağımlılıklarını artırmak istememekte, ya da anlaşmaları olsa bile fizibilite çalışmaları aracılığıyla başlangıç tarihini ertelemekte ve Başlangıç Aşaması Mühendislik Dizaynı (FEED) sayesinde yeşil ışık yakmak için Rusya'dan ciddi teşvik primleri almaktadırlar. Bulgaristan Nisan ayından Aralık 2012'ye kadar Gazprom'dan %11 gaz indirimi elde etmiştir. Açıkça görülüyor ki bunun karşılığında Rusya, Bulgaristan'dan Başlangıç Aşaması Mühendislik Dizaynı için onay alacaktır. Sırbistan 5 milyar metreküp gaz için 10 yıllığına Gazprom'la bir alım satım anlaşması imzalamıştır.¹⁴⁸

Sonuç olarak Avrupa piyasası gayri resmi biçimde Gazprom ve SD konsorsiyumu arasında bölünmüş durumdadır: Orta Avrupa Gazprom'a ait, Batı Balkanlar ve İtalya

¹⁴⁷ Gulmira Rzayeva, "TANAP", **Hazar Raporu dergisi**, Hazar Gazını Avrupa'ya Taşıyan Atılım Projesi, s. 10-15,

http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/MakaleAnalizler/Gulmira_Rzayeva.pdf (erişim tarihi 15.02.2015)

¹⁴⁸ Göktuğ SÖNMEZ, "Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP) Ve Türkiye'nin Enerji Vizyonu", **Ortadoğu dergisi**, Ocak-Şubat Cilt: 7 Sayı: 66, s. 15

ise SD konsorsiyum öncülüğünde BP ve SOCAR'a aittir. Türkiye açısından, hızla büyüyen gaz talebini karşılamak için 6 milyar metreküplük SD II gazı net biçimde yeterli olmayacaktır. Türkiye bu durumdan endişe etmekte ve İran'la Rusya'dan sağlanan gaz teminini çeşitlendirmeyi amaçlamaktadır. Kuzey Irak bu durumda Türk gaz piyasası için anahtar rolü görmektedir. Her ne kadar Irak gazı TANAP'la Türkiye'ye yahut ileri de Batı istikametlere ulaştırılmayacak olsa da, Türkiye şu anda bütünüyle Kuzey Irak gaz sahasına ilişkin gelişmelere odaklanmış durumdadır ve Türk enerji firmaları bu alanlarda devasa yatırımlar yapmaktadırlar

Sonuç

Kasım, 1994 yılında Casablanca'da düzenlenen Arap ülkelerinin bölgesel seminerinde, petrol ve petrol ürünleri ticareti için DTÖ üyeliğinin etkileri meselesi ortaya atılmıştır. Bu, 1996 Kasım ayında İsviçre, Chavannes-de-Bogis'de Arap ülkelerinin atölye çalışmasının yanı sıra, 16-18 Mart 1996 tarihlerinde Bahreyn'de RAB / 95/ 005 projesi kapsamında düzenlenen ikinci bölgesel seminerde yeniden tartışıldı. Bu konu, ayrıca Haziran, 1997 yılında İslam Kalkınma Bankası'nın ev sahipliği yaptığı bir toplantıda, Cezayir (1998) ve Venezuela'da ulusal seminerlerde (1997 ve 1999), Amman'da (Mayıs 1999) Arap ülkelerinin katıldığı bölgesel bir seminerde ve yeniden Eylül 1999 yılında Arap ülkelerinin başka Chavannes-de-Bogis seminerinde tartışıldı. Bu tez çalışması, bu tartışmaların sonucunda hazırlanmıştır. O, enerji hizmetlerinin ticareti, çevre koruma ve milli güvenlik gibi konuları ele almanın yanı sıra, sadece petrol ihraç eden ülkelere değil, daha geniş bir yelpazede ülkelere hitaben yazılmıştır. Yüksek lisans tez çalışmasının ana bulgularını özellikle aşağıdaki paragraflara göre özetleyebiliriz:

- DTÖ üyeliği petrol ihraç eden devletlere politika seçeneklerinde potansiyel kısıtlamalar getirebilir;
- DTÖ çerçevesinde kendi çıkarlarını savunan devletler olasılıklara açıktır;
- Gelişen uluslararası ticaret gündemi ve onun petrol ve petrol ürünlerinin ticareti için önemi;
- Bu gündeme yönelik bölgesel düzeyde girişimlerin uygunluğu;
- EŞA'nın uluslararası enerji hukukunda anlaşmazlıkların çözümü ve transit uyuşmazlıklarında esas faktörlerden biridir,
- Türkiye'nin enerji transiti ülkesine çevrilmesi için TANAP'ın önemi.

Dünya ekonomisine petrol ticaretinin stratejik önemi, geçmişte GATT'ın çok yönlü ticaret kuralları kapsamında olmaması ve büyük ölçüde siyasi bağlamda, özel bir durum olarak ele alınması olmuştur. Bu yönde bir "centilmenlik anlaşması" olduğu görülmektedir. Her halükarda, 1980'li yıllara kadar, gelişmekte olan petrol ihracatçısı ülkelerin çoğu GATT'ın sözleşme tarafları değildi (Gabon, Endonezya, Kuveyt ve Nijerya hariç). Petrol ihraç eden ülkelerin GATT'ın üyeliğinden çok az kazanç elde ettikleriyle ilgili genel tutumu var gibi görünüyor, çünkü onlar kendileri bir ürünü

piyasa erişim sorunu olmayan yerlere ihraç ettikleri halde, GATT kurallarına bağlı kalaraktan hem petrol sektöründe, hem de genel olarak kendi ithalat rejimleri bakımından çok kayıp vermişler.

Ancak, Uruguay Round süresince ve hemen öncesinde, çok sayıda OPEC ve diğer petrol ihraç eden gelişmekte olan ülkeler (örneğin, Meksika, Brunei Darussalam ve Venezuela) GATT'a katıldılar ve böylece DTÖ'nün gerçek üyeleri oldular. Bir takım ülkeler ya katılım sürecindeler (örneğin, Cezayir, Azerbaycan, Kazakistan, Umman, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan ve Özbekistan) ya da ilgi göstermişlerdir (örneğin, İran İslam Cumhuriyeti). Ekvador DTÖ'ye katılan ilk ülke olmuştur.

Petrol sektöründe en önemli politik sorun, doğal kaynaklar için hükümetlerin yerli fiyatları piyasa güçleri tarafından belirlenenden daha düşük (veya ihracat için daha yüksek) tuttukları "ikili fiyatlandırma" (ya da "iki katmanlı fiyatlandırma") uygulamalarıdır. Bu, yatırım çekme ve sanayi sektörlerinin rekabet gücünü destekleyerek, sanayileşmeyi teşvik etmede doğal kaynaklarını kullanma olanağı sağladığı için petrol üreticisi ülkelerin temel ilgi alanıdır. Konuyla ilişkili bazı önemli ticaret ülksinin bir kısmında ihracat kısıtlamaları sorunu ile birlikte ikili fiyatlandırma sorunu, 1982 GATT Bakanlar Toplantısında, ve tekrar bu uygulamaları yönetmek için yeni kurallar tertipleme düşüncesiyle Uruguay Round'un müzakereleri sırasında ele alındı. İkili fiyatlandırma DTÖ kurallarına aykırı olmasa da, sorunlar, yurtiçi fiyatlarını dünya fiyatlarından daha düşük tutmak için kabul edilebilir mekanizmaların bulunmasında ve daha düşük fiyatlı enerji erişiminin kontrolünde ortaya çıkmakta; bu tür mekanizmalar (a) ihracat kısıtlamaları, (b) ihracat yükümlülükleri ve vergileri ve (c) düşük maliyetli enerji girdilerinin hükümet tarafından sağlanmasını içeriyor. Uruguay Round müzakereleri sırasında, bazı katılımcılar petrol sektöründe politika seçeneklerini kısıtlamakla GATT Maddelerini ayrıntılı detaylandırmaya çalıştılar. Genellikle "ikili fiyatlandırma" ve ihracat kısıtlamaları ile ilgili önerilerde bulunuldu. Ancak aşağıda belirtildiği gibi, yalnızca söz konusu yeni yükümlülükler Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması'na dahil edilenlerdi.

GATT 1994'ün temel ilkesi, prensip olarak ihracat ve ithalat için eşit şekilde geçerli olan ticarete miktar kısıtlamalarının yasaklanmasıdır (Madde XI). Bununla birlikte, bu, bir dizi istisnalar için de söz konusudur. Petrol ticareti açısından en uygun

istisnalara Madde XX (genel istisnalar) ve Madde XXI'de (ulusal güvenlik) rastlanmaktadır. Petrol ihraç eden ülkeler için özel ilgi alanı ise "yerli üretim ya da tüketim kısıtlamaları ile birlikte etkili yapılması halinde tükenebilir doğal kaynakların korunması ile ilgili" önlemleri ölçen, genellikle normal GATT disiplinlerinden muaf Madde XX (g)' dir. Bu istisna petrol üreticilerine konfor ölçüsü sunuyormuş gibi görünmesine rağmen, kapsama derecesinde bazı sorunlar vardır. Nitekim, olası uygulamaya farklı görüşler GATT'a üyeliklerinden sonra Meksika ve Venezuela tarafından ele alınan bu konuya farklı yaklaşımlarda yansıtılmıştır. Bu girişimleri netleştirmek ve istisnanın kapsamını azaltmak gibi konuların, daha sonra, gelecekteki ticaret müzakerelerinde ve belki de tek tek ülkelerin katılımına ilişkin müzakerelerde ortaya çıkması beklenebilir.

GATT 1994 Madde II, ihracat ve ithalat vergi işlemleri arasında bir simetri oluşturuyor, şöyle ki, onların koşulsuz MFN temelinde uygulanmasına ve imtiyazları müzakere programlarına ekleyerek artışa karşı sınırlı olmalarına izin veriliyor. İhracat hizmetleri ve vergi bağlantılarının sadece birkaç şekli programlarda görüntülenir iken, ticaret görüşmeleri en çok DTÖ programlarına bağlı olan ithalat vergilerine odaklanıyor. Bununla birlikte, şu anda DTÖ'ye katılım için başvuran ülkelere bazı durumlarda ihracat vergilerini sıfıra "bağlamak" talep ediliyor.

Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması bu alanda daha sıkı ve hassas disiplinler oluşturdu. Gelişmekte olan ülkeler, bazı açılardan özel ve farklı muamelenin tadını çıkarsalar bile ihracat sübvansiyonlarının yasaklanması, prensip olarak tüm ülkeler için geçerlidir. Gelişmekte olan petrol ve petrol ürünleri ihracatçısı ülkeler söz konusu ürünün dünya ticaretinde toplamda yüzde 3.25'ni oluşturan sübvansiyonlu ihracat için sekiz yıllık (1 Ocak 1995 tarihinden itibaren) veya iki yıllık bir dönemde ihracat sübvansiyonlarını ortadan kaldırmakla yükümlü olan devletler kategorisine giriyorlar.

Yurtiçi tüketim mallarından daha elverişli hüküm veya koşullara sahip ihracat mallarının üretimde kullanılması için ürün veya hizmet sahibi hükümetlerce sağlanan önlem, bu tür şartlar, ihracatçılara dünya pazarlarında ticari olarak mevcut olanlardan daha elverişli ise bir ihracat sübvansiyonunun oluşturulması amacıyla kabul edilebilir. Bu, aynı avantajlar yurtiçi tüketim için mal üretiminde de mevcut olmasaydı, dünya fiyatlarından daha düşük fiyatlara enerji girişleri ile petrokimya

ihracatçıları temin eden düzenlerin yasak ihracat sübvansiyonunu oluşturmaları anlamına gelirdi.

Enerji girişleri doğrudan ihracatla bağlantılı olmadan sadece belli endüstrilerde mevcut olsalar bile, onlar, ithal pazarlarında yerli üreticilere maddi hasara neden olduklarında mansap ürünlerinin telafi edici vergilere tabi tutulabileceğini belirten Anlaşma çerçevesinde "özel" ve böylece "harekete geçirici" olarak kabul edileceklerdir. Bununla birlikte, tüm yerli endüstrileri dünya fiyatlarının altında enerji ile temin etmenin Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşması bağlamında "özel" ve "özgünlük"ün tespiti farklı yorumlara neden olarak bazı durumlarda tartışmaya yol açmış olsa bile "harekete geçirici" bir sübvansiyon olmadığı çok açıktır.

"Harekete geçirici sübvansiyonlar" ile ilgili geliştirilmiş disiplinler, ithalat pazarına veya üçüncü bir ülke pazarına başka bir DTÖ üyesinin benzeri ürününün ihracatının ortadan kaldırılması ya da engellemesi etkisiyle ortaya çıkan sübvansiyonlara karşı önlemi kolaylaştırıyor. Bu en sonunda petrol veya petrol ürünleri ile rekabet eden diğer enerji ürünleri için zorlu sübvansiyonların temelini oluşturabilir.

Petrokimyasal ürünler aynı zamanda anti-damping vergileri için hedef olmuştur. Bu tür vergilerin dayatılması, yerli pazarda ürünlerin satışı söz konusu ülkeye ürünlerin ihracatının yüzde 5'den daha az olduğunda kolaylaştırılıyor. Bu genellikle petrol üreten ülkeler için geçerli oluyor.

Uruguay Round petrol ürünleri üzerindeki en çok gözetilen ulus kaydı (MFN) içeren tarifelerde bazı önemli düşüşler yaptı ve bu, bazı durumlarda, hatta tarife tırmanması derecesinde bir azalma ile sonuçlandı. Bununla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya ham petrol tarifelerinde tarafsız kalmaya devam ediyorlar.

Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) sınır ötesi hizmetler (örneğin, boru hattı ve deniz taşımacılığı), ticari nitelik (örneğin, petrol sahası hizmetlerine yabancı yatırım veya benzin dağıtımı) veya gerçek kişilerin hareketini (örneğin, araştırma veya diğer petrol sahası hizmetleri sağlamak için yabancıların girişi) içeren hizmet ticareti ile ilgili taahhütlerin müzakeresi için bir çerçeve sunmaktadır. GATS kapsamında müzakereler bağlamında, taahhütler bu sektörlerde "piyasa erişimini" ve / veya "ulusal muameleyi" genişletmek için müzakere edilebilir, ancak hiçbirisi

GATS kapsamında genel yükümlülük değildir. Bununla birlikte, GATS'ın V. maddesinin kriterlerine uygun olan veya Madde II: 2. uyarınca belirli istisnaya tabi tutulan bölgesel entegrasyon anlaşması kapsamında uygulandığı sürece, hizmet ticaretine uygulanan tüm tedbirlerin, kayıtsız şartsız MFN temelinde uzatılabilir olması gerekir. Taahhütler karşılıklılık temelinde diğer hizmetler veya mal ticaretindeki taahhütler ile takas edilebilir. Gelişmekte olan petrol ihracatçısı ülkelerin petrol sahası hizmetleri ile ilgili taahhütlerde bulunmadıkları, ama gelecek müzakerelerde bunun talep edilebileceği görünmektedir.

GATT 1947 ile ve daha sonra DTÖ tarafından petrol ticaretine uygulanan somut disiplinler dışında, son derece önemli bir konu DTÖ'de kabul edilmiş ticaret kurallarını yürüten anlaşmazlık-çözüm mekanizmasının yeterliliğidir. Bu genellikle tek taraflı yükümlülükleri uygulamak için yeterli ekonomik ve siyasi etkisi olmayacak, ekonomik açıdan daha az güce sahip devletler için özellikle önemli bir meseledir. Genellikle DTÖ'nün GATT 1947 üzerinde önemli bir ilerlemeyi temsil ettiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda, petrol sektörü referans alınarak GATT / DTÖ uyuşmazlık çözüm tarihini incelemek özellikle faydalıdır.

Petrol veya petrol ürünleri içeren GATT / DTÖ tarihinin üç anlaşmazlık-uzlaştırma vakasının hepsi, bu alanda gelecekteki potansiyel ticaret anlaşmazlıklarına yönelik onları özellikle ilgili kılan bir yönle, çevre korumaya ilişkin önlemlerle ilgilidir. Petrol ile ilgili ilk GATT davasında, Avrupa Topluluğu (AT) otomobil üzerindeki ABD'nin "gaz guzzler" vergisine itiraz etti. Amerika Birleşik Devletleri, genellikle tasarruf artışına yol açacak bu vergi eşliğinin daha fazla yakıt kullanımı açısından verimli otomobil satın alımı için bir teşvik yarattığına inanıyordu. Ancak, AT (Avrupa Topluluğu) verginin GATT'ın III:2 maddesini (iç vergilendirme ile ilgili ulusal muamele) ihlal ettiğini savundu, çünkü vergiden etkilenen araçların çoğu AK'den ithal ediliyordu. GATT Paneli Avrupa Komisyonu otomobillerinin vergi yükünün çoğunu taşıyor olmasının bu verginin yerli arabalar için korumacı bir etkiye sahip olmadığı anlamına gelmediğini belirtmiştir. Ayrıca, Madde III: 2'nin amaçlarındaki gibi yakıt kullanımı açısından verimsiz ithal otomobillerinin yakıt tasarruflu yerli otomobiller "gibi" olmadığı ve bu nedenle de onlara farklı ve daha az elverişli işlem uygulanabileceği belirtildi.

ABD'ye karşı Meksika, Kanada ve Avrupa Komisyonu tarafından başlatılan ikinci GATT davası, tehlikeli atık alanlarının temizliğini finanse etmek için tasarlanmış petrol üzerinde ABD vergisi ile ilgiliydi ("Superfund vergisi" davası). GATT Paneli, Superfund mevzuatının GATT'ın III. maddesindeki ulusal muamele yükümlülüğü ile uyumsuz olan belli yönlerini bulmasına rağmen, sadece yurtiçi hedefleri ile çevresel vergilerin petrol sektörü ithalatında ortaya koyulabileceğini prensip olarak kabul etti.

DTÖ'nün geliştirilmiş anlaşmazlık-uzlaştırma mekanizması çerçevesinde çözülmüş ilk anlaşmazlık da petrol sektörüyle ilgilidir. Venezuela, Brezilya ile birlikte, yerli rafinatörler tercih eden yakıtlar ve yakıt katkı maddeleri (benzinin yeniden formüle edilmesi durumunda) üzerinde Amerika Birleşik Devletleri yönetimine başarılı bir şekilde meydan okudu. DTÖ Paneli Amerika Birleşik Devletleri'nin ithal edilen benzin üzerinde daha az elverişli standartlarını empoze ederek ulusal muamele yükümlülüğünü ihlal ettiğini ortaya çıkardı. Temyiz talebi üzerine, Temyiz Organı GATT'ın XX. (g) Maddesinin yorumuna ilişkin Panel raporunu modifiye etti, ama Panel'in sonucunu olduğu gibi bıraktı. Bu, XX. Maddenin - tükenebilir doğal kaynakların korunması da dahil olmak üzere - korunması gereken önemli devlet çıkarlarına izin verecek şekilde tasarlanmış hükümleri içerdiğini bir kez daha teyit etti. DTÖ üyeleri kendi çevre politikalarını ve hedeflerini belirlemede, ilgili mevzuatı uygulamada özerkliğe sahiptirler. DTÖ açısından, bu özerklik sadece saygı gereği GATT ve ilgili anlaşmaların kurallarıyla sınırlandırılmıştır.

Bu durumlar çevre koruma kisvesi altında uygulanan petrol ürünleri ithalatına karşı ayrımcı önlemler ile ilgili olarak anlaşmazlık-uzlaştırma mekanizmasının yararını göstermektedir. Ancak, gelecekteki görüşmelerde aranacak olan çevresel önlemlerin uygulanmasına ilişkin kurallara değişiklik imkanının sıkı bir şekilde izlenmesi gerekmektedir.

Çevresel önlemler alanında petrol ihraç eden ülkeler için en büyük zorluğu muhtemelen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS) çıkarıyor. Sözleşme, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde atmosferdeki sera gazı yoğunluğunu dengeleyecek nihai hedefi belirlemektedir. Bu, bir sonraki aşamada belirli eylemlerin kabulü için bir çerçeve ve süreç oluşturmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) çoğu üyeleri, artı "Annex 1" ülkeleri olarak adlandırılan Orta ve Doğu

Avrupa ülkeleri 2000 yılına kadar sera gazı emisyonlarını 1990 düzeylerine döndürmeyi amaçlayan politika ve önlemleri benimseme kararı almıştır. Aralık, 1997 yılında Kyoto'da (Japonya) İklim Değişikliği Sözleşmesi Taraflarının oy birliği ile protokol kabul edildi. Kyoto Protokolü emisyonların azaltılması için yasal olarak bağlayıcı yükümlülükler içeren ilk çok taraflı belgeyi temsil ediyor. Protokol ayrıca ülkeler ve indirimler elde etmek için geçerli araçlar gibi diğer esnek mekanizmalar arasında emisyon ticareti oluşturmaktadır. Protokolün yürürlüğe girmesini bekleyen çok sayıda Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üyesi, en etkili muhtemelen karbon / enerji vergilerinin sunumu üzere karbon emisyonlarını azaltmaya yönelik bir dizi girişimlerde bulunmuştur.

Petrol ihraç eden ülkeler geleneksel olarak benzin ve diğer petrol ürünleri ithal eden ülkelerin dayattığı yüksek tüketim ve özel tüketim vergilerinin (ÖTV) kendi doğal kaynaklarından gelir elde etme imkanlarını azalttığını düşünmektedir. Bu vergiler ithalat ve yerli üretim (aslında, ikincisi genellikle mevcut olmuyor) üzerinde bir ayırım gözetmeksizin uygulandığı için, GATT'ın yükümlülüklerine aykırı değildir. Ancak, bu onların anlaşmalı tavizlere konu olamayacağı anlamına gelmez (tropikal ürünler üzerinde Tokyo Round müzakereleri örnek teşkil eder). Ayrıca iç politikada çok taraflı ticaret yükümlülüklerinin uzatılması için çeşitli yeni öneriler doğrultusunda, vergilerin bağlanması ve azaltılmasının gelecekteki müzakerelerde DTÖ çalışma programına dahil edilemesine hiçbir engel gözükmemektedir.

DTÖ Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları (ÇTA'lar), hizmet ticareti ve Ticaretle İlgili Yatırım Tedbirleri Anlaşması'nın yatırım ve rekabet politikasını içeren olası genişlemesi de dahil olmak üzere gelecekteki müzakereler için bir takım alanlarla ilgili hükümleri içermektedir. Bu bağlamda, Aralık, 1996 yılında Singapur'da düzenlenen ilk DTÖ Bakanlar Konferansı, üyelerin önümüzdeki birkaç yıl içinde izlemeleri için iddialı bir çalışma planı oluşturdu. Üçüncü DTÖ Bakanlar Konferansı'na kadar olan süreçte, AB ve Japonya yatırım ve rekabet politikasına ilişkin yeni çok taraflı kuralların müzakeresi için özel tekliflerde bulundular. Gelişmekte olan ülkeler onları ilgilendiren konuların gelecekteki ticaret gündemine dahil edilmesini sağlamak amacıyla karşıt öneriler ile tepki gösterdiler. Bunlar, petrokimya sektöründe tarife artırımını veya iç gümrük vergisi sorunları gibi özellikle önem taşıyan konuları kapsamaktadır.

Özellikle enerji sorunlarına ve petrole ilişkin müzakereler için gelecekteki olası gündeme yönelik içgörü bu konuların bölgesel düzeyde nasıl uygulanmasıyla belirlenebilir. Pek çok durumda, bölgesel anlaşmalardaki yaklaşımlar çok taraflı aşamalara yol açmıştır. Petrol ihraç eden devletler ve onların bölgesel ya da çok taraflı ticaret müzakereleri anında muhtemelen karşılaştıkları talepler için en bariz etkileri olan anlaşmalar Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Enerji Şartı Antlaşması (ECT), ve Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği forumu'dur (APEC).

Bu kitapta incelenen ikinci bölgesel düzenleme, 1994 Enerji Şartı Antlaşması'nın (EŞA), enerji sektöründe yatırım, ticaret ve transit rejimini oluşturmasıdır. EŞA imzacıları arasında tüm Avrupa Topluluğu, çeşitli Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, Rusya , eski Sovyetler Birliği üyesi olmuş tüm yeni bağımsız devletler, Avustralya ve Japonya bulunmaktadır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra müzakere edilen Avrupa genelinde verimli bir enerji piyasasının gelişimini teşvik etmek için tasarlanmış bağlayıcı özelliği bulunmayan politikalar beyan eden Avrupa Enerji Şartı EŞA'nın temelini oluşturuyor.

EŞA özellikle GATT ve DTÖ prensiplerine istinaden, birçok açıdan NAFTA'yı anımsatıyor. Bu konuda en önemli istisna olan Rusya göz önüne alınırsa, EŞA imzalayanların tümünün DTÖ üyesi (NAFTA'ya Taraf ülkelerin aksine) olmaması EŞA için özel bir önem arz etmektedir. Aynı zamanda hem GATT'a, hem de EŞA'ya taraf ülkelerle ilgili olarak EŞA'da yer alan hiçbir şeyin GATT taraftarlarının kendi arasında olduğu gibi GATT yükümlülüklerini ortadan kaldıramamasına ilişkin genel bir hüküm vardır. Ticaret yapan taraflardan birisi (Rusya gibi) GATT'a taraf olmazsa, enerji malzemeleri ve ürünleri ticareti Uruguay Round öncesi GATT 1947'de belirlenen ticaret kurallarına tabi tutuluyor.

Belirli ticaret yükümlülükleri ve istisnaları anlaşma boyunca çeşitli yerlerde bulunmaktadır. NAFTA ve EŞA'nın GATT yükümlülüklerini ele alma şekillerinde bazı farklılıklar olmasına rağmen, bu hükümler NAFTA'da olduğu gibi Uruguay Round'nda yansıtılan GATT hukuk ve uygulama eğilimlerini takip ediyor. NAFTA'nın yaklaşımı yorumlama ve eklemeler aracılığıyla GATT prensiplerinin kapsamının genişletilmesi olsa da, bu EŞA için her zaman geçerli değildir. Örneğin, GATT ulusal güvenlik istisnası ile ilgili olarak, EŞA hiç kuşkusuz onu genişletiyor iken, NAFTA, bu hükmün olası kapsamını daraltmıştır.

Bu tez çalışmasında değinildiğimiz üçüncü bölüm enerji ticaretinde AB ülkeleri için transit geçiş devleti olan Türkiye'nin önemi ve bu açıdan petrol ülkesi olan Azerbaycanın doğal gaz boru hattı projesi olan Tanapın Türkiye üzerinden transit geçerek Avrupa'ya ihraç olunmasıdır. Avrupa'nın enerjide birlikte hareket etme iradesinin ve amaçlarına ulaşabilme yetkisinin ciddi manada sorgulandığı Nabucco başarısızlığından sonra, TANAP hem AB açısından arzın çeşitlendirilmesinde yeni bir umut, hem de Türkiye'nin ülke vizyonunu yenilemesi açısından bir kazanım olacağı fikri uzmanlar tarafından sergileniyor. AB ve Türkiye Enerji Güvenliği ve Arzın Çeşitlendirilmesinde Türkiye'nin Potansiyeli TANAP'ın 2019 yılında operasyonel olması beklentisiyle yıllık 16 milyar metreküp taşımaya başlayacağı, 2023'te bu rakamın 21 ila 24 milyar metreküpe ulaşacağı, 2026'da ise Nabucco'nun amaçlanan taşıma kapasitesi olan 31 milyar metreküpe kadar artışı planlanmaktadır.

İlk önce belirtmek isteriz ki, Tanap Türkiye'nin enerji güvenliğini sağlayacak ve Türkiye'yi enerji merkezi haline getiren bir proje olması öngörülmektedir. Bununla beraber Tanap Türkiye ile Azerbaycan'ı, Avrupa ve Balkanlar'ın enerji güvenliğinde söz sahibi yapmaktadır. Uzmanlara göre Avrupa'da yenilenebilir enerji gittikçe daha fazla pay almaktadır ve 2035 yılında doğal gaz kömürün yerini alacaktır. Bu demektir ki, AB'nin gittikçe daha büyük bir doğal gaz ithalatçı olacaktır. Bu açıdan TANAP yine Türkiye'nin zenginliği için ön plana çıkmaktadır. TANAP'ın mühim faydası Türkiye'nin yüksek talep artışını karşılamasıdır. Hatırlanacağı üzere Bakü - Tiflis-Ceyhan (BTC) Projesi'ne "Asrın Projesi" gibi anılmaktadır, ama TANAP da bu noktada 21'ci asrın projesi olacak ve Azerbaycan ile Türkiye arasındaki işbirliğinin kalitesini daha da yükseltecektir . 9 milyar dolarlık yatırım bedeli ile dünyanın en büyük enerji projelerinden biri olma özelliğini taşıyan TANAP, hem Türkiye'nin doğal gaz arz güvenliğine ve de devletimizin enerji alanındaki bölgesel hedeflerine önemli katkılar sağlaması gündemdedir . TANAP Azerbaycan doğalgazının Rusya'dan bağımsız Avrupa pazarına ulaşması açısından fevkalade önem taşımaktadır. İşbu projenin en çok ve en önemli payının sadece Türkiye ve Azerbaycan sermayesinden ibaret olduğunu düşünürsek, TANAP'ı iki ülke ilişkilerinin gelmiş olduğu noktanın bir sembolü olarak tanımlayabiliriz.

KAYNAKÇA

ANDERSEN, S.S., “**EU Energy Policy: Interest Interaction and supranational Authority**”, ARENA, 2000

Anti-Dumping Anlaşması (VI. Maddenin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma)
<<http://www.orgtr.org/tr/antidamping-anlasmasi-vi-maddenin-uygulanmasina-iliskin-anlasma>> (erişim tarihi 09.06.2015)

BAKLACI, Esen Akıntürk-Pınar, “Enerji Şartı Antlaşması’nın Transite İlişkin Hükümleri”, **İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2006

BAKLACI, Pınar ve Akıntürk, Esen, “Enerji Şartı Antlaşması’nın Transite ilişkin Hükümleri”, **Uluslararası Hukuk ve Politika dergisi**. Cilt 5, Sayı, 18, 2009

BAKLACI, Pınar ve AKINTÜRK, Esen, “Enerji Şartı Antlaşması’na göre Uyuşmazlık Çözüm Yolları”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Cilt XXIV, S.2, Aralık 2007

BAKLACI, Pınar ve AKINTÜRK, Esen, “Enerji Şartı Antlaşması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2006

BAMBERGER, C., LINEHAN J. ve WAELDE, T. (2000), “**The Energy Charter Treaty in 2000: in a New Phase**”.
http://pesd.stanford.edu/docs/misc_papers/Charter.pdf. (erişim tarihi 05.03.2015)

BRYAN , Clark, , “**Transit and the Energy Charter Treaty: Rhetoric and Reality**”
<<http://webjcli.ncl.ac.uk/1998/issue5/clark5.html>>, (erişim tarihi: 18.05.2015).

BP in Azerbaijan: Sustainability Report, 2010,
http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/STAGING/global_assets/downloads/A/Azerbaijan_Sustainability_Report_2010. (erişim tarihi 13.12.2014)

CHALKER, J., “Politics, Law and Economics,” Cilt 6(4), 2006, s. 435-458.COOP, G. ve RİBEİRO, C. (2005). “Dispute Settlement mechanisms under the Energy Charter Treaty”, http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/Conferences/20_Oct_2005/Coop_-_Ribeiro.pdf. (erişim tarihi 13.03.2015)

Dsi Genel Müdürlüğü, Etüd Ve Plan Dairesi Başkanlığı., İklim Değişikliği Birimi, “İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü Ve Türkiye”, <http://www.dsi.gov.tr/docs/iklimdegisikligi/iklim_degisikligi_cerceve_sozlesmesi_ve_turkiye.pdf?sfvrsn=2> (erisim tarihi 07.06.2015)

DAİNTİHT, T. & HANCHER, L., “Energy Strategy in Europe”: **The Legal Framework**, Berlin 1986

Enerji Şartı Konferansı’na Aralık 2003’te sunulan “**Transit Protokolün Taslak Metni**” <http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/CC251.pdf>,(erişim tarihi:16.10.2008).

EPDK (2007), “**Petrol Piyasası Raporu**” http://www.Epdk.Gov.Tr/yayin_rapor/petrol/PPRaporu2005_2006.Pdf (erişim tarihi: 21.10.2015)

ETKB (2005), ”**Türkiye Birincil Enerji Kaynakları**”, <http://www.Enerji.Gov.Tr/enerjiprofilleri.Htm> (Erişim Tarihi:17/10/2015)

Enerji ve Ekonomi Araştırmalar Merkezi, “İstanbul Türkiye’nin Enerji Merkezi Olması Yolunda Tanap Projesinin Rolü”, **HASEN dergisi**, 2014

Financial Times Araştırması, Dünya Enerjisi, S. Boyle, "Vergilendirmenin rolü. ABD'nin kenardan izlemesi " 15 Nisan 1999. (*Financial Times Survey, World*

Energy, S. Boyle, “The role of taxation. US watches from sidelines”,15 April 1999.)

GATT, Temel Göstergeler ve Seçilmiş Belgeler Serisi, 33. eki, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşma'nın Meksika Katılım Protokolü

JACKSON, John “**World Trade and the Law of GATT**”, The Bobbs-Merril Company, Inc., 1969, § 19.2

Hazar Strateji Enstitüsü, “Türkiye'nin Enerji Merkezi Olma Yolunda TANAP Projesinin Rolü”, **Hazar Güncesi dergisi** 7-14 Şubat 2014, sayı 5,
http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/raporlar/2014.05.27_Turkiye%E2%80%99n_in_Enerji_Merkezi_Olma_Yolunda_TANAP%E2%80%99in_rolu (erişim tarihi 20.05.2015).

HAHN, Michael "**Hayati çıkarlar ve GATT yasası: GATT'ın güvenlik istisnası analizi**"., 12 Mich. J. of Int'l Law 558 .

"Hot market", **The Economist**, 7 Kasım 1998, sayfa 79 ve “Fuel cells hit the road”,**The Ekonomist**, 24 Nisan 1999

Kanada Paneli Raporu - İşlenmemiş Herring ve Salmon İhracatını Etkileyen Önlemler,

GATT,L / 6268, BISD 35S / 98 .

KONOPLYANİK, Andrei and WALDE, Thomas, “Energy Charter Treaty and its Role in International Energy”, **Journal of Energy and Natural Resources Law**, Vol. 24, No. 4, 2006

KONOPLYANİK, Andrey, “Russian-Ukrainian Gas Dispute: Prices, Pricing and ECT”, Russian/CIS, **Energy & Mining Law Journal**”, Vol. 1, No. 4, 2006,
<http://konoplyanik.firmname.ru/ru/publications/articles/397-E-En.Mining_Law-1-2006.pdf>, (erişim tarihi: 05.03.2015).

MANKABADY, S., “**Energy Law**”, Euromoney Books, Londra, 1990

Oxford Analytica Özeti, Uluslararası: "İklim Antlaşmaları", 14 Temmuz 1999 ve
Oxford Analytica Özeti, Uluslararası: "İklim Değişikliği", 18 Kasım 1999.

Palais des Nations'da düzenlenen Toplantı Tutanağı, Cenevre, 31 Ekim 1975,
GATT Doc. C / M / 109

PERVAN, Nalan. (2006). “Türkiye’de Doğalgaz Piyasasının Yeniden Yapılandırılması ve Sonuçları”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)

ÖZKAN Engin , “**Avrupa Birliği ilişkilerinde enerji politikalar, Energy politics in Turkey-European Union relations**”, 2008,
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> (erişim tarihi 01.02.2015)

RAINER, Liesen, “Transit Under the 1994 Energy Charter Treaty”, **journal of Energy & Natural Resources Law**, Vol. 17 No. 1, 1999

RZAYEVA, Gulmira, “TANAP”, **Hazar Raporu dergisi**, Hazar Gazını Avrupa’ya Taşıyan Atılım Projesi,
http://www.hazar.org/UserFiles/yayinlar/MakaleAnalizler/Gulmira_Rzayeva.pdf
(erişim tarihi 15.02.2015)

SÖNMEZ Göktuğ, “Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (Tanap) Ve Türkiye’nin Enerji Vizyonu”, **Ortadoğu dergisi**, Ocak-Şubat Cilt: 7 Sayı: 66

STEM, Jonathan, “The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006”, **Oxford Institute for Energy Studies**,
<http://www.oxfordenergy.org/pdfs/comment_0106.pdf>, (erişim tarihi: 05.03.2009).

T.C. Dışişleri Bakanlığı (2007) ”**Türkiye’nin Enerji Stratejisi**”

http://www.Mfa.Gov.Tr/NR/rdonlyres/ACB47C44AC62430383434EF78AAC0E71/0/Türkiyenin_Enerji_Stratejisi_Kasim2007.Pdf (Erişim Tarihi:22/11/2007)

“The Energy Charter Treaty”, 12 December 1994, (1995) **30 International Legal Materials 381**, in force,16 April 1998.

Ticaret ve Çevre Haber Bülteni, No BASIN / TE 014, 18 Kasım 1996

“**The Energy Charter Treaty A Reader’s Guide**”, Energy Charter Publication, 2002, s.31,
http://www.encharter.org/fileadmin/user_upload/document/document1158668628.pdf#page=19 >, (erişim tarihi:05.03.2009).

Ticaret ve Kalkınma Raporu, 1994, Bölüm Üç ("Uruguay Round: Bir İlk Değerlendirme"), ve takviyesi, Destekleyici Bildiriler, Birleşmiş Milletler, New York ve Cenevre, 1994

"UNCTAD katkısı: **Ticaret ve çevre** ", TD / B / 40 (1) / 6, 6 Ağustos 1993.

UNCTAD, TDR, "**Anti-Damping Önlemlerinin Çok Taraflı Kuralları**", 1994, Yardımcı Bildiriler, Bölüm III

WAERN, Karl Peter, “Transit Provisions of the Energy Charter Treaty and the Energy Charter Protocol on Transit”, **Journal of Energy and Natural Resources Law**, Vol. 20, No.2, 2002

WALDE , Thomas. W., “Investment Arbitration Under the Energy Charter Treaty From Dispute Settlement to Treaty Implementation”, **Conference on Energy-Arbitration**, Gulf Arbitration Center, October 1998, <<http://www.dundee.ac.uk/cepmlp/journal/html/Vol1/article1-10.pdf>>, (erisim tarihi: 05.03.2009)

YORKAN A., “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası Ve Türkiye’ye Etkileri”, **Bilge Strateji dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/34-2-2014012022bs2009-1-25-39.pdf> (erişim tarihi 12.04.2015)

YAVUZ, Ege, A., “Avrupa Birliği’nin Enerji Politikası ve Türkiye’nin Uyumu”, (içinde) “AB’nin Enerji Politikası ve Türkiye”, Ed. Yavuz Ege ve diğerleri, UPAV Yayınları, Ankara, May 2004

YILMAZ, İ., “Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü ve ICSID”, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ., 2004

ZARRILLI, Simonetta " Ticaret ve Çevre - Dünya Ticaret Örgütü'nde kurallar, paneller ve tartışma", 20. Dünya Yarışması (1997) .

ZILLMAN, Donald N., “Enerji ticaret ve GATT ulusal güvenlik istisnası", Enerji ve Tabii Kaynak Kanunu 117 (1994) p 12 J.. 120.

www.OPEC.org

<http://www.byegm.gov.tr/yabancibultenler.aspx?d=15.03.2012&pg=2&ahid=50189&act=3>

<http://www.todayszaman.com/news-270575-turkey-eyessolution-as-iran-insists-on-unfair-gas-price.html>

<http://eurasianenergyanalysis.blogspot.com/2012/06/trans-anatolian-gaspipelinestrongest.html>

<http://www.tanap.com/tanap-projesi/bunlari-biliyormusunuz/>

<http://www.milliyet.com.tr/tanap-icin-ilk-adim-atildi-konut-2029819/>

<http://www.socar.com.tr/haber-detay/tanap-projesinin-ana-hat-borularinin-temin-edilecegi-firmalarla-sozlesmeler-imzalandi/>

<http://www.socar.com.tr/>

<<http://www.encharter.org/index.php?id=37>>, (erisim tarihi: 05.03.2015).

<http://www.encharter.org/index.php?id=40>>, (erisim tarihi: 05.03.2015).

<http://www.eia.doe.gov/emeu/ipsr/t24.xls>

<http://www.milliyet.com.tr/tanap-icin-ilk-adim-atildi-konut-2029819/>